

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NAZIM ALPMAN

başka dünyanın insanları

çingeneler

Nazım Alpman

"başka dünyanın insanları"
Çingeneler

OZAN YAYINCILIK

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://fantey.org>

Genel Dağıtım
Papirüs Yayın Dağıtım
Babıali Cad. 19/1 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: 528 56 15 - 527 01 53

OZAN YAYINCILIK

Yayın No: 3

Cemal Nadir Sk. 9/1
Tel: 527 9847 Cağaloğlu/İST

Fotoğraflar: Yalçın Çınar
Kapak düzeni: Ekrem Kasım
Baskı: Afa Matbaacılık
İstanbul / 1993

İÇİNDEKİLER

Renkli Dünyaya Giriş	7
Sulukule Göbek Cumhuriyeti	11
Kalça göğüs vardiyası	17
Ayıcılık Turizme Kurban	23
Çiçeği Sev Çingeneyi Korum	33
Çingene Olmak Kötü mü?	39
Çingene Düğünü	41
Göçmen Davulcuların İkili Yaşamı	45
Selamsız	55
Çingene Kavgaları	65
Kalaycılar	73
Çingeneler Zamanı	77
Kakava ve Hıdırellez	81
Karagöz Çingene mi?	85
Çingenenin Yaşadığı Aşk	89
Nereden Geliyorsun Ey Çingene	95
Çingenelerin Kara Günleri	101
Çingeneler Defolun	105
Türkiye'de Anti-Çingene Yasa	111
Avrupa Ülkelerinde Çingene Panoraması	113
Balkan Çingeneleri	115
Çingene Cenneti	121
Çingenelerde Din ve Batıl İnançlar	127
Çingenelerin Evliyalara	129
Çingene Dili ve Edebiyatı	133
Çingene Müziği	139
Çingene Müzesi	141
Cenaze Törenleri	142
Çingene Sancağı	143
Uluslararası Çingenemiz	144
Çingenelere Olan Borcumuz	147
Osman Cemal Kaygılı	149
Çingene Türküleri, Tangoları, Manileri	151

ÖNSÖZ

İngilizcede "Chipsy", Fransızcada "Tzigane" Çingene demek. Ama Bizde "çingene" dendiğinde bu vatandaşlarımız alındığından "Roman" deniliyor. İster çingene densin ister roman bizim esmer vatandaşlarımız, toplumumuzda özellikle müzik konusunda birer uzmandırlar.

Hepsi "kendi sazını en iyi çalar" duruma gelmişlerdir. Romanlar kendi içlerinde yörelere ve yaptıkları işlere göre de ayrılırlar. Örneğin Sulukule veya diğer adıyla Sultan mahalleliler müzikle uğraşırlar. Diğer yörelerde çiçekçilik, maşacılık, kalaycılık, falcılık, ayı oynatıcılığı, lavanta çiçeği satıcılığı gibi çeşitli meslekleri vardır. Ama günümüzde Roman vatandaşlarımız genellikle müzikle tanınıyorlar. Çünkü içlerinden ünü ülke çapında pek çok yetenekli müzisyen ve besteci çıkmış. Öyle ki Türk Sanat Müziği'ne imza atmış pek çok bestecinin roman asıllı olması bir rastlantı olmasa gerek.

Romanlar ayrıca gönül adamıdırlar. Öyle, kin ve nefret duyguları taşımazlar.. Günübirlik yaşayanları çoğunluktadır. Genellikle memuriyet gibi işlere giremediklerinden özel işlerde çalışmışlardır.. Eskiden "Kıpt-i Müslim" olarak anılan Türk Romanları, çingene sözcüğünü de sevmediklerinden kendilerine roman denmesini isterler....

Onları uzun yıllar çalıştığım sahne muhitinden ve babamında mesleği olan müzisyenlikten dolayı yakından tanıma fırsatı buldum ve ne yalan söyleyeyim hepsini çok sevdim. Belkide "Darbukatör Bar-yam" tipimin bu denli tutulmasının nedeni, onu severek oynamamdan kaynaklandı...

Nazım kardeşimi, bu güzel çalışmasından dolayı kutluyor, bütün Roman kardeşlerime buradan sevgiler yolluyorum. Gerçi onlar bu kitabı okumazlar ama....

Müjdat Gezen

TAKDİM

"Milliyet Gazetesi serbest yazar ve röportajcılarından Nazım Alpman, günümüzün en belgesel ve dökümanter çalışan kültürlü, deneyimli gazetecilerinden. Yazdığı her dizi mullaka geniş yankılar yapıyor. Onu uzun süreden beri gururla izliyorum.

"Başka Dünyanın İnsanları-Çingeneler" onun ilk kitabı. Milliyet'te dizi olarak yayınlanan röportajın genişletilmiş şekli.

Çingeneler konusunda O. Cemal Kaygılı'dan sonra Türkçe yayınlanmış en güzel ve en kapsamlı inceleme.

Nüfus kağıtlarına "kıpti" yazdığımız ve bunu onlara vermeden uyduruk bir hüviyetle geçiştirdiğimiz esmer vatandaşlarımızın gerçek yaşamını okuyun.

Toplumda haksız olarak "hırsız" bellediğimiz insanların nasıl ikramsever olduğunu, neleri varsa paylaşmaktan zevk alan bu doğuştan müzisyen, sanatçı insanların gönül zenginliklerini görün.

Nazım Alpman baştan sona espritüel bir dille, pırıl pırıl bir üslupla bu onurlu insanları rampa ışıklarına çıkartmış.

1943'te "Panayırçılar" adlı ilk yazımla Ankara Halkevi'nin yarışmasında birincilik ödülü olarak 50 bin lira kazanmıştım. Çingenelerin yaşamından bir kesit olan öykümün ödülüyle o tarihte 100 kitap birden aldım. O zamandan beri çingenelere gönül vermişimdir.

Araba sahibi apartman komşularımız, paspas ya da kova çalarda, onlar bir kurdana tenezzül etmezler.

Nazım Alpman'ın Çingeneler'ini okuyun ve başucunuza, kaynak kitaplarınızın arasına koyun.

Ayhan Hünalp

RENKLİ DÜNYAYA GİRİŞ

Üzgünsen ey çingene
Neşeli bir türkü tuttur
Peki ya neşeliysem?
Aynı türküyü tuttur gene...

Yukarıdaki dizeler Romen yazar Zahariya Stancu'nin dilimize "Çingenem" adıyla çevrilen "Şatra" isimli romanından alındı. Bu türkü adeta çingenelerin yaşam felsefeleri gibidir.

Bu kitabı hazırlamak için haftalar boyu ayıcılar, çiçekçiler, çalgıcılar, kağıtçılar, demirciler, kalaycılarla birlikte oldum. Mahallelerine çadırlarına gittim.

Trakya'dan Adapazarı'na, Sulukule'den Selamsız'a kadar çeşitli semtlerini ve kentlerini dolaştım. Çingenelere konukluğum sadece Türkiye ile sınırlı kalmadı. Bulgaristan'ın Varna ve Tolbukin, Makedonya'nın Üsküp, Sırbistan'ın Belgrad kentlerinde de kendileriyle birlikte olma şerefine nail oldum.

Çingenelerin en kalın hatlı özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

Neşe, her zaman yakalarında bir rozet olmuştu. Bugün kazandıklarını akşama tüketmek neredeyse bir "anayasa" maddesi haline gelmişti. Çünkü ertesi güne kalan para "bayat" paraydı!.. Onun da kimseye hayrı dokunmazdı.

Yaşam mutlaka keyifli olmalıydı.

Akşam eve yeterli ekmeği götüremediğini söyleyen bir çingene bana dert yanarken bir yandan da Marlboro paketini açıyordu!

Çapkınlık çingene erkeklerinin şanıdadı!.. Çiçekçilik yapan "Çorç Yaşar", sahibi olduğu bakkal dükkanını hovardalıkta ezmişti. Karısı Türkan ise kocasının bu yeteneği ile gurur duyuyordu:

– Karılarla çekilen resimlerini ep saklarsız! Maşallahı vardı benimkinin!..

Yerleşik olanlarla göçebe yaşayanların araları yüzyıllardan beri hiç "ılıklaşmadan" sürmüştü. Birbirlerini sevmiyorlardı. Bunu da her fırsatta dile getiriyorlardı.

Bir başka nokta da "Çingene" tanımını kabul eden çok az çingene olmasıydı. Çalışmam sırasında sık sık şu uyarıyla karşılaştım:

– Sakın çingene falan yazmayasın ha!.. Biz çingene değiliz.

Roman (çingene) olduğunu kabul edenler bile geçmişlerini adeta unutmak istiyorlardı. Bu açıdan bakınca yakın bir gelecekte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin "Çingene realitesini tanımak" gibi bir derdi olmayacaktı!

Bu durumun tek istisnası Ali Çelikkbilek idi. Demirci Ali Usta adıyla tanınan Çelikkbilek, çalışma sırasında karşılaştığım en güzel sürprizi oluşturunuyordu. Kendisi merkezi Fransa'da bulunan Comité International Tzigane'nin (Uluslararası Çingene Komitesi) Türkiye temsilcisiydi. Uluslararası çingene hareketine mensup konuklar Türkiye'ye geldiklerinde önce onu buluyorlardı. Göğsünü gere gere "ben çingeneyim ve öyle olmaktan dolayı da gurur duyuyorum" diyebiliyordu.

Çingenelerin yaşamları hakkında gerçeğe uygun derli toplu veriler yoktu. Eski geleneklerini inatla sürdürerek kül-

türel kimliklerini koruyanların yanında Hıdırellez'i kutlamayı bile bırakanlar vardı.

Eski çingeneler ile günümüzdekiler arasında bir kıyaslama yapabilmek için başvurulabilecek en önemli kaynak Osman Cemal Kaygılı'nın "Çingeneler" adlı romanı... Konu hakkında kalem oynatanlarca "başyapıt" olarak kabul edilen bu eserden çok yararlandım.

Çingenelerin geçen yüzyıldan kalma "kadınlar hamamı" geleneği bütün canlılığıyla sürüyordu. Önemli bir meslek olan maymun oynatıcılığı ise artık bitmişti. Şimdi sırada ayıcılık vardı. Kalaycılık da son nefesini vermek üzereydi. Koskoca İstanbul'da bu işi yapan 15 aile kalmıştı.

Ancak yeni ekmek kapıları aralanmıştı. Kağıt, plastik ve pet şişe toplayıcılığı gibi "çevreci-yeşil" meslekler ortaya çıkmıştı.

Romanların (çingenelerin) en gözde mesleği olan çalgıcılık da bütün ihtişamıyla sürüyordu. Sulukule'deki "serbest göbek ekonomisi" bir yandan eski geleneği sürdürürken, bir yandan da "Tutti-Frutti Show"larla çağa ayak uyduruyordu!...

Artık çingenelerin dünyasına "neşeli" bir giriş yapma zamanı geldi. Şimdi buyrun "Özerk Göbekistan Cumhuriyeti" Sulukule'ye...

SULUKULE GÖBEK CUMHURİYETİ

Sulukule'deki tetkik ve incelemelerime eğlence gecesinden üç gün önce başladım. Önce "resmi" düzeyde temaslarda bulundum. Tarihi Sulukule'yi Yaşatma ve Geliştirme Derneği Başkanı Selahattin Galaza'yı ziyaret ettim.

Galaza, Sulukule "Göbek Cumhuriyeti"nin cumhurbaşkanı sayılabilir. Çünkü o bir Çeribaşı... Kendisine "Çeribaşı nedir?" diye soruyorum:

– Çeribaşı çingenelerin başıdır! yanıtını veriyor.

Selahattin Galaza, yorgun bir Sulukule emektarı... Konuşurken nefes alıp vermesi zorlaşıyor. Astım hastası... Tek göz küçük bir odadan oluşan derneğin önündeki sandalyelere oturuyoruz. Selahattin Baba kendi "kökenleri" konusunda aydınlatıcı bilgiler veriyor:

– Biz Konya'nın Samanoğulları boyundanız. Buraya 250-300 yıl kadar önce gelmişiz. Müzikle yakınlığımızı İzmirli bir çingene olan kemancı Mendu'ya borçluyuz. Bizlerin dedelerine müzik zevkini Mendu aşlamış. Sulukule'de çalgı-çengi onunla başlıyor.

Sulukule'de 250 yıl önce Mendu ile "start alan" çalgıcılık hâlâ önemli bir işkolu olarak varlığını sürdürüyor.

Çeribaşı aile planlamasına karşı açılmış bir "isyan bayrağı" gibi... Yedisi erkek, üçü kız olmak üzere on çocuğu var.

Kendisi emekli bir klarnetçi. Şimdi dişleri olmadığı için çalamadığını söylüyor. Üstadın dişi ve kuşu(!) devre dışı kaldığından klarnet çalmayı ve çocuk yapmayı bırakmış!

Derneğin önünde Galaza ile konuşurken 6-7 yaşlarında küçük bir kız çocuk teyzesi tarafından "terbiye" ediliyordu. Ufaklık evin önünden habersiz uzaklaşmıştı. Teyzesi de onu bütün Sulukule'de aramış ama bulamamıştı. Tam derneğin önünde "pandiz" etti. (Yani yakaladı)

– Neredesin kız orospu? Necla (küçükün annesi) gelsin bak seni nasıl s.....cem.

Bu "düzeyle" terbiye sanatı, Sulukule çocuklarının temel eğitimi konusunda biraz ipucu veriyordu. Ancak daha ayrıntılı bilgiyi Çeribaşı'ndan alabilirdim:

-Burada çocuklar nasıl yetişiyor?

- Çocuklarımız gözlerini çalgıcılıkla açarlar. Yeni doğan bebek eğer kız ise kundağına zil konulur, ki büyüyünce iyi dansöz olsun! Sulukule'de semtin çocukları haftada bir gün dernekte toplanırlar. Onlara orada müzik eğitimi veriliyor. Tabii yeteneklerine göre... Hangi çocuk hangi enstrümanı çalacak? Bunu büyükler saptıyor.

-Peki ya müzisyen olmak istemeyen çocuk olursa?

Çeribaşı böyle durumlarda nasıl davrandıklarını da şöyle anlatıyor:

- Valla biz bir kere gösterip hayırlı insan olmalarını isteriz. Ama onun adam olmaya niyeti yoksa biz ne yapabiliriz ki?

Galaza'ya çocukların doktor, mühendis veya avukat mı yoksa müzisyen mi olmalarını istersin diye soruyorum. Hiç düşünmeden yanıtıyor:

- Müzisyen olmalarını öğütlerim. Çünkü doktor olma

şansları yüzde bir bile değil... Ama iyi bir müzisyen olma imkanları çok yüksek. Buradan pek çok ünlü sanatçı çıktı. Mesela kızlarımız bir Kibariye, bir Sibel Can olabilirler!

-Onlar da Sulukuleli mi?

-Kibariye İzmir'den. Sibel buradandır. Ama esas (köken) olarak Boşrağıdır. Babası arkadaşımı. Geçenlerde vefat etti. Cenazesine gittim. Allah rahmet etsin çok iyi bir insandı.

Selahattin Baba, sözü burada kesip bana bir uyarıda bulunuyor:

-Aman çingenelik falan yazmayasın ha!

Burada bir parantez açıp Ankara'nın Keskin ilçesine uzanalım. Bu ilçeden romanların (Çingenelerin) en ünlü müzisyenleri çıkmış. Keskin'in çocuklarını müzisyenliğe hazırlayan Aşir Baba var. Bir anlamda "Çingene Konservatuvarı"nın dekanı!.. Çalgıcı olmak istemeyen çocukları Aşir Baba şöyle yola getiriyor:

- Madem ki çalgıcı olmak istemiyorsun, o zaman seni okula yollarım!.. Bu "korku" ufaklıkları baba meslekleri konusunda ikna etmeye yetiyor.

Sulukule' de durum bu kadar "akuze edilmese de" (açıkça belirtilmese de) aynı "ikna metodu"nun uygulandığına şüphe yok. Çünkü kızlar burada süper birer dansöz, erkekler ise usta birer çalgıcı olarak hayata atılıyorlar. Ama Sulukule'den çıkma bir doktora muayene olmak henüz kimseye kısımet olmadı!

Türkiye'de doğumhane önünde babalar erkek çocuk müdesi beklerler. Erkek adamın erkek oğlu olur ya!.. Çingenelerde bu yok. Onlar olaya daha yarırcı açıdan yaklaşıyorlar. Çeribaşı diyor ki:

- Bizde kız evlat daha makbuldür. Erkek çocuklar para getirmez. Kız serpilip gelişti mi oynamaya başlar.

dan sonra buraya gelirdi. Şimdi tam eğlencenin başlayacağı zaman biz evleri kapatmak zorunda kalıyoruz. Bu olmaz ki!

Sulukule Derneği'nin önünde Çeribaşı ile sosyal içerikli söyleşimiz devam ederken, semtin kızları geliyor. Son derece gösterişli bir paspayelik içindeler. Bakımsız göründüklerinin kendileri de farkında. O nedenle açıklama yapmak ihtiyacındalar.

- Abem sen bizim bu halimize bakıpta yanılma. Biz gecelerin kızlarıyız. Ne vakit yıldızlar çıkar, biz de o zaman parıldamaya başlarız. Sen bizi esas gece gör!

Onu da yapacağız tabii. Çeribaşına bu isteğimi de açıklıyorum. Bana "sen hiç merak etme" diyor.

- Sana dört dörtlük bir eğlence hazırlayacağım.

Kızların geleceğe ilişkin "mütevazî" beklentileri var. Bol para ve şöhret! Sonra da iyi bir izdivaç.

O sırada karşı kaldırımında kovalarla su taşıyan bir delikanlı geçiyor. Kızlardan biri ona laf atıyor:

- Taşın... Taşın... Bacımızı yorma fazla.

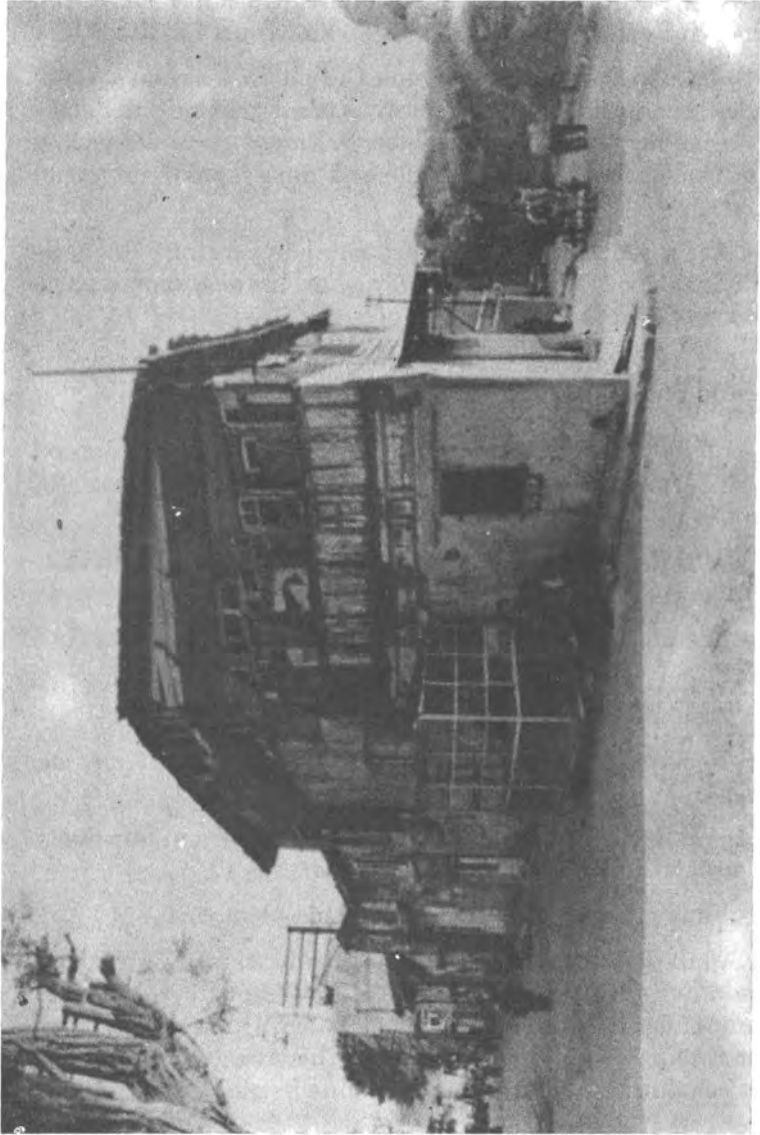
Evine kova ile su taşıyan "centilmen" koca, bu sözleri "nazik" biçimde şöyle yanıtlıyor:

- Bacınızı akşam evde s...ğim!.. Bi yumrukta gözü mosmor olacak.

Bizimle birlikte sohbeti koyulaştıran kızlardan biri hopla-ya zıplaya delikanlının yanına koşuyor:

- Yapma kocacığım yapma... Akşama alem var!

Sulukule "kültürümü" epeyce artırmış olarak Çeribaşının yanından ayrılıyorum. Akşama çalıştığım Milliyet Gazetesi'ndeki foto muhabiri arkadaşım Yalçın Çınar ve karikatürist Ercan Akyol ile birlikte, tekrar buraya gelip "yolunmuş kaz" ekolündeki enfes eğlence alemine katılacağız.

Sulukule 1992

KALÇA-GÖĞÜS VARDİYASI

Gündüz son kez gelip herşeyi ayarladığımdan içim rahat olarak Sulukule'ye gidiyoruz. Arabamızı Çeribaşı Selahattin Galaza'nın evinin tam karşısına çekiyoruz. Yanımızda bir ufaklık bitiyor:

-Abi hoş geldiniz. Bi sakal atın da arabaya göz kulak olayım.

Sulukule'de sakal'ın karşılığı para demektir. Yalçın 10 bin lira veriyor küçük uyanığa. Evin önüne gelince bir "ilgi" ve "yakınlık" gösteriyorlar ki sormayın. Gündüz yaptığım temaları bir kez daha hatırlatıyorum ki, bir yanlışlığa kurban gitmeyelim.

- Biz gazeteciyiz... Daha önce gelmiştik ya?

Evin önünde duran yaşlı kadın (Çeribaşı'nın karısı) sünnet olacak çocuğu sakinleştirir gibi bir havada konuşuyor:

- Tamam... Tamam evladım... Gelin sizi bekliyorduk!

Bu arada birşey dikkatimi çekiyor. Bütün evlerin önünde mangel yanıyor. Oysa aylardan haziran ve hava mevsim normallerinin üzerinde. Mangallar ısınma amaçlı değil. Üzerinde bir şey de pişirmiyorlar.

Zahira Stancu «Çingenem» adlı kitabında bu durumu şöyle anlatır:

"Çok eski çağlardan beri karanlık basar basmaz, ateş yakmak çingene oymaklarının adetidir. Prometheus dininin bir

kalıntısı mıdır bu? Yoksa ışığa taptıklarının bir belirtisi midir sadece? Gerçek şudur ki, karanlık basar basmaz kadın erkek, genç, ihtiyar bütün oymak ateşin etrafında toplanırlar. Yasa ve geleneklerine bağlı olarak, saygı gösterdikleri bir çeşit ayındır bu çingenelerde." (sf, 149)

Sulukule'dekiler de bu geleneği sürdürüyorlardı. Ama bunu niçin yaptıklarını açıklayamıyorlardı.

- Eskiden beri yaparız bunu! deyip geçiyorlardı.

Mangalların yanından geçip izbe bir yere giriyoruz. Burası eğlence mahalli!.. Küçük bir oda, duvar kenarları eğri-büğü sandalyelerle çevrili...

Daha popomuzu sandalyeye koymadan tahsilat başlıyor:

- Mekan parası 250 bin. Bastır bakayım koçum!

Vermekten başka çare var mı? Bu gece para harcayacağız artık. Ama o da ne? Aynı yaşlı kadın "ekonomik eylemini" sürdürüyor.

- At bir anne parası yeşil olsun!

Bunun anlamı en az elli bin lira olsun demek. Yeşili de takdim ediyorum. Bu kez orta yaşlı bir kadın sıraya giriyor.

- Haydi bir abla parası atında neşeleneyim.

Ablayı da "yeşil" hale getiriyorum. Ama yolma işlemi bitmiyor. Gelirken kendi içkimizi de almıştık. Şimdi bu içkileri bir tepsiye koymuş bize ikram eden başka bir hanımefendi karşımızda.

- Eee servis parası... Te atın bir sakalcık da bana.

Böyle giderse birkaç dakika içinde "köse" olacağız. Ama bunlar hiçbir şey değil. Esas program birazdan başlıyor.

Odaya üç tane "Sulukule pilici" giriyor. Yaşları 17 ila 20 arasında.

- Bu sakallı benim! diyen körpe gidip Ercan'ın kucağına oturuyor. Aynı operasyon Yalçın'a da tatbik ediliyor. Ben on-

ların şaşkın haline gülerken kucagımda sarışın "yavru" ile karşı karşıya kalıyorum.

- Kalkar mısın güzelim. Biz buraya röportaj için geldik.

Halden anlayan birine çattım galiba diye sevinirken bir de ne göreyim? Namlu gibi iki göğüs burnuma dayanmamış mı?

- Yapıştır bi yeşil bakayım.

Dediğini hemen yapıyorum. Ancak saldırıyı atlatamıyorum:

- Bi tane de öbür mememe.

Şu "iş"i hayırlısıyla bitirmek kısmet olsa... Bi tane de diğer memeye takdim ediyorum. Savunma sistemi hâlâ çalışmıyor. Karşımdaki "canavar" bikinisinin alt kısmının lastiğini çekiyor.

- Hadi bi tane de buraya koy!.. N' olur be!

Biz böyle kalça-göğüs "taarruzu" altında kıvrılırken, odaya erkekler giriyor. Cümbüş, darbuka ve kemandan oluşan orkestra eğlencemizi(!) renklendirmek için bizden küçük bir talepte bulunuyor.

- Abi biz üç kişiyiz. Bir yüzlüğe eyvallah deriz. Siz gidene kadar da çalarız.

Bu hiç güven vermeyen kara suratlıya bakarken, o yeni ikna kelimelerini sıralıyor.

- Abi biz bu orospulara benzemeyiz. Parayı alıp gitmeyiz.

Sulukule'nin değerli müzisyeni "sahtekar Bedri" benden yüz bini alıyor. Ve on dakika sonra da kirişi kırıyor. İki enstrümanlı saz heyeti çalmaya başlıyor. Kızlar da yeniden "sınır ötesi" harekata giriyor. Pantolonlar iniyor, tişörtler çıkıyor. Göğüsler "legal" hale geliyor. Cebimizdeki paraların bittiğine kanaat getirdikten sonra ortaya çıkıp oynamaya başlıyorlar.

Ben bu "ateş kes" arasından yararlanıp dışarı fırlıyorum.

- Yahu anne biz gündüz ne konuştuk? Siz şimdi ne yapıyorsunuz?

Anne müthiş bir artist. Yapılan muameleyi o da onaylamıyor!?

Ellerini dizlerine vurarak çevresinde oturan ve bizi ilk yolmaya başlayan kadınlara dert yaşıyor.

- Ah... Ah... Zilliler çocukları soyup soğana çevirdiler.

Sonra bana dönüp öğüt vermeye başlıyor.

- Vermeyin yavrum, vermeyin artık.

- Kalmadı ki zaten ne vereceğiz? Yarım saatte bir milyonu götürdünüz.

Biz iyice yolunduktan sonra Çeribaşı Selahattin üst kat-taki ikâmetgâhından inip yanımıza geliyor. Bu sırada saz heyetindeki kemancı yeni bir tahsilat hamlesi başlatıyor.

- Abi bizi de gör. Bak yarım saattir çalışıyoruz.

- Demin verdik ya darbukacıya?

- Abi biz onu tanımıyoruz.

Tam "ananın amerikas" denilecek yere gelmiştik ki, Çeribaşı atıldı:

- Yeter ulan köpekler, Sulukule'yi sizin gibiler bozuyor zaten!

Bu göstermelik fırçayı "yememiz" mümkün değil tabii. Çeribaşımız bir milyon liramız bizi terketmeden önce yanımıza gelseydi ne iyi olurdu!.. Ancak belli ki "senaryo" bu şekilde icra ediliyor.

Oysa bir gün önce Çeribaşı, Sulukule'nin başında yanlış tanıtıldığından yakınıp şöyle konuşmuştu:

- Buraya daha önce gelen gazeteciler, bir gecede 500-600 bin lira verdik falan diye yalan yazdılar.

- Doğrusu ne kadar?

- 300 bin... Bilemediğin 350 bin.

-Biz ne kadar veririz?

- Sizden para istemeyiz. Sadece kızlara üç beş kuruş bahış verin yeter.

Bu konuşmanın ardından sadece 24 saat geçmişti. Ve biz onları haber yapmak için Sulukule'ye gelmiştik. Ona karşın yine de "silkelenmekten" kurtulamamıştık. Bir de "normal" yollarla gelenlerden olsaydık? Her halde pantolonlarımızı bile "hediye" etmek zorunda kalabilirdik...

Kızların gece başından beri sergilediği aşırı gelişmiş "liberal ahlak" anlayışları Yalçın'ın fotoğraf makineleri çıkana kadar sürüyor. Deklanşöre basmasıyla da feryatlar kopuyor.

- Aman beni çekme, nişanlım çok kızar!

Bir başkası, vatani görevini yapan eniştesini hatırlıyor.

- Sakın ablamı çekmeyin... Kocasını asker, vallahi mahfeder!

Çıplak göğüslerle yapılan "kucak valsini" anlayışla (!) karşılayan bu beylerin taassubunu kavrayabilmek kolay değil...

Neyse ki Çeribaşı "ağırlığını" koyuyor da Yalçın birkaç kare fotoğraf çekebiliyor.

Sulukule eğlencemiz (!) bittiğinde kendimizi "tüy" gibi hafif hissediyoruz. Arabayı park ettiğimiz yere doğru ilerlerken biraz önce yarım saat içinde tek başına 200 bin liramızı "parçalayan" küçük hanımefendi karşımıza çıkıyor.

- Aaaaabi bi 25 bin lira ver de karnımı doyurayım!

- Demin aldığın 200 bin lira yetmiyor mu?

- Kardeşlerimin ölüsünü öpeyim ki bütün paramı borçlarıma verdim. N' olur abi be!..

Üç metre ileride darbukacı "sahtekar Bedri"yi görüp sesleniyorum:

- Gel buraya alçak... Hani parayı alıp gitmezdin?

- Allah çarpsın arabanıza birşey olmasın diye burada bek-

liyorum... İki saattir buradayım. Ufak bir sakal atın artık ha?

Hem bizi dolandırıp gidiyor, hem de üstüne üstlük bir daha para istiyor.

Pişkinliğin bu kadarına pes doğrusu!

Uzun vadeli "yatırımsal" düşünce onlara göre değil. Bunlar gazeteci bizim hakkımızda olumlu bir yazı yazarlarsa müşterilerimiz artar gibi yakın geleceğe ilişkin düşünceleri de yok.

Ocağımıza düşmüşler bir kere... Yolahım gitsin!

AYICILIK TURIZME KURBAN

İstanbul'da ayıcılık dalında faaliyet gösteren çingeneler iki ana kampta toplanmışlar. Kağıthane bölümü Taksim ve çevresinde Halkalı ekibi ise Sultanahmet civarında çalışmalarını sürdürüyorlar.

Ayıcıların işgünü saat: 06.30'da başlıyor. Öğle üzeri de bitiyor. Ayıları "sota" bir yerlere "park eden" ayıcılar semtlerine dönüyorlar.

Sevgilileriyle kuytu bir yer arayan aşıklar, kentin göbeğine gizlenmiş serbest ayılara rastlarsa korkmasınlar. Bizimkilerin ayılarıdır!

Kağıthane'de "üslenmiş" ayıcılar 10-12 çadırılık küçük bir kampta barınıyorlar. Kampın "genel müdürü" şarapçı Rüstem. Kendileri eski bir maymuncu... 30 yıl önce Balıkesir'in Havran ilçesinden İstanbul'a gelmiş. Edirnekapı' da evleri varmış. 1982'de istimlâk edilmiş. O tarihten bu yana çadırdaki yaşıyor ailesiyle birlikte.

- Evin yıkılınca para almadın mı?
- Verdiler bi şeyler işte.
- Ne oldu o paralar?
- Ne olacak yedik bitirdik!

İstanbul'a geldiği 1950'li yıllarda maymun oynatıcılığı geç-
er akçe bir meslekmiş. Şimdi çocukları ayı oynatıcılığı yapı-

rak aile geleneğini sürdürüyorlar. Kendisiyse yeni bir sektöre transfer olmuş: Kağıt toplayıcılığı!..

Ayıcılar kampı "rafine bir çöplük" görünümünde. Bir yanda kağıtlar, bir başka yanda pet şişeler ve hurda demirler ayrı ayrı öbeklenmiş. Genel görünümdeki pislik, kampın en ayırt edici özelliği... Ancak çingeneler bundan pek rahatsız değiller. Onların esas derdi, "seyyar konutlarına" belediyenin bakış açısı:

- Göçebeliği kaldırmak istiyorlar. Çoluk çocuk rezil olacağız. Bıraksınlar burada rahat rahat yaşayalım.

O kadar mütevazı istekleri var ki... Ne yol, ne su, ne de kanalizasyon istiyorlar. Sadece "Bırakın yaşayalım" diyorlar.

Genç bir kadın kir-pas içinde yaşamlarına dair "felsefi" bir açıklama yapıyor:

- Bize pis diyorlar. Nasıl temiz olalım. Her gün sizin çöplerinizi temizliyoruz. Bodrum'da süslü kokanalar, yılda bir kez yatlarla çöp toplamaya çıkıyorlar. Yaza yaza bitiremiyorsunuz. Oysa biz bütün yıl hep çöp toplarız. Hiç görmezsiniz bizi. Kel kuşları (kelaynak) bilem korursunuz. Çingeneleri de korumaya alsanız n'olur ki?

Kağıthane kampında bir tane minik ayı var. Karabulut adlı ayıcık en az iki aylık. Burnunda halkası bulunmuyor. O daha iş hayatına atılmamış.

Yanına gidince dizlerime atılıp parmaklarımı arıyor, anne memesi yerine... Bu kampa ikinci gelişimde yanımda iki kilo kutu süt getiriyorum. Bebek ayı süt kokusunu alınca deliye dönüyor. Sütü bir biberona koyup ona uzatıyorum. Bebek gibi emmeye başlıyor. Sonra bir pençe darbesiyle biberonu elimden düşürüyor. İnsan gibi iki ayağının üzerine kalkıp kendi pençelerinin arasına alıyor biberonu ve böylece dikey kafasına. Hiç ara vermeden üç biberon sütü bitiriyor. Sonra da kusmaya başlıyor. Çünkü küçük midesi büyük iştahına yanıt vermiyor.

Şarapçı Rüstem'in büyük oğlu Erol, küçük ayıyı kendilerine getiren "ulaştırma sistemini" şöyle anlatıyor.

- Bursa'da avcılar bunun anasını vuruyorlar. Yavrularını da getirip avcılar kulübünde bizimkilere satıyorlar. Biz bunu geçen ay üç milyona aldık.

Kağthane'ye bir sonraki gidişimde küçük ayının satışına tanık oluyorum. Erol hayvanı 7 milyon lira "Baş fiyatla" Kuştepe Hüsamettin Subaşı'na satacak. Bu alış-verişin şerefine bir küçük rakı açılmış. Beni de derme çatma masaya buyur ediyorlar. Hüsamettin'e soruyorum:

- Sen de ayıcı mısın?

- Hayır ben sanayiciyim. Sabancılarla ortak çalışıyorum!

- Allah Allah?

Şaşkınlığımı garipseyen Hüsamettin duruma açıklık getiriyor.

- Pet şişe topluyorum. Bunları Sabancılar'ın Sasa fabrikasına satıyorum.

Ortaklık durumu bu vaziyette... Ne tevazuu değil mi?

- Peki bu ayıyı ne yapacaksın?

- Abi ben hayvanları seviyorum. Bunların elinde telef olmasına gönlüm razı olmuyor. Kurtaracağım onu bunların elinden! Beş altı ay besleyip, ya ormana salacağım, ya da bir hayvanat bahçesine vereceğim.

Erol, bu kadar da desteksiz atılmaz ki dercesine araya giriyor:

- Senin söylediğin bir yerde ayva kabağı! Bu hayvan bi kerem insan elinden beslenmeye alışmış. Ormanda yaşayamaz ki...

Sonra da bana dönüyor.

-Sen buna bakma abi... Güneşte rakıyı fazla içince kafayı buldu. Sana hava atıyor. Biraz büyüyünce yine bizimkilere

satacak. Tabii bizden aldığının iki katına...

Ayıcıların diğer kampı Halkalı'da. Rüstem'in küçük oğlu Alaattin buraya ulaşmam için bana gönüllü mihmandarlık yapıyor. Kendisi 19 yaşında. Evli değil. Ama bir sevgilisi var. Fotoğrafını cebinde taşıyor. Bir ara fotoğrafı çıkartıp bana da gösteriyor.

- Beni öyle böyle adam sanma abi... İş bitirdiğim kıza bi bak. Böyle güzel sevgilisi olan adam var mı?

Renkli bir veşikalık fotoğrafta, kırmızı çeketli bir kız objektife gülümsüyor. Alaattin anlatıyor:

- Çuvala koydum onu abi!

- Ne demek o?

- Yani kaçırdığım zaman başlık parası vermek zorunda kalmayacağım. Çünkü 18 yaşını doldurdu.

Çingenelerde kız 18 yaşından küçük olursa, damat kızı kaçırdığında baba dava açıyormuş. Hırslı babayı anca 8-10 milyonluk bir başlık parası sakinleştirmeye güç yetiyormuş.

Bir anlamda "cezalî başlık" parası normalin iki katına çıkıyormuş.

Alaattin zorlu iş yaşamlarını anlatmaya geçiyor. Ayıların bakımı zannedildiği kadar kolay değilmiş.

- Geçenlerde aylardan biri zincirini kopardı. İki tane ayıyı parçaladı.

- Niye?

- Erkek ayılar birbirini kıskanır.

- Sonra?

- İki ayının boyunlarını parçaladı. Şimdi hastanede yatıyorlar.

- Ne hastanesi?

- Hayvan hastanesine yatırdık.

- Siz kendiniz hastalanınca hastaneye yatıyor musunuz?

- Biz kolay kolay hastaneye gitmeyiz. Ama hayvanlara birşey olursa herşeyi yaparız. Çünkü onlar bizim ekmek tek-nemiz!

Çingeneler röportajım Milliyet'te yayınlandığı sırada Dünya Hayvanları Koruma Vakfı yöneticileri İstanbul'a gelmişlerdi. Bütün dünyada başlattıkları "Dans Eden Ayılara Özgürlük" kampanyası için üst düzeyde temaslarda bulunuyorlardı.

Merkezi İngiltere'de bulunan vakfın yöneticileri beni arayarak ayı oynatan çingenelerle temas kurmak istediler. Onları Kağıthane'ye götürdüm.

Kampı görüp çingenelerle konuştuktan sonra bir tuhaf oldular. Çingenelerin yaşam koşullarının aylardan daha iyi olmadığını müşahade etmişlerdi. Kaldıkları otele döndüğümüzde, eylem eksenleri biraz kaçmıştı:

- Bu aylar çingenelerin elinden alınırsa, onlar nasıl geçimlerini temin edebilirler?

- Valla bilemiyorum. Bunların geleneksel meslekleri ayı oynatıcılığı.

- Peki çingeneler için ne yapabiliriz?

- Siz biraz daha İstanbul'da kalırsanız, korkarım saf de-ğiştirmek zorunda kalacaksınız!

Hayvansever İngilizler dediler ki:

- Bizim işimiz hayvanları korumak. Ama insanları da unutmadan. Çingeneleri mağdur etmek istemeyiz. Çünkü onların durumları da çok zor!

Alaattin ile Halkalı'daki kampa gidiyoruz. Kampı uzaktan görmek kesinlikle mümkün değil. Kağıthane'deki kampda öyle... Sanki saklanıyorlar. Toprak yoldan ilerliyoruz. Yolun kenarında küçük bir su kaynağı var. Çingene kadınlar ve çocuklar tenekelerle buradan su taşıyorlar. Her türlü ihtiyaçlarını bu sudan karşılıyorlar.

Erkekler işe gittiklerinden kampta sadece kadınlar var. Önce bana soğuk davranıyorlar. Konuşmak istemiyorlar. Ama yanımda Alaattin gibi güvenilir bir tanıdık görünce dirençleri kırılıyor.

Hani yuvayı yapan dişi kuştur diye bir atasözü var. Burada tam bu türden bir dişi kuş ile karşılaşıyorum. Bir çingene kadını elinde keserle pazar tahtalarından bir kulübe inşa ediyor.

Yuvasının iskeletini tamamlayınca üstüne naylon branda geçirecek. Kendi çocukları da ona yardım ediyor. Bir kaç kez fotoğraf çekiyorum. Kadının çocukları annelerine sesleniyor:

- Anne biz de resim çektirelim n' olur?
- Oğlum baban sakal getirsin de öyle!..

Alaattin benim gazeteci olduğumu fotoğraf çekmek için para istemediğimi söylüyor. Ondan sonra da kıyamet kopuyor. Kampta ne kadar çocuk varsa karşıma dizilip poz veriyor.

Birinci makara bitiyor ama çocukların fotoğraf iştahı bitmiyor. En sonunda Alaattin onları "güzellikle" çevremizden uzaklaştırıyor:

- Siktirin gidin lan!

Bu arada evini yapan "dişi kuşun" adının Emine olduğunu öğreniyorum. Emine bütün çingeneler gibi neşeli bir kadın... Sağlıklı olduklarını kıyaslamalı biçimde anlatıyor:

- Sizin karılarınız lüks apartmanlarda otururlar. Kokular parfümler içinde yaşarlar. Gene de er bi hastalık onlardadır. Biz böyle aç-açıktayız ama turp gibiyizdir. Doktora gidine maşallah bilem der bize!..

Poz verme heyecanı kesilmiş olan çocuklarla sohbete dalıyoruz. Onlara "istikbale" ilişkin sorular soruyorum.- Büyüyünce ne olacaksınız?

Çocuklardan önce annesi atılıp "sufle" veriyor.

- Üyretmen olacağım de üyretmen!

Tombik Memo annesinin hayallerine hiç prim vermiyor.

- Ayıcı olacağım.

Halkalı Kampı Kağıthane'ye oranla biraz daha büyük bir alana kurulmuş. Buradakiler otomotiv sektöründen de istifade ediyorlar. Çadırların arasında eski püskü kamyonetler var. Ayıları taşıyorlarmış. Tabii zaman zaman kendilerini de...

Uzaktaki çadırlardan bir çingene kadın yanımıza geliyor. Benim gazeteci olduğumu öğrenince tepki gösteriyor.

- Ne yazacaksın ki? Siz gelip yazıyorsunuz, sonra da polis veya belediye zabıtalari geliyor. Haydi buradan kaldırın çadırları diyor. Dokunmayın bize!..

Bu hanımefendiyi daha fazla hiddetlendirmeden kamptan ayrılmak en iyisi... Kampın erkeklerini ve ayılarını bulmak için Alaattin ile arabaya atlayıp uzaklaşıyorum. Çocuklar da peşimden bir koşu tutturuyor. Bu kez fotoğraf çektiirmek istemiyorlar. Para istiyorlar. Alaattin çingene dilinde bir küfür savuruyor. Çocuklar arabanın etrafından çekiliyorlar.

- Yapma... Bağırma çocuklara.

- Abicim bunlar başkasından anlamazlar ki!..

Halkalı ayıcılarını bulmak için sahil yoluna iniyoruz. SSK Samatya Hastanesi'nin karşısında onları buluyoruz. Hamdi Ertokuç ile Selahattin Görmez yarım günlük çalışma sürelerini tamamlamış ayıları da deniz kenarındaki yerlerine park etmişler!

Alaattin beni tanıtıyor:

- Abimiz gazeteci, sizinle konuşmak istiyor.

Selahattin Görmez, kendilerini "görmemiz" koşuluyla telefili kabul ediyor.

- Konuşalım ama bu röportaj sana biraz pahalıya patlar

abicim!

- Niye?

- Biz işimizi gücümüzü bırakıp seninle konuşacağız. Yev-miyemizden olacağız. Senin de bize bir milyon vermek lazım değil mi?

- Siz de Gorbaçov'dan beter olmuşsunuz. İki kelime söyle-şiye bir milyon olur mu?

Direnç görünce Selahattin pazarlık marjını düşürüyor.

- Bak abi seni sevdik. Hadi para almayalım. Ama sen bizi bir restorana götür. Şöyle bir rakı aç. Enine boyuna konuşa-lım.

Çingene pazarlığı bu olsa gerek... Alaattin devreye girmek zorunda hissediyor kendini:

- Oğlum çingenelik yapma. Abimiz bizim için uğraşüyor. Bak devlet aylarımızı alacak elimizden. Bir şeyler söylersen yazacak. Daha ne yapsın. Sen bi de utanmadan para istiyor-sun.

Bu akbaba "fırçası" işe yarıyor. Selahattin ayıcılığın sela-meti adına parasız konuşmaya başlıyor.

- Devlet aylarımızı satın alacakmış. Kabul... Ama en az 20 milyon vermesi lazım. Sonra bize de belediyede bir iş ga-ranti etsin. Ondan sonra verelim aylarımızı.

- Eğer siz ayları güzellikle vermezseniz devlet zorla eli-nizden alacak. Bunu biliyor musunuz?

- Nasıl alacakmış abicim? Bu ayların yanına kim sokulup da onları götürebilecek? Atıyorlar!.. Biz istemeden hiç bir şeycik yapamazlar. Hem sonra her şey bitti de sıra bizim ayı-lara mı geldi? Hem daha KİT'leri bile özelleştiremediler, bi-zim aylara el atıyorlar. Bu biraz ayıp olmuyor mu?

Hazır söz paraya pula gelmişken bir ayının ederini de öğ-reneyim istiyorum:

- Yetişkin bir ayının fiyatı ne kadar?

- Valla abicim biz aramızda 15 milyondan aşağı satmıyoruz.

Ayıların "devletleştirilmesi" projesi nereden çıktı derse-
niz, onu da biraz açıklayayım. 1992 yılının temmuz ayında
SHP'li Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş ülkenin turizmini
hale-yola koymaya karar vermişti. İşe nereden başlayayım
diye düşünürken, İngiltere'deki Dünya Hayvanları Koruma
Vakfı'nın "Dansen Ayılara Özgürlük" kampanyasına denk
geldi. Bu vakıf çingenelerin elindeki ayıların burunlarına
halka takılarak oynatılmalarının hayvanlara acı verdiğini
ileri sürerek "kurtarılmalarını" istiyordu.

O sıralarda gazetelerde öyle haberler çıkıyordu ki, bakan
dahil herkesin konu hakkında bihaber oldukları belli oluyor-
du.

Bu haberlere göre İstanbul'da 300 ayı bulunuyordu. Ba-
kan, ayıların çingenelerin elinden alınmaları için gerekli
olan paranın "dış" temaslar yoluyla sağlandığını açıklıyordu.

Birincisi İstanbul'da 300 değil, sadece 17 ayı vardı. Ba-
kan'ın parayı onlar verecek dediği "Dünya Hayvanları Kori-
ma Vakfı"nın Başkan Yardımcısı ve Asya Afrika Direktörü
Victor Watkins ise bana aynen şunları söylüyordu:

"Biz bağışlar yoluyla faaliyet gösteren bir hayır kurumu-
yuz. Finans kaynaklarımız sınırlı. Ayıların çingenelerin eli-
nden alınması için verecek paramız yok. Biz sadece organizas-
yonu sağlarız. Teknik yardımlar yapabiliriz."

Ayıların devletleştirilmesi tam çingenelere özgü şenlikli
bir yol izliyordu. Ayrıca çingenelerin arasında mekik doku-
duğum günlerde hiçbir yetkilinin onları ziyaret etmediğini
görüydüm. Bırakın ziyareti, ayıcı çingenelerin yerlerini bi-
le kimse bilmiyordu. Zaten bu tartışmaları izleyen altı ay
içinde, gazetelere verilen "Havadan Demeçler" dışında da hiç
bir şey yapılmadı.

Bu şekilde de çingenelerin bir mesleği daha şimdilik yok
olma tehlikesinden kurtulmuş oluyordu.

Kağıthaneli Ayıcılar Kampının Maskotu Karabulut
Kağıthane 1992

ÇİÇEĞİ SEV, ÇİNGENEYİ KORU

İstanbul'da çiçekçilikle "iştigal" eden çingeneler de ayıcılar gibi iki ana bölgede toplanmış durumdalar. Avrupa yakasındakiler Kuştepe, Anadolu yakasındakiler ise Küçükbakkalköy'de öbeklenmişler.

Satış bölgeleri de şu şekilde "parselasyona" tutulmuş: Kadıköy, Üsküdar, Beşiktaş iskele meydanları ile Taksim, Emirgan ve Ortaköy Kuştepe seksiyonuna ait bölgeler. Fernerbahçe, Çiftelhavuzlar, Caddebostan, Erenköy, Şaşkınbakkal ve Bostancı kaldırımlarında ise Küçükbakkalköy çiçekleri açıyor.

Bu iki yakanın çiçekçileri her sabah Bağlarbaşı'ndaki çiçek mezarında bir araya geliyorlar.

Çiçek mezarında her gün ayrı bir coşku yaşanıyor. Çingene olmayan büyük dükkan sahibi çiçekçiler, bizimkilere takılmadan edemiyorlar. Çingeneler de "şık" küfürlerle onlara karşılık veriyorlar.

Mezadın başlama saati yaklaştıkça çingeneler diğer çiçekçilerle birlikte salonun tribünlerinde yerlerini alıyorlar. İstanbul'un beyaz çiçekleri ön sıralarda oturuyor. Çingeneler ise arkalarda daha rahat ediyorlar. Toplumun genelinde olduğu gibi...

Emine Dalkoparan'a burada rastlıyorum. 65 yaşındaki

"soylu" kadın, çocukları ve torunlarının ortasında oturuyor. Emine Ana, "toprak ana" gibi bereketli... Otuz adet torunu var. Bazılarını "şahsen" tanıyor.

- Yaşlandım artık isimlerini çıkartamıyorum.

Bana "soy bilançosu" yaparken, yanındaki çocuklardan yardım istiyor:

- Ali'den dokuz torun var... Sonra Ayşe'nin yedi miydi? Ha... Söylesenize...

Emine kadın 40 yaşına kadar evinin hanımıymış. Sonra takmış sepeti koluna, düşmüş kocasının yoluna... 25 yıldır çiçeklerle haşır-neşir oluyor. Çiçekçiliğin bir "sevgi" mesleği olduğunu söylüyor.

- Çiçek sevmeyen insan da sevmez oğlum.

Tabii bu "kahır" sadece sevgi ile açıklanamaz. Emine Dolapkıran'ın hemen yanında oturan genç kuşak çiçekçilerden Musa Kiraz (25), mesleğin ekonomik yanına ilişkin daha iyi konuşuyor.

- İyi para kazanıyorum. Çiçek sayesinde belimiz doğruldu. Ev, araba yüzü gördük. Beş bine alıyoruz, on bine satıyoruz.

Mezattaki gözlemimiz ise bu oranın daha yüksek olduğunu gösteriyordu.

Çiçekçi çingenelerle konuşurken, Emine Ana'nın bir başka "renkli" akrabasıyla tanışıyorum. Lâkabı "Çorc Yaşar" olan Yaşar Dalkoparan, 20 yıldır kaldırımları renklendiriyor. Çiçekçiliğe başlamadan önce bakkal dükkanı varmış.

- Ne oldu dükkana?

-Hovardalıkta yedik işte... Ama şimdi bitti bunlar. Torun torba sahibi olduk...

- Karın birşey demiyor muydu?

- Yok demezdi. Bana herşey serbestti.

Yaşar'a niye "Çorc" denildiğini soruyorum.

- İşte bizimkiler öyle münasip gördüler diyor. Fazla anlatmak istemiyor. Ancak daha sonra işin özünü kulağıma fısıldıyorlar.

- Abi bi şarkı var ya... Hey Çorc versene borç...

- Eeee..?

- İşte Yaşar abi de herkese borç verir. Onun için o ismi taktık. Tefeci gibi yani!

Aslında çingenelerin kendi aralarında ayrı bir borç hukuku var. Evlenirken veya ev araba alırken herkes ihtiyacı olana "çıkma" yapıyor. Daha sonra verilen Borçlar kuruşu kuruşuna geri ödeniyor. Ama senet-sepet yok. Bu da çingeneler arasındaki dayanışma hakkında bir fikir verebilir sanırım.

Çorc Yaşar'ın işlevi ise zaruri durumların dışındaki alanları kapsıyor.

O gün mezatta olmadığı için Yaşar'ın karısını göremiyorum. Bir başka gün Bostancı'da Yaşar'ın çileci karısı Türkan'ı buluyorum. Kocasının "marifetlerini" anlatıp görüşlerini alıyorum.

- Bizimkinin maşallahı vardı. Karılarla çekilen resimlerini ep saklarız. Ama artık bıraktı. Şimdi bi şeycikler yapmaz. Uslu uslu yanımda çiçek satar.

Çiçekçi çingenelerin diğer toplu oturdukları semt olan Kuştepe çiçekçilerinden Yılmaz kıvrıkcısaçlı, kendileriyle daha önce yapılan bir röportaj yüzünden gazetecilere çok bozuluyor.

- Evimize bir kız geldi. Onu ağırladık. Çay, kahve ikram ettik. Gitti çingeneler diye yazı yazdı. Ayıp değil mi?

- Çingene olmak kötü mü?

- Ben kendime çingene dedirtmem!

-Neden?

- Bi kere müslimanım. Dedem Selanik'ten gelmiş. Burada

kalmış. Kendisini gavur bilenler geri dönmüş. Biz burada kaldığımızı göre sizden ne farkımız var?

Bir zamanlar nüfus kağıtlarına "kıpti" diye yazıldığını söylüyor. Hüviyetini çıkartıp bana gösteriyor. Beyoğlu nüfus kütüğüne kayıtlı. Sağ elini üç kez göğsüne vurarak diyor ki:

- Ben doğma büyüme İstanbulluyum!

Kıvırcıksaçlı, bu kentte çingenelerin olduğunu kabul ediyor. Ama onların kendileriyle hiçbir ilgilerinin bulunmadığını, çalışma tarzlarını da onaylamadığını anlatıyor:

- İran'dan gelmiş bazı çingeneler döviz işleriyle uğraşıyorlar. Senin paranı alıyor, karşılığını sayarken bi de bakıyor-sun hooop para gitmiş.

Konuşmaya tanık olan bir çingene kadını söyleşiye "katkı" yapıyor:

-Eee o da bir sanat canım!

Çiçekçi kadının bu "hoşgörülü" takdirine Yılmaz Kıvırcıksaçlı tepki gösteriyor. Çingenelerin "el sanatları" dalındaki ustalığını takdir etmemek mümkün değil.

Kıvırcıksaçlı çingene muhabbetinden biraz sıkılıyor. Konuyu mesleksel sorunlara getiriyor.

- Bir düzene girelim istiyoruz. Kadınlarımız önlük giysin. Kaldırımdaki sepetlerimizin üstüne bir branda koyalım. Ya da Marlboro'ya söyleyelim o koysun.

Bu düşüncelerin "resmi görüşler" olduğunu tahmin ediyorum. Düzene girmek, bir örnek giyinmek gibi "sıkıcı" şeyler pek çingenelerin yapacağı işler değil. Yılmaz Kıvırcıksaçlı, belki de çingene imajından kendini uzak tutmak için böyle konuşuyor.

Çünkü 12 Eylül döneminde ülkede herşeyi "bir hizaya" sokmaya and içmiş askeri yönetim, onun söylediklerini 1981 yılında yapmıştı. Bütün çiçekçilere tek tip elbise giymelerini emretmişti. Ancak çingenelere söz geçirmeyi başaramamıştı.

Çiçekçi çingeneler "süngü zoruyla" bile bir örnek giyinmeyi kabul etmemişlerdi.

O vakitler çingeneler diktaya karşı "direnişin" simgesi haline gelmişlerdi.

Ama çingene

lik yine de "kötü" olmaktan çıkamamıştı.

Silivri'de bakkallık yapan Hasan Tokmak, tıpkı Yılmaz Kuvırcıksaçlı gibi çingenelikten kaçıyordu.

- Çingene denince akla ne geliyor? Kalaycı, sepetçi, gezginci, paragöz, hırsız... Ama biz onlardan değiliz ki! Biz zaten çingene lisanı da bilmeyiz. Esas çingeneler dağda bayırda dolaşanlardır.

Kitabın başında da belirttiğim gibi, yerleşik çingenelerle göçebe olanlar birbirlerini sevmiyorlardı. Kendileri de çingeneliğin kötü birşey olduğuna inanıyorlar ve bunu birbirlerinin üstüne yıkarak kurtulmak istiyorlardı.

Çingene olmak niçin bu kadar kötü?

Şimdi bunun hikayesine gelebiliriz.

EMİNE DALKOPARAN
İstanbul 1992

ÇİNGENE OLMAK "KÖTÜ" MÜ?

Çingeneler yüzyıllar boyu hep itilmiş kakılmış olarak yaşamak zorunda kaldılar. Bunun altında tarihin karanlık dönemlerinde onlar için çıkartılmış "uğursuz" söylenceler yatıyor.

Bunlar arasındaki yakışksız bir söylenceye göre Cin ve Gene iki kardeşdir. Hazreti İbrahim'in çevresinde kötülük çemberi oluşturmak isteyenler, kardeşleri birleştirirler. Onlardan doğan çocuklara da çingene adını verirler.

İşte bu kötü söylence çağlar boyu kulaktan kulağa yayılarak genişler. Çingenelerin çektikleri çilelerin ve onları "uğursuz" olarak kabul etmenin kökeninde bu "çirkin" hikaye vardır.

Çingeneler bulundukları her ülkede toplumun dışına itilmişler, dışlanmışlar. Bir çoğu üstlerinde bir "damga" gibi duran çingenelikten sıyrılmayı yeğlemiş. Toplumun yapmaktan gocunduğu bir çok işi onlar gönüllü üstlenmişler.

Kabul gördükleri yerlerde tutunabilmenin yolunu da çingenelikten kaçmakta bulmuşlar.

Edirneli bir çingene olan Sedat Bimba, bu durumu Cumhuriyet Dergi'nin 3 Haziran 1990 tarihli sayısında Necati Güngör'e şöyle anlatıyor:

- "Ezilmişiz çünkü örgütlü topluluk değiliz biz. Sanki dünyanın bütün namussuzluklarını biz yapıyormuşuz gibi muamele görmüşüz. Bizim halkımızı yıldırılmış bu aşağılama. Bizim de bir dil yapımız var. Doğamıza uygun yaşama biçimimiz var. Ama her şeyden önce insanız. İnsan olduğumuzu kabul ettirmek için, çingeneliğimizi inkâra kalkışmışız. Mad-

di gücümüz yok, eğitimimiz yok, kültürümüzü değerlendiremiyoruz. Bir can derdine, bir boğaz derdine düşmüşüz. Öyle de gidiyoruz."

Çingeneler bu kadar dışlanmışlıklara karşın kendi içlerinde de bütün değil. Yerleşik olanlar, bir iş tutmuş bulunanlar, seyyar çalışıp göçebe yaşayan çingeneleri en az çingene olmayanlar kadar aşağılıyorlar.

Göçebe yaşayanlar da yerleşik olanlar hakkında "iyi" düşünmüyorlar. Onları oymaktan kovuldukları için kentlerin kenarına tutunmuş "uğursuzlar" olarak görüyorlar.

Örneğin Kağıthane'li Ayıcı Alaattin ile birlikte Sulukule'ye giderken, bana şöyle demekten kendini alamıyordu:

– Abi bunlar Romandırlar... Müslüman değildirler. Bize benzemezler. Her türlü şeyi(!) yaparlar. Sakınmak lazım onlardan!

Buna benzer bir diyalog Osman Cemal Kaygılı'nın 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarını anlattığı "Çingeneler" romanında da var.

Romanın kahramanı İrfan bir göçebe çingeneyle konuşmaktadır:

– "Sen diyorsun ki, bu çalgı çengi işini daha çok Sulukuleliler yapar. Oysa sizinkiler de talim terbiye görürse onlardan aşağı kalmazlar?

– Orası öyle ama, kim uğraşacak bunlarla... Te görüyorsun bizimkilerin işleri güçleri hepten başka... Gördüğün gibi kimi sepetçi, demirci, diyirmenci, orakçı, harmanıcı... Kimi ayıcı, maymuncu, şebekçi, kuklacı. Aya yine de ayıcıların, maymuncuların, şebekçilerin ve kuklacıların çoğu Rom'dur.

– Rom mudur?

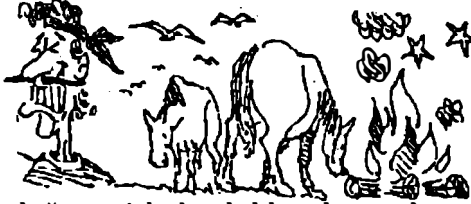
– Biz hep Rom'uz ya... İllevelâkin onlar (Sulukuleliler) hıristiyandır. Biz elhamdülellâh müslümanız!..

– Hepimiz Rom'uz demiştin ya?

– Yani efendim sizin anlayacağınız bütün çingenelerin adı Rom'dur. Çingene adı sonradan uydurmadır."

(Çingenelerin dilden dile değişen isimlerini kitabın ileriki bölümlerinde bulacaksınız...)

ÇİNGENE DÜĞÜNÜ

Çingene düğünleri bulundukları konumlara göre küçük değişiklikler gösteriyor. Ancak temel özellikleri farklı değil.

Örneğin "kadın hamamı" geleneği yüzyıl öncesinin canlılığıyla sürüyor. Damat, düğün günü semtin hamamını kapatıyor. Gelinin kız arkadaşları ve hısım- akrabası kadınlar gün boyu yıkanıp paklanıyorlar.

Damat ise gümüş ustura ile traş oluyor.

Çingene düğünleri üç gün sürüyor. Birinci gün hem oğlan evinde hem kız evinde "müstakil" iki kına gecesi yapıyor.

İkinci gün "büyük düğün" gerçekleşiyor. Bunun için düğün salonu tutulmuyor. Bütün mahalle düğün salonu olarak kullanılıyor. Oğlan evi düğünün "merkez üssü" konumunda bulunuyor. Büyük kentlerde yaşayanlar hava ve para durumuna göre salon tutmaya başladılar. Ama bu durum çingeneler açısından pek makbul değil. Çünkü gerçek bir çingene düğünü yaz mevsimi içinde yapılmalı. Dost,- düşman herşeyi bütün açıklığıyla görmeli. Görkem bir çingenenin en önemli ögesi. Düğün de gösterişli olmalı!

İkinci gün eğlence sabahtan başlıyor. Oğlan evinin tepesine bayrak çekiliyor. Saz heyeti eşliğinde damat ve yakınları çala oynaya kız evine doğru yollanıyor. Gelin evden alındıktan sonra tekrar aynı güzergahtan düğün mahalline dönülür.

yor. Büyük düğünün geç saatleri, olayın zirve noktasını teşkil ediyor. Bütün mahalle vur patlasın- çal oynasın makamından eğlenirken, damat gerdek gecesinin "iş bitirici" icraatını gerçekleştiriyor.

Eğlence sabaha kadar devam ediyor.

Üçüncü gün ise oğlan evinin "Şeref Düğünü" adlı bölümü başlıyor. Program yine çalgı, çengi, yemek ve içmek üzerinde kurulu... Çingeneler canları çıkana kadar eğlenir.

Düğün maratonu genellikle cumartesi başlar, pazartesi akşamı sona erer.

Cuma günü başlayanlar ise pazar akşamı hitama erer.

Düğünler 1992 Haziran fiyatlarıyla söyleyelim, 30-40 milyon liraya çıkıyor. Buna başlık parası dahil değil elbette... Damat ailesi için yıkım diye düşünenler de yanılır.

Çünkü çingeneler davetli oldukları düğünlere hiç boş gitmezler. Her gelen en az 100 bin bastırır. Bu açıdan bakınca damat babası "kâra geçer. Altınlar takılır ki, bunlar saklı gizli olmaz. Çingenelerin herşeyi gibi takı töreni de tam bir "glastnost açıklığında" tecelli eder. Kimin ne hediye getirdiği, kaç lira verdiği, ne kadar altın taktığı mikrofonda düğün halkına ilan edilir.

- Klarnetçi Sülüman'dan bir Cumhuriyet Altınıını!

- Hırsız Hüsmen'den damadaaa 250 bin kaymee!..

Her anonsun sonunda hediyein ağırlığı oranında alkış kopar. Çingenelerin bütün klanlarında başlık parası vardır.

Ancak bunun miktarı sektörlere göre değişir. Örneğin yine 1992 fiyatlarıyla çiçekçilerde başlık parası 10-15 milyon lira. Ayıcılarda 3-4 milyon, bohçacılar da 20 milyona kadar varıyor.

Çingene gelinlerinin "baş fiyatı" yaşam realitesine göre

değişiyor. Örneğin ayıcıların gelirlerinin düşük olması, aile bütçesine pek bir katkıları olmamasından kaynaklanıyor. Onların kadınları çalışmıyor. Çadırında oturup çocuklarını yetiştiriyor. Yani "çadır hanımı" statüsünü benimsiyor. O nedenle de başlık piyasaları alt seviyelerde kalıyor.

Çiçekçilerin gelinleri ise iş yaşamına aktif olarak katılıyor. Eskiden anasının evine getirdiği çiçek paralarını evlendikten sonra kocasının evine taşıyor. Bu yüzden de başlık parası ayıcı gelinlerin iki-üç katına kadar yükselebiliyor.

Bohçacılık yapan çingene kızları ise başlık parasının zirvesinde oturuyorlar. Onların aile bütçesine aktardıkları "katma değer" hepsine fark atıyor. Başlık paraları da aynen... Kız babası, evladını dünya evine uğurluyormuş gibi değil de, işyerini devrediyormuşçasına bedel talep eder. Bohçacı bir çingene kızı kocaya gittiğinde babasına net olarak 25-30 milyon lira kazandırır! Böyle gelinin elbette kıymeti de bilinir.

Çingenelerde evlilikler çoğunlukla kendi cemaatleri arasında olur. Dışarıya pek açık değillerdir. Zaten dışlanmış topluluk olduklarından çingene oğlanlarına ve kızlarına da pek talep olmaz. Bu da sanki çingenelerin çok umurlarındadır!..

Ancak istisna aşklar da yaşanır. Ama bunların mutlu izdivaca dönüşmesi "ızdıraplı" bir sürece tekabül eder.

Ağrılı bir delikanlı olan Cesim Can ile çiçekçi güzeli Zeyno'nun sevdalarında olduğu gibi...

Cesim, Fenerbahçe burnundaki çay bahçelerinden birinde garsonluk yaparken Zeyno'yu görür ve vurulur. Ona evlenme teklifi bile yapar. Kızın anası Nurcan Büken, bu "İmkansız Aşkın" sonunu hayırlı görmediği için damadını çekip nasihat eder:

- Oğlum sen bu sevdadan vazgeç. Annen-baban istemezler bizim kızımızı. Onlarla kötü kişi olursun.

Cesim'in gözü Zeyno'dan başka hiçbir şeyi görmez. Kızı almaya kararlıdır. Bunu da kayınvalidesine anlatır. Kadın da "Peki" der.

Cesim müjdeli haberi Ağrı'ya iletir. Ve kızılca kıyamet kopar. Dünyada kız mı kalmadı da, bir çingene alacaktı? Delikanlı ailesinden bir türlü onay alamaz. Gelişmeler onu "zalim" bir seçimin önüne getirip bırakır: Ya sevgilisi, ya da ailesini tercih edecektir. Gönül tarihin hiçbir döneminde ferman dinlemediği için Cesim, Zeyno'da karar kılar.

Araştırmam sırasında Cesim ile Zeyno üç yıllık evliydi. İki yaşında bir kızları vardı. Cesim'in annesi ve babası torunlarını henüz görmemişlerdi. Sadece fotoğraflarından "giyabi" olarak tanıyorlardı. Önümüzdeki günlerde İstanbul'a gelerek bir akrabalarının evinde torunlarıyla "tanışmayı" kabul etmişlerdi.

Ancak gelinlerinin yüzünü hala "şeytan " görsündü!

Cesim şimdi, çiçekçilerin "iç güveyi" olmuştu. Bu durumundan da çok mutluydu. Kendisi Bostancı İskelesi'nde portatif bir çay ocağı edinmişti. Karısı da onun hemen yanında çiçek satıyordu. Kararından da hiç pişman değildi.

GÖÇMEN DAVULCULARIN İKİLİ YAŞAMI

Ümraniye'nin son gecekonduarını geçip açık araziye geldiğinizde sizi Adanalı Davulcular oynağının 35-40 çadırılık derme çatma kampı karşılıyor.

Tem Otoyolundaki 600 metrelik dev Rıdvan Dedeoğlu Viyadüğünün altına yayılmış virane kampın hüzünlü bir havası var. Çağ atlamanın önemli göstergesi sayılan otoyolun 50 metre yüksekliğindeki ayakları altında çingeneler "ezilmişlik" anıtı gibi duruyorlar.

Sanki kimseyi rahatsız etmemek için kentin uzak köşelerini bilinçli olarak seçmişler. Bu semtin halk arasındaki adı 1 Mayıs Mahallesi... 12 Eylül'den sonra "Atatürkçü" bir kararlar Mustafa Kemal'e dönüştürülmüş.

Önce semt sakinlerinden çingeneler hakkında bilgi topluyorum. Küçük bir gecekonduunun önünde çay içmekte olan Sivaslı belediye otobüs şoförünün konuğu oluyorum. Hal hatırdan sonra çingeneleri soruyorum. Pek sıkıntılıları yok onlardan yana.

- Bize zararları dokunmuyor. Kendi hallerindeler. Bu aşğıdaki bakkaldan alış-veriş ederler.

Gösterdiği bakkalın önünde küçük çingene çocukları var. Onların yanına gidip, kampın büyüklerini soruyorum. Ufaklıklardan biri (adı Çelik) heyecanla "Mehmet Ali var" diyor. Onunla birlikte yamaca doğru tırmanıyorum.

Çadırlar arasına giriyorum. Kendimi sanki bir film setinde gibi hissediyorum... Motorsikletler, tavuklar, çadırların dışına kurulmuş kuzine sobalar, direklere asılmış gaz lambaları... Ve illaki çırılçıplak dolaşan çocuklar!..

Kampın büyüğü Mehmet Ali ile tanışıyorum. Soyadı yaşam biçimlerinin aynısı sanki: Çokkaçar!..

Mehmet Ali bir çırpıda özetleyiveriyor kendilerini... Kışın ikinci yarısında Adana'dan İstanbul'a gelen Davulcular göç için Ramazan ayını ölçü alıyorlar. Ağustos ayının sonlarına doğru, ki bu pamuk toplama zamanına tekabül ediyor, Adana'ya geri dönüyorlar.

Davulcuların iki işlevi var. Birincisi oruç tutanlara "sahur hizmeti" sunmak, diğeri ise düğün derneklerde, pikniklerde ve siyasi parti toplantılarında lideri karşılama yoluna çıkmak!..

Ramazanda "kutsal amaç" için davul tokmaklamanın belli riskleri bulunuyor. Davulcuların "sahur hizmeti"nden yararlanan ancak oruç tutmayan bazı sinirli vatandaşlar gece yarısı balkona çıkıp "din- iman" gidebiliyorlarmış!

Ümraniye varoşlarındaki "çadır kent"in bütün her şeyinden sorumlu "Çadır İşleri Müdürü" Mehmet Ali, oymaksal yaşamlarını anlatırken diyor ki:

- Bizim bütün işimiz davul çalmaktır. Namuslu yaşar, davul çalarız. Başka birşey çalmayız!

Hırsız olmadıklarını bundan daha "ince" bir dille anlatmak mümkün mü? Bunların "diplomatik" zerafete sahip bir söylemleri var. Sürekli iltifatkarlar... Örneğin bir cümleye başlarken, "hayran olduğum abim" demeden söze girmiyorlar. Sadece Mehmet Ali değil, tümü böyle...

Mehmet Ali Çokkaçar konuşmasını sürdürüyor. - Çocuklarımız ise ayakkabı boyar. Yetişkinler müzisyendir. Davulzurna çalarak hayatımızı kazanırız.

- Kadınlarınız?

- Hiç bi şey yapmazlar... Yer içer yatarlar!

Samimiyetimiz artınca bazı dulların "dilencilik" yaptığını da cıtlatıyor:

- Gariban olanlar dilenir... Ne yapsınlar be abicim?

Bu yaşam tarzı onlara atalarından "armağan" kalmış. Çokkaçar böyle "kaçı-göçe" yaşamalarının nedenini anlatırken biraz da büyüklerini eleştiriyor.

- Dedelerimiz, babalarımız bize bir çöp bırakmamışlar ki!.. Nerede ekmek varsa oraya göçmeye mecburuz.

Bunu yakınlara söylüyor. Ama biraz sonra kendi yaşam felsefesini açıklarken dedelerine yönelttiği eleştiriyi unutup veriyor.

- Bugün kazandığımızı bugün yeriz... Yarına Allah kerim!

Günübirlik işleyen bu "tüketim ekonomisi" aynen dedelerden, atalardan kalma. Böylesi bir yaşam biçimiyle torunlara ancak "manevi birikim" aktarılabilir. Zaten dedeler de bunu başarabilmişler! Aynı "başarıyı" Mehmet Ali'nin kuşağında tekrarlayacağından kimsenin kuşkusu yok gibi!

Kampın görsel "zenginliğini" görüntüleme isteğim ise önce kabul edilmiyor.

- Fotoğraf çekmen bizim için iyi olmaz.

- Niye? Polis- belediye falan başınıza dert mi açar?

- Hayran olduğum abicim, bizim Adana'da çevremiz var. İstanbul'da böyle perişan halde yaşadığımızı bilmezler. Gazetelerde bu şekilde görünmek istemeyiz!

- O zaman biz de bir alem yapıp onun fotoğrafını çekeriz.

- Hay yaşa be abicim. O zaman başımla beraber gelin. Misafirimiz olun.

Gelirken rakı, şarap getireceğimi söylüyorum. Mehmet Ali önerimin yarısına itiraz ediyor.

- Biz şarap içmeyiz. Aslan sütünden vazgeçme sen. Karı en iyisidir! Mehmet Ali ile konuşurken çevremiz kalabalıklaşıyor. Saçları üç numara makine ile traş edilmiş biri geliyor. Adı Seyfi Okur... Okur, kendi okumamış, ama çocuklarının

okuması için canını dişine takmış.

Davulcuların şimdi bulundukları kamp iki ay önce araç ile 15 dakika daha kent merkezine yakın Örnek Mahallesindeymiş. Seyfi'nin çocukları da buradaki Yeni Sahra ilkokuluna gidiyorlarmış. Ancak semt karakolu tarafından alınan "güvenlik önlemleri" çingene çocuklarının tahsil yapmasına engel olmuş.

- Polisler gelip çadırlarımızı kaldırmamızı istediler.

- Niye?

- İşte... Hırsızlık falan oluyormuş. Tabii hırsızları yakalayamıyorlar. Kabak da bizim başımıza patlıyor.

Seyfi Okur, okuma uğruna kalkıp Üsküdar kaymakamına gidiyor. Derdini anlatıp oturma izni istiyor. Kaymakam şaşırıyor:

- Siz çadırda mı oturuyorsunuz?

- He valla...

Kaymakam "Peki evladım" diyerek oturma izni veriyor. Üsküdar emniyet amiride mührü basıyor. Seyfi elinde bölgenin en yüksek mülki amirlerinden imzalı mühürlü belgeyle semt karakoluna geliyor. Başkomisere kağıtları uzatıyor. Artık gönlü rahattır. Çocuklarının araç parası vermeden gidip-gelebilecekleri bir okula yakın arsada oturma izni almıştır.

Başkomiser belgeleri inceliyor... İnceliyor ve kararını açıklıyor:

- Siktirolun gidin buradan!.. Gelip çadırlarınızı yıkarım anam avradım olsun... Ne mağlum hırsızlık yapmayacağınız?

Çingenelerin "evrensel kaderi" burada da kendini gösteriyor. Çadırlar sökülüp, karakol mıntıkası dışına çıkılıp şimdiki yere geliniyor. Çingene çocuklarının hırsız olmama şansları ellerinden alınıyor. Yazılı olmayan "çingene karşıtı" yasalar işliyor...

- Peki çocuklar şimdi ne yapıyor?

- Ne yapacaklar ayakkabı boyamaya başladılar buralardaki kahvelerde...

Devlet çingenelere karşı her zaman bu kadar kayıtsız değil. Gerekli durumlar ortaya çıkınca onları arayıp tarayıp buluyor.

Mehmet Ali'nin amca oğlu Hasan Çokkaçar'ın üç ay önce Adana'da doğan bebeği doğum sonrasında sarılık oluyor. Yüreğir Devlet Hastanesi'nde özel bakıma alınıyor. Bu hizmetin karşılığı 1 milyon liradır. Ancak Hasan'da bunu ödeyecek güç yoktur. Senet imzalayarak çocuğunu hastaneden çıkarıyor. Haliyle senetini ödeyemiyor. Protesto notası Hasan'ı gelip Ümraniye'deki çadırlarda bile buluyor.

Nasıl buluyor dersiniz, bunu açıklamak kolay değil. Devletin örgütlülük düzeyi nelere kadirdir?

Birazdan dört aylık bebeği bana gösteriyorlar. Tedavisi yarım kaldığı için gözleri kör olmuş. Parasal umutları kalmadığı için çocuğu Topkapı'da ki Merkez Baba türbesine götüreceklermiş.

- Belki orada şifa buluruz diyor.

Hasan Çokkaçar bana bu kadar dert yakındıktan sonra efskarlanıyor. Elini cebine atıyor, bir paket Marlboro çıkartıp bana da ikram ediyor. Sigarayı yaktıktan sonra Mehmet Ali'ye dönüyorum:

- Marlboro içiyorsunuz?

Biraz önce konuşulanları hiç duymamış gibi yanıtlıyor beni:

- Açı yaşarık ama iyi yaşarık abicim!

Lüks sigara muhabbeti bu kadarla da kalmıyor. Çadıra Ali isimli bir çingene geliyor. Elinde uzun Samsun paketi var. Selam verdikten sonra açıklama yapıyor.

- Oğlum ayakkabı boyamış. Gelirken de bana bir paket Samsun sigarası getirmiş.

Gözleri kör olmuş 4 aylık çocuğunu anasının kucağına veren Hasan şaşkınlıkla soruyor:

- Ulan o sigarayı nasıl içiyorsun be?

- Ne yapayım? Kepek yapıyor ama başka çare yok!

Samsun sigarası içerek saçlarında "kepek sorunu" yaratan çingenenin konuşmalarını biraz abuk-subuk bulan Mehmet Ali, açıklama yapma gereği hissediyor:

- Arkadaş akşamdan robot kaldı da!..

Yani içkiyi fazla kaçırmış.

Söz içkiye gelince Mehmet Ali ile çadır alemi yapacağımız günü de saptıyoruz. Önceki uyarısını tekrarlıyor:

- Aman abicim şarap falan getirme... Haramdır biliyor-sun!

İki akşam sonra Yalçın Çınar'la birlikte "Çadır Kent" e dönüyorum. Onlar bizi eli boş gelecekmişiz gibi hazırlık yapmışlar. Geçen gün çadırların arasında dolaşan tavuk, büyük bir tencere içinde kaynıyordu.

Bostancı pazarından doldurduğum fileleri elimden alırlarken mahcup bir ifadeyle "Niye zahmet ettiniz? Biz Allah ne veriyse birşeyler hazırlamıştık" diyorlar.

Burada Sulukule'nin tam tersi bir ağırlama kültürü hakim. Onca yoksulluk içinde bile bir şeyler bulup hazırlamışlar.

Mehmet Ali'nin çadırına geniş bir yer sofrası kuruyor. Yatakların istif edildiği köşeye yumuşak minderler ve yastıklar konuluyor. Burası sofranın baş köşesi... Yalçın ile beni buraya davet ediyorlar.

Çadırın ortasındaki direğin çivisine bir gaz lambası asılıyor. Eğlence gecemizi aydınlatacak. Taban döşemesi niyetine kullanılan kilimlerin üzerine bir örtü seriliyor. Yemekler bu örtünün üstünde servis yapılıyor. Aynı yemek birkaç ayrı tabakta yer sofrasına konuluyor. Mönümüz de şöyle: Çingene tavuğu, çingene pilavı, çoban salatası, İnegöl köfte, pırzola, patates kızartması, patlıcan-biber kızartması, beyaz peynir, kavun, portakal ve rakı..

Ne eksik?

Davulcuların çadırında davul olmaz mı? Yatak yüklerinin üzerinden uygun bir davul indiriliyor. Kampın en iyi zurnacısı Hüseyin'e haber salınıyor:

-Büyük zurnayı alsın da gelsin! diye çağırarak çocuk uyandırılıyor.

Sonra Mehmet Ali bize dönüyor:

-Başlar tacı abilerimizin şerefine!

Birinci büyük rakı yarım saat sürmüyor. Hemen peşinden ikincisi açılıyor. Davul -zurna önce yanık yanık ağır havalarından giriş yapıyor. Zaman zaman türküye sofranın başındaki-ler de katılıyor.

Kadınlara burada yer yok. Onlar servis yapıyorlar. Çadırın açık kapısı önünde toplanan çocuklara, küçük tabaklar içinde "çaktırmadan" yemek servisi sürüyor. Ama kedi- köpeklere kemik atarmış gibi:

-Al lan şunu da kaybol bakayım!

Daha önce yemek "otlayan" çocuk'tekrar gelirse bu kez umduğunu değil, küfürü yiyiyor.

Bize ikramda kusur etmemek için ellerinden ne gelirse yapıyorlar. Mehmet Ali portakalları elma gibi çevire çevire soyup, sonra dörde bölüyor. Portakalı bu şekilde yemek kolay değil. O nedenle olsa gerek Mehmet Ali bize nasıl yememiz gerektiğini de söylüyor:

-Somurun abi somurun!

(Yani "suyunu emin" demek istiyor.)

Davulu darbuka gibi el ile çalışıyorlar. Uzun havalar bitince, oynak parçalara sıra geliyor. Artık sofrada herkesin neşesi yerinde...

Türküler bir ağızdan el çırpılarak söyleniyor. Temponun en yüksek yerine ulaşınca çadırın kapısından küçük bir kız giriyor. Şalvarını kazağının üzerine çekmiş 12 yaşındaki Songül nefis bir oryantal gösteri yapıyor. Songül'ün kazağına bir yüz bin liralık iğneliyorlar. Eşek değiliz ya, mesajı anlıyo-

ruz. Bir yüz bin de ben çıkartıp Songül'ün şalvar lastiğine sıkıştırıyorum.

Davulcuların bizden para talep ettiği tek yer burası oluyor. O da çok dolaylı biçimde... Israrcı da değildi Songül. Parayı verebilmek için ben onun yanına gitmek zorunda kaldım.

Songül'ün şovundan sonra sofraya bir konuk daha geliyor. Yine Mehmet Ali tanıştırıyor:

-Topak, bizim aile doktorumuzdur!

Topak'ın asıl adı Kazım Boduk... 44 yaşında. 30 yıldır "Sıhhiye Sektöründe" çingenelere hizmet veriyor. Her türlü iç hastalıklarda ilaçlı tedavi yapabiliyor. Diş çekiyor. İğne ve pansuman yeteneği var. Doğal olarak, sünnetler onun usturasında gerçekleşiyor!

Topak'ın gür beyaz saçları arkaya doğru taralı ve dik dik duruyor. Kısa boylu. Oldukça da besili...Belki de bu yüzden ona "Topak " demişler.

-Size niye Topak diyorlar?

-Bunlar okumamış cahil insanlar olduğu için dilleri dönüyor da!...

Topak'ın yanıtı pek aydınlatıcı değil ama üstünde durmuyorum. Evi burada bir çadır. Ama işyeri olarak Kanarya'da Doğu Cem Kiraathanesini mekan tutmuş. Kahvenin telefonunu iş bağlantıları için kullanıyor.Ek mesleği davulculuk.

-Davulculuk önemli bir meslek..Cumhurbaşkanlığı damatlığına kadar yükselmiş meslektaşlarınız var diyorum .

Cumhurbaşkanı Turgüt Özal'ın eski damadı Asım Ekren'i kastettiğimi hemen anlıyor:

-Abi Asım'ın çaldığı davul ne ki? Esas davul bizimki. Taa padişahlık zamanından beri bizim bir yerimiz vardır! Savaşta giderken önde bizim dedelerimiz davul çalarmış. Sonra güreşlerde yine bizimkilerin davulları ortalığı şenlendirirmiş. Biz modern zamana denk geldik. Orkestralar çıktı. Bizim meslek geri kaldı. Artık düğünlerde eskisi gibi iş alamıyoruz.

Şimdi Allah'tan siyasi partilerin düğünleri aratmayan toplantıları oluyor da davulcular aşireti "yolunu" buluyor. Adana'da davulcuların "partiler üstü" bir konumu varmış:

-Hangi partinin lideri Adana'ya gelsin, bizler onu karşılarız.

- En verimli lider hangisi?

-Yılmaz Mesut... O geldiğinde çok para kazanırız.

-Parayı partiden mi alıyorsunuz?

-Yoo... Bizi kimse çağırılmaz. Kendiliğimizden gideriz. Lideri oyuna kaldırmak önemli. Onun önünde uzun uzun davul çalarız. Lider oyuna kalkarsa, o zaman yaşadık. Bol bol bahşiş alırız. Partinin önde gelenleri kendini göstermek için ha babam para bastırır!

-Askeri liderler döneminde de çalar mıydınız?

-Yok? O zamanlar bizi alana sokmazlardı.

-Neden?

-Askeri bandolar var!

Buradan hareketle ülkede demokrasinin ne durumda olduğunu öğrenmek mümkün. Eğer davulcu çingenelerin parasal durumları iyi ise memlekette demokrasi yolunda demektir. Davulcuların siyasi toplantılardan elde ettikleri gelir azalmışsa, demokrasi askıdadır!

Topak, bunları yukarıdaki satırlar kadar net anlatamıyor. Ama uzun konuşmasından bu anlamı çıkartmak hiç de zor değil. Yani sizin anlayacağınız davulcu çingeneler de demokrasinin "vazgeçilmez unsurları" arasında bulunuyor!

Bu uzun söyleşiyi Mehmet Ali, "iyimserlik" mesajıyla kesiyor. Bardaklara rakı koyarak kadehini kaldırıyor:

-Allah'a şükür iyi insanların yüzü-suyu hürmetine yaşıyoruz!

Bizim getirdiğimiz iki büyük şişe rakı bitince, kendi stokları devreye giriyor. Üçüncü büyük rakıyı onlar açıyorlar. Çadırdaki "çakırkeyif" bir hava var. Kadehler yuvarlandıkça

konular sosyalleşiyor. Yanımda Mehmet Ali'nin 79 yaşındaki amcası var. O zamana kadar hiç konuşmayan bu bilge ihtiyar, dışlanmışlıklarını anlatmaya başlıyor:

-Bizi, çingene diyerek hor görürler. Ne evimiz var, ne iskânımız..Ne camimiz var, ne kilisemiz! Bir yere bağlı değiliz. Bizim dedelerimiz Horasan'dan gelmişler. "Davulcular Aşireti" derler bize...

Dedenin verdiği bilgilere göre Davulcular Adana, Ceyhan, Kahramanmaraş, Gaziantep ve civarlarında oturuyorlar. Bahar ayları gelince kuzeye çıkıyorlar. Tıpkı göçmen kuşlar gibi... Gittikleri illerin başında İstanbul, Ankara, Kayseri ve Konya bulunuyor. Buralarda davul çalıyorlar, ayakkabı boyuyorlar, harman yerlerinde çalışıyorlar.

İhtiyarın söylediği "Horasan'dan gelmişiz" sözü çingenelerin ikinci büyük göç yollarını doğruluyor.Çingeneler 10. yüzyılda Hindistan'dan, 14. yüzyılda ise İran'dan iki kol halinde göçe başlıyorlar. Bir kolu Kafkaslar'dan Doğu Avrupa'ya inerken, diğer kolu Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Filistin üzerinden Mısır'a varıyorlar.

İşte bu Davulcular, ikinci büyük göç sırasında Adana-Maraş-Antep üçgenine yerleşmiş olanların torunları. İslamiyete yakınlaşmışlar. Bu yüzden de çingeneliği reddediyorlar.İmam nikahı ile evleniyorlar.

-Hıdırellezi kutlar mısınız? diye soruyorum. Mehmet Ali yanıtlıyor:

-Onu Romanlar kutlar. Biz elhamdülillah Müslümanız!

Saat 23.00'e doğru izin istiyoruz. Önce kabul etmiyorlar:

-Tam eğlenceye başlamışken kalkılır mı?

-Siz devam edin diyerek onların yanından ayrılıyor. Biz arabamıza kadar uğurluyorlar. Sonra şenliğe devam ediyorlar. Mehmet Ali'nin çadırından yükselen türküler, otoyolun motor homurtularına karışıyor.

Bir günleri daha neşeli sona eriyor.

Yarına Allah kerim!

SELAMSIZ

İstanbul'da en eski çingene semtlerinden biri de Üsküdar'ın Selamsız Mahallesi. Bu yüzyılın başında Selamsız'dan çıkmış ünlü müzisyenler var: Zurnacı Arap Mehmet ve Klarinetçi Camba Mestan kitaplara geçmiş değerli çingene sanatçılardan.

Gelgelelim burada çingenelere ulaşmak hiç de kolay olmuyor! Semtin eskileri "Biz çingene değiliz, çünkü çingenece bilmeyiz" diyorlar.

- Peki siz nesiniz?

- Biz İstanbulluyuz. Hakiki İstanbul efendileri bu semtte otururdu...

- Sonra ne oldu?

- Dışardan gelenler burayı bozdu.

- Kim bunlar, nereden geldiler?

- Çingene denilenler işte...Adapazarı çevresinden geldiler Selamsız'ın içine ettiler.

Çingenelerle ilişki kurmak kolay değil. O nedenle Selamsız'ı semtin karakolundan girmek zorunda kaldım. Polis memurlarına kendimi tanıtıp çingenelerle ilgili bir araştırma yaptığımı söylüyorum. Bana " Sen önce Şenay'ı bul" diyorlar. Selamsız'dakilerin "manevi lideri" bu beymiş. Mahallede bir

vukuat olduğu zaman polislerde, bana önerdikleri yolu izliyorlarmış. Kanlı eylemler olmazsa, Şenay aracılığıyla iş tatlıya bağlanıyormuş.

Şenay'ın kahvesini buluyorum. Ama kendisi yok. Üsküdar'da bir emlak bürosu var. Gündüzleri orada çalışıyormuş. Akşam mutlaka semte gelirmiş. Kahvenin üst katı da Şenay'ın evi zaten...

Akşam üzeri Şenay Pekkan semte düşüyor. Mahallede hatırı sayılır biri olmasından hareketle ileri yaşlarda birini görmeyi umuyorum. Ama yanılıyorum. Şenay Pekkan 44 yaşında, olduğundan da genç gösteren bir delikanlı.

Konuşmamın başında artık alıştığım bir uyarıyla karşılaşıyorum:

- Eğer çingeneleri yazacaksan, bunların arasında benim adımlı geçirme!

Ancak mahalle hakkında "geniş" bilgi veriyor.

- Burada namuslu dürüst insanlar yaşıyor.

- Başka?

- Bugün kazandığını akşam yer! Semtimizde meyhane yoktur.

- Demek içki içilmez?

- Yooo her akşam içerler... Ama evlerinde... Kimseye zararları yoktur.

Selamsız'ın "süper star" ı Şenay Pekkan'ın Ajda Pekkan'la bir yakınlığı var mı? Şöyle uzaktan akrabalık falan diye bir akrabalık bekliyorum. Ancak Şenay böyle bir yakınlığı iltifat etmiyor.

- Hayır kendisini tanımam.

- Yahu Ajda Pekkan'ı kim tanımaz?

- Yani öyle tanırım da, görüp konuşmuşluğumuz yoktur.

Şenay çingeneliği kabul etmiyor. Ne kendisine, ne semtin sakinlerine yakıştıramıyor çingeneliği... Ama çingenelerin "temel özelliklerini" bir bir sayıp anlatıyor.

- Dügünlerde kadın hamamı geleneğini sürdürürüz.
- Bu çingenelerin adeti değil mi?
- Hayır bu Osmanlılardan kalma bir gelenek.

Şenay'ın, mahalledeki lakabı "Dayı" Kahvede bulunanlar ona "Dayı" diye hitap ediyorlar.

Selamsızın erkekleri seyyar satıcılık, kömürcülük ve müzisyenlik yapıyorlar. Kadınlar arasında şarkıcı-türkücü yok. Eğer lazım olursa Sulukule'den "ithal" ediyorlar.

Şenay'la konuşurken, yanımızda oturan kömür karası tenli bir genç yaz aylarında Alanya'ya gittiklerini anlatıyor:

- Alanya'da bizi çalıştırmıyorlar. İkide bir toplayıp şehir dışına çıkartıyorlar... Saçlarımızı sıfır numara kesiyorlar.

- Neden yapıyorlar bunu?
- Çingeneyiz diye!
- Siz çingene olmadığınızı söylüyorsunuz bana?
- Orada da söylüyoruz... Ama anlatamıyoruz ki!

Zeki Argun isimli başka bir genç söze karışıyor.

- Bakın ben çingenece bilmem, ama alnımıza bir kere çingene damgası vurulmuş!

Şenay "Bi dakika bi dakika" diye masanın çevresindekileri susturup, semtini "aklamaya" çalışıyor. Sanki çingene olmak suçmuş gibi.

- Burada çingenece bilen tek kişi yoktur. Hepsi namazında niyazında insanlardır. Buradan gelip geçenler iki kadının bağirtısına kulak verip 'Aaa çingenelere bak' diye diye semtin adı çingene mahallesine çıkmış.

- Gariban semtidir Selamsız.
- Herkes namazında niyazındadır.
- Her akşam içki içerler.
- Selamsız deyince centilmen bir semt gelir akla.
- Kadınların kavgasını seyrederler.
- Kadın hamamı geleneği vardır.
- Bugün kazandığını bugün yer.

Bir başka gün Şenay'la Üsküdar'daki emlakçı dükkanında konuşurken bunları hatırlatıp diyorum ki;

- Bu kadar çabayı çingenelerin kötü insanlar olmadıkları yolunda harcasan daha iyi olmaz mı?

- Çingeneler de kötü değildir ki...

- Ama kahvede konuşurken sen kötüdür dedin! Ayrıca benim mahellede konuştuğum birçok kişi roman olduklarını kabul ettiler.

- Bizim orada mı?

- Evet yukarki kahvede...

- Eh ben ne yapayım daha? Onları korumak için mücadele ediyorum. Onlar çingeneyiz diyorlar ha... Pes vallahi!

Bir ara yandaki odaya geçiyor. Orada bulunan iki kişi (Üsküdarlı esnaf) bana ricada bulunuyorlar:

- Bu çocuğu çingenelerin arasına katma... Zavallı buraya gelmek için çok uğraştı. İşlerini bozarsın. Yazıktır, günahtır!

- Nasıl?

- Sen buna çingenedir diye yazarsan, kimse bundan ev kiralamaz, satın almaz.

Şenay yanımıza geliyor. Masasına geçip oturuyor. Sonra bana dönüp diyor ki:

- Abicim sen beni ayır. Benden söz etme. Kim çingeneyim diyorsa onlarla konuş, onları yaz!

Şenay'ın kaygılarının yersiz olmadığını öğreniyorum. Selamsız'dan yetişip yüksek tahsil yapmış bir mühendisin varlığını tespit ediyorum. Telefonunu bulup ilişki kurmak istiyorum. Ama yanıt alamıyorum. Konuşmak istemiyor. Çünkü sırf çingene olduğu için hiçbir yerde mühendis olarak çalışma imkanı elde edememiş.

Şenay'ın Selamsız'daki kahvesinin yüz metre ilerisinde "Müzişyenler Kahvesi" var. Çok şükür burada çingeneleri buluyorum. Semtin müzişyenleri bu kahvede toplanmış. Bir masaya oturup "arkadaşlarla" tanışıyorum. Adil Tamburacı (42) aile boyu bir sanatçı... Dedesi davul, babası ise darbuka çalarmış. Kendisi udi...

Adil önce bir "tashi" yaparak sözlerine başlıyor.

- Müjdat abimizin (Müjdat Gezen) TV'de canlandırdığı Darbukacı Baryam tipini seviyoruz. Ama sahne kıyafetimize de dikkat ederiz.

- Siz Roman mısınız?

- Elbette ya ne olacağız!

- Aşağıdaki kahvede burada çingene yoktur dediler de?

- Bırak onları ya... Aşlımızı niye gizleyelim ki? Hem kimse de yutmuyor. Sen inandın mı şimdi onlara?

Adil'e müzik yaşamına nasıl adım attığını soruyorum. "Aileden be abi"

diyor.

- Biz aslen Trakyalıyız. Köyde başladım darbuka çalmaya. Sonra udi oldum işte böyle... Köyde çalgıcılık zordu. Bir bakıma vahşiydi köy hayatı.

- Çocukluğun Amerikada'mı geçti? diye takılıyorum. •

- Valla Amerika'dan da beterdi. Dügünlerde ara vermeden 48 saat çaldık... Adam kafayı bulunca hıncını çalgıcıdan alırdı.

Cahit Özkeçeciler'in babası davulcuymuş. Kendisi "evrim-sel" bir değişimi yakalayarak aile geleneğini sürdürüyor.

Müziyenliğin dertlerini sıralıyor.

- Dügün salonu sahipleri bayan sanatçılara sulanıyor. Bayan sanatçıların durumları çok zor... Patronlar, afedersin ist-terler! Vermezlerse kovulurlar!..

- Oğlum karıştırma... Her sanatçının geçtiği bir yer var-dır. Olacak o kadar...

Bunu söyleyen tombalacı Hüseyin, kültablasını kafasına yememek için karşı kaldırıma kaçıyor.

Müziyenler kahvesinde iki folklör, altı tane de Klasik Türk Müziği ekibi var. Çalgıcılarda serbest piyasa ekonomisi işlemiyor. Fiks bir fiyat var. Kimse onu kırmıyor. Bu duru-mu "birbirimizin ekmeği ile oynamayız" diye açıklıyorlar. Se-lamsız'da "delikanlı müzik piyasası" kuralları geçerli.

Bir ekibin bir gecelik ücreti (1992 Haziran fiyatlarıyla) 600 bin lira. Eğer dansöz, şantöz falan istenirse Suluku-le'den getiriliyor. Onun ücreti ayrıca saptanıyor.

Sosyetenin toplantılarına da çağrıldıkları olurmuş.

- İşte o zaman para falan konuşmayız. Bahşişler yeter de artar bile...

Bu tür geceler düzenleyen, sosyetik eğlence dünyasının "imparatoriçesi" Zeynep Fadılloğlu'nun bana anlattıklarını buraya almak yerinde olur kanısındayım.

"Çubuklu 29'da bir çingene gecesini düzenlemiştik. Gerçek-çi bir gece olsun diye çingene gruplarını da getirmiştik. Nor-mal fiyatlarının iki katına yakın ücret verdik. Ama bahşiş toplamaya çıkmayın, müşterilerimizi rahatsız etmeyin de-

dik. Ayıpsın abla hiç yapar mıyız falan dediler. Sahnedeki programları bitince, müşterilerin arasına girmesinler mi? Birini tutup çıkartıyoruz, öbürleri gidip bahşiş için masalara yatıyorlar. Dinletemedik. Bütün masalardan para almışlar!"

Adil' e dönüyorum yine;

- Biz bu dünyanın en mutlu insanlarıyız. Devamlı müziğin içinde olduğumuz için keder yoktur bizde.

- Kazancın yetiyor mu?

- Bazen yeter, bazen yetmez. Bizde günlük kazanç günlük ezilir.

- Hiç kenara para attığınız olmaz mı?

- Diyelim ki senin dediğini yaptık... Ya yarına çıkmazsam? Eğer kazandığın parayı sen yemezsen başkası yer.

- Çocukların için...

- Oğlum da çalışsın kazansın!... Bana babamdan birşey kaldı mı?

Müziyenler Kahvesi'nde ikinci çaylarımızı da bitirince kalkıp kahvenin tam arkasındaki dar sokaklara yöneliyorum. Aziz Dalkıran mahalleye bir gazetecinin geldiğini duymuş, beni sokağın başında karşılıyor. Kendisini tanıtırken "Ben çingeneyim" diye söze başlıyor. Beni evine götürüp eşyle tanıştırıyor.

- Bak bu benim dördüncü karım. İki karım doğumda öldü. Üçüncüsünü de ben bıraktım. İşte bu sonuncusu. Onu 25 yıl önce 60 liraya aldım!

Burada "taçlandırılmış" bir yoksullukla göz göze geliyor insan. Koskoca mahallede bir tane sokak çeşmesi var. Derme çatma evlerde 180-200 arası aile barınıyor.

Aziz Dalkıran şöhretli bir klarnetçi. Ünlü komedyen Levent Kırca'nın tiyatrosunda çalışıyor. Gecede net 125 bin lira kazanıyormuş. Kendisi "kıрма" çingeneymiş.

- Benim babam Kürt, annem çingene... Yani yarım çingeneyim. Ama bu mahalledekiler tam çingenedir.

Selamsız'ın eskilerine göre "semti bozan unsurlar" işte şimdi gezdiğim yerlerde oturanlar. Adapazarı, Bandırma, Ankara, Malkara'dan buraya göç etmişler. Kağıt toplayanlar, pet şişe toplayanlar ve hurda demir toplayanlar semtin bu kesiminde çoğunluğu oluşturuyorlar.

Mahallenin orta yerinde büyük bir semt ahır var. Sabahın karanlığında at arabalarıyla işe çıkanlar, öğleden sonra atlarını ve arabalarını buraya park ediyorlar. Çingene çocukları, atların tepeleme gübreleri arasında neşeli oyunlar oynuyorlar.

Dalkıran'la mahallenin "tarihi ve turistik" yerlerini gezerken, çevremiz birden karnaval yerine dönüyor. Ne kadar çocuk varsa, karşıma geçip poz veriyorlar. İçlerinden bir tanesi, gerilerde durmasına karşın ilgimi çekiyor. Yemyeşil gözleri var. On bir yaşındaki Çilek'in babası üç yıl önce öldürülmüş. Annesi Zübeyde henüz otuz üç yaşında... Genç dula "yeniden evlenecek misin" diye soruyorum. Başını iki yana sallıyor.

- Bizde iki kere evlenilmez.

Biraz önce bana dördüncü karısını "gururla" tanıtan Aziz'e bakıyorum. Kadının sözlerini yorumluyor.

- Kadınlar böyledir.

Zübeyde'ye dönüyorum yeniden.

- Geçimini nasıl temin ediyorsun?

- Çocuklarla gezmeye gidiyoruz işte!?

Gezerek nasıl para kazanılır diye düşünürken Aziz Dalkıran yine beni aydınlatıyor.

- Söylemeye utanıyor zavallı... Dileniyorlar!

Mihmandarımla dar sokaklardan geri dönerek tekrar Mü-

zisyenler Kahvesi'ne geliyorum. Kahve bıraktığımdan daha kalabalık. Kahvenin üst katında oturan binanın mal sahibi bir bayan heyecanlı heyecanlı bir şeyler konuşuyor. Saç dip-leri simsiyah olan bu "sarışın" bayan beni görünce diyor ki:

- Çingeneler üzerine araştırma yapıyormuşsunuz . Çok ayıp böyle şeyler. .. Burada çingene falan yoktur!

İmdadıma Aziz Dalkıran yetişiyor.

- Niye yokmuş? Hepimiz çingene değil miyiz?

- Aaa çingene sensin ayol!

Dalkıran kadını göstererek:

- İşte bu da yerli çingene.

- Terbiyesiz pis çingene!

- Benim annem çingene. Babam Kürt... Yarım çingene-yim. Ama sen tam katıksız çingenesin!

Selamsız'da benim yüzümden etnik köken üzerine başla-yan "bilimsel" tartışma iyice alevlenmek üzereyken "Allaha-ısmarladık" diyerek oradan ayrılıyorum.

Çingeneler röportajı Milliyet Gazetesi'nde yayınlanırken, Selamsız'da büyük olaylar meydana geliyor. Udi Adil telefon-la beni arıyor:

- Abi burası karıştı.

- Ne oldu?

- Sen Selamsız'daki çingeneleri yazınca, bütün mahalle benim üzerime yürüdü. .. Bizim kahveyi bastılar! Kavgalar çıktı...

Zamanında haber alamadığım için bu kavgaları izleme olanağım olmadı. Ama çingene kavgalarının zengin bir gör-selliği içerdiğini biliyoruz.

Artık çingene kavgaları "bölümümüze" geçebiliriz.

ÇİNGENE KAVGALARI

Önce düğün var sandım. Darbukalar, tefler çalıyordu... Evlerden ipek yorganlar, halılar, kilimler, televizyonlar, teypler, süpürgeler çıkartılıp konu komşuya gösteriliyordu.

Yaşlı bir kadın dama çıkmış göbek atarak bağıırıyordu:

- Baaak... Baaak!.. Bunlar halis atlas yorganlar! Ooohh... Canıma değsin.

Komşu evin penceresinden yarı beline kadar sarkmış bir başka kadın, hiç anlam veremediğim cümleleri darbuka eşliğinde şarkı söyler gibi sıralıyordu:

- Bunlar halis ipek, basma değil... Bakın bu bana Avrupa'dan geldiii... Yerli malı değil... Ben giydim mi 800 liralık ayakkabı giymem... Yedi bin liralık giyerim. Çingenenin pisi değil, hasıyım!..

Sıra karşı evde. Yine darbukalar tefler eşliğinde çığlıklar, haykırışlar yükseliyordu:

- Benim kocam artist gibidir vallahi... Gençtir... Cüneyt Arkın eline su bilem dökemez... Damızlık boğadır maşallah!.. Seninki gibi süt dökmüş sokak kedisi değil...

Konu komşu katılırcasına gülüyor, sonra da hep birlikte tempo tutuyorlardı:

- Ananın canına, babanın canına... Gel, gelelim... şimdi ki-me gelelim? Ali Melek'e gelelim, Zülfıye'ye gelelim!..

Tam bu sırada kadınlardan biri, şaşkın bakışlar arasında eteklerini topladı. Bacaklarından siyah kilotunu sıyırıp çıkarttı. Eline alıp sallamaya başladı.

- Ayol siz insan çatlatırsınız... Benim kilotum bile halis ipek... Sizininki gibi basma değil... İnanmayan alsın baksın!

Siyah kilot elden ele dolaşmaya başladı. Öfkeli kadın şarkı söyler gibi bağırmaya devam ediyordu:

- Kilotumu çalan olursa ağzını cart diye yırtarım. Ceza olsun diye kocasını bu gece koynuma alırım!

Bir yandan fotoğraf çekiyor, bir yandan da merakla soruyordum. - Nedir bu, ne oluyor?

Kadınlardan biri "cehaletimi" yüzüme vururcasına bir bakış fırlattı. Sonra da açıklamaya başladı:

- Çingene kavgası bu... Kavgalarımız bir hafta sürer. Barışmamız ise bir tülbent kuruyuncaya kadardır. Kavga sırasında evde ne var ne yok gösterilir. Kavga edenler, kavgadan yorgun düşenler, sonra hiçbir şey olmamış gibi barışıverirler. Bugün kavganın son günü. Bir haftadır sürüyordu. Az sonra kavgacılar evlerinden çıkarttıkları eşyalarını yerlerine yerleştirecekler.

Yukardaki "barışçıl" kavga 11 Eylül 1983 günü Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan merhum Kâmil Başaran'ın röportajından alındı.

Çingene kadınların kavgası "hitama" erdikten sonra komşularla birlikte eşyalar evlere taşınır. Çaylar demlenince bu sefer de koyu bir muhabbet başlar...

Bu "şenlikli kavga" ekolü yüzyıllardan beri değişmiyor. İşte Osman Cemal Kaygılı'nın "Çingeneler" kitabından bir eski zaman çingene kavgası:

"... Daha sonra açık pencerenin birinden uzanan genç kız karşiki eve doğru hafiften seslendi:

- Biz Kağıthane'ye gidiyoruz a kız... Keyif etmeye, eğlen-

meye, cana can katmaya gidiyoruz. Nasıl var mı iştahınız sizi de götürelim? Bizimle birlikte keyif eder, eğlenir, sonracıma bizim soframızı kaldırır, bulaşıklarımızı yıkar, papuçlarımızın tozunu silersiniz !

- Bitli Kağıthane'ye, bitli Kağıthane'ye... Sizi orası açar!

- Bitli Kağıthane'ye sizin gibi bitliler gider. Bizler buradan tenteli arabalarımızla, Çağlayan Köşkü'nün arkasına gider size inat yer içer eğleniriz afiyetlen...

- Orada bir gün yer içersiniz ama sonra haftalarca açlıktan nefesiniz kokar!

- Onu sen haltetmişsin... Bizim evde hergün iki üç tencere kaynar.

- Sizin evdeki tencerelerin içinde hergün cinler top oynar!

- Ay ay ay... Getir anam dünden kalan patlıcan dolmalarını görsün de şu arsız kızın gözü gönlü açılsın!

Tam bu sırada koca bir dolma tenceresiyle orta yaşlı bir kadın pencereye geldi. Kapağı açıp dünden kalan birkaç yaprak dolmasını karşı penceredeki kıza göstererek ve olduğu yerde göbek çalkalayarak kendine mahsus kavgâ makamı ile tutturdu:

-Dolma görsün gözlerin... Yağı halis Ayvalık... Pirinci halis Mısır... Bahar, biber tastamam... Dolma görsün gözlerin! Fıstık üzüm bolcana, dolma görsün gözlerin... Selam söyle kocana, dolma görsün gözlerin!

Şimdi karşı taraftaki pencereye, elinde yeni kalaydan çıkmış bir bakır sahanla gelen orta yaşlı kadın, sahanın içindeki bezelyeleri karşıdakilere göstererek aynı eda ve aynı makamda kızı ile birlikte başladılar:

- Buna derler bezelye... Ağzın yanar usul ye... İçi dolu top etle... Buna derler bezelye!..

Birinci evde başlar üçleşir. Üçüncü gelen yaşlı kocakarı, içi kavurma dolu tabağı uzatarak:

- Buna derler kavurma, dumanını savurma... Eti aldık kasaptan, biz korkmayız hesaptan... Halis Karamandır bu, körpe toramandır bu!..

Karşı tarafta da başlar üçleşir. Son gelen yaşlı kocakarının elinde reçel kavanozu vardır. Bunu karşı evdekilere uzatarak:

- Reçelimiz vişnedir!

Yanındakiler tef ve maşa ile tempo tutarak iştirak ederler:

- Görenleri kişnetir!

- Onlar bilmez iş nedir!

- Bilirler s...iş nedir!

Bu ağza alınmaz söz üzerine karşı taraftakiler alevlendir. Avazları çıktığı kadar bağırarak, teflerini, darbukalarını, zillerini ve boş yoğurt tenekelerini alıp kapının önünde so-kağa döküldüler.

Berikiler durur mu? Onlar da teflerini, zillerini, darbukalarını, kemanlarını alınca aynı çığlıkla kapılarının önüne sıralandılar.

En müstehcen sözlerin yirmisi otuzu birden aynı eda ile karşılıklı savruluyor. Her savrulan yakası açılmadık tabirin argonun ağızlardan kıvrıla kıvrıla çıkmasına göre göbekler çalkalanıyor, eller çırpılıyor, gözler süzülüyordu. Bazen eller kalçada, bacaklar titretiliyor, arada bir arkalar dönüp, kalçaların yukarı kısımları darbuka çalınır gibi dövülüyordu.

Sonra evlerde ne kadar kap kacak, yorgan yastık varsa karşılıklı ortaya yığılıyordu. Çingene kavgalarının en belli başlı tekerlemeleri sıralanıyordu. Etrafı saran yüzlerce kadın erkek, çoluk çocuk seyircinin kimi gülmekten katılıyor, kimi de şaşkınlıktan aptallaşıyordu."

Osman Cemal kitabının ilerki bölümlerinde bu kavgaların "çözümlemesini" şöyle anlatıyor:

"Bu çingene kadınlarının yaptığı kavgalar, onlar için adeta sıhhi bir içtimai (sağlık ve toplumsal) bir adet şeklini almış. Eğer bunlar, arada sırada böyle çalgılı, ahenkli kavgalar edip de sinirlerinde birikmiş olan gerginlikleri gevşetmeseler, öyle sanıyorum ki, istimi fazla gelmiş kazanlar gibi patlarlar!..."

Üstad göçebe çingeneler arasında böylesi kavgaların olmamasını onların dağda, bayırda yaşamalarına bağlıyor.

- Göçebe çingeneler daima dağlarda bayırlarda dolaştıklarından, onların sinirlerini, tabiatın mis gibi kokulu otları, çiçekleri, yaprakları, rüzgarları tedavi ediyordu!

Ekleme gerek, çadırlarda yaşayan çingenelerin ortaya dökcek denli "zengin" mal varlıkları da yok.

Ancak göçebe çingenelerin de kavgasız yaşamaları sözkonusu değil elbet... Onların kavgaları kentli çingeneler gibi neşeyle izlenen bir tiyatrodan çok, eski Romalı gladyatörlerin törensel boğazlaşmalarını andırıyordu.

Zaharia Stancu'nun dilimize "Çingenem" adıyla çevrilen "Şatra" isimli romanında bunun sayısız örnekleri bulunuyor. Romanın kahramanlarından Gozü'nün güzel karısı Lisandra, oymağın yakışıklı delikanlısı Ariston'la kırıştırıyordu. Gozü durumu "çakozlayınca" Çeribaşı Him'e vaziyetini anlatıp "gereken" şeyin iznini istiyor.

Törelere göre bütün oymak çadırların ortasında toplanıp "şölen" için daire oluşturuyor. Gozü bütün çingenelerin önünde karısını kırbaçlayarak ona "cezasını" veriyor. Sonra Ariston ile Çeribaşının gözetiminde kırbaçlı düelloya başlıyor. Kural, dövüşü kaybedenin ölmesi... Kazananın da kadını alması!

Çeribaşı'nın izni olmadan böyle bir dövüşe girişenler oymaktan kovuluyor.

Yani göçebe çingenelerin kavgaları mutlaka kanla bitiyor.

Tıpkı Arkara'nın Keskin ilçesinde yaşayan göçebe çingenelerde olduğu gibi...

Bala-Kaman Karayolu'nun 5. kilometresinde çadırlarını kurmuş olan göçebe çingeneler krallar gibi yiyor, içiyor, eğleniyorlardı. Çalınmış koyunlar, tavuklar ve diğer yiyeceklerle donatılmış ziyafet sofralarında belki bir tek kuş sütü eksikti..

Birbirinden güzel çingene kadınları, aralarında azılı katillerin bulunduğu misafirlerine ikramda yarışıyorlardı. Aslında bu ziyafet eski bir düşmanlığın sona erdirilmesi amacıyla düzenlenmişti. Ancak su gibi içilen içkiler şişede durduğu gibi durmadı. Ve Yaşar Kahraman "Offf ulan of..." diye sofraya bir yumruk attı. İşte bu yumruk Azraile çıkartılan bir davetiye oldu.

- Sen kim oluyorsun da bizim soframıza yumruk atıyorsun? diye gürleyen çingene delikanlısı Dursun Türk'ü babası İbrahim'in uyarısı da durduramadı.

- Sofra benim otur oturduğun yerde!

Önce yumruklar konuştu... Ardından da silahlar patladı. Dostluk ve barış amacıyla kurulan sofraya kana bulandı. O gece 6 kişi öldü. 10 kişi de ağır yaralandı.

Ölenler arasında 120 kiloluk Çeribaşı Şakir Ovalı da bulunuyordu. Koca çingene oymağı bir anda çil yavrusu gibi dağıldı. Yüreklere kin ve intikam eteşi yayılmıştı. Çünkü göçer çingenelerin kavgaları patırtılı gürültülü kentli çingene kavgalarına benzemiyordu. Onlarda kavgalar, dökülen kanın hesabı soruluncaya kadar yıllarca sürüp gidiyordu.

Bir film senaryosu gibi gelişen bu olay 1980'lerin başında yaşanıyordu. Keskin Cumhuriyet Savcısı Levent Tacer, olay sonrasında çingene kampına gidince şaşkına dönüyor. Çünkü aynı kişinin üzerinden 10 değişik kimlik çıkıyor. Tanıkların kimliklerini belirlemek de ayrı bir dert...

- Kim kimdir bunları nasıl bulacağız? Ali diye bilinen

adamı tanıyanlar, hayır o Veli'dir diyorlar. Bizim Ali Karaman diye tespit ettiğimiz kişiyi tanıyanlar, onun Kiraz Geçici olduğunu söylüyorlar.

Savcı Tecer, mevcut hukuksal durumun çingeneler için tek yanlı bir bıçak gibi olduğunu söylüyor:

- İşin kötüsü bu çingeneler hukuken süje değiller... Vatan-sız olan göçebe çingeneler, T.C. vatandaşı sayılmıyor. Üzerlerinde nüfus cüzdanları bile yok. Sadece kimlik kartları var. Onların da çoğu sahte. Bir başka konu ise bu insanlar suç işlediklerinde, ceza görüyorlar. Ama hak aramaya kalktıklarında nüfus kağıtları olmadığı için haklarını arayamıyorlar. Seçme, seçilme hakları yok. Vergi vermiyorlar.

Keskin'in mülki amirleri göçebe çingenelere "kuşku" ile bakılması gerektiği konusunda deneyimlerine dayanıyorlar.

- Yerleşik çingeneler bulundukları ortama kolayca uyum sağlayan, genellikle efendi insanlardır. Ama göçerler öyle değil. Çok tehlikelidirler. Yöremizdeki hırsızlıkların yüzde 90'ını göçebe çingeneler yapıyor!

Çingeneler hırsızlık yaptıkları için mi, toplumun dışına itiliyorlar? Yoksa itildikleri için mi hırsızlık yapıyorlar? Bunun çarpıcı örneğini kalaycı çingenelerle yaşadığım bir günde gözlemleme imkânım oldu.

Kalaycılara geçmeden önce genç şair Sunay Akın'ın vatanı görevi sırasında İskenderun'da tanık olduğu "erotik" bir çingene kavgasına kulak verelim...

İki çingene kadını kavga ediyor. Biri sövgü dozajını artırmak için kocasının "cinsel performansını" gündeme getiriyor.

- Kocam şaapsın seni emi!

Diğeri bu sövgüyü anında kendi lehine övgü haline getiriyor:

- Yapsın, yapsın da ham görsün!.. Zavallı yıllardır teneke yapa yapa bi hal olmuştur!

ALİ ÇELİKBİLEK
Uluslararası Çingene Komitesi Türkiye Temsilcisi
İstanbul 1992

KALAYCILAR

Kalaycılar çingenelerin "son" kelaynakları... Alüminyum, teflon, çelik ve cam mutfak eşyaları, kalaylanarak kullanılan bakır kapları mutfaklardan silip attı.

Doğal olarak da kalaycılık mesleği "kontağı kapatmak" zorunda kaldı. Geçimlerini hala kalaycılıkla temin eden 15-20 aile İstanbul'un Gaziosmanpaşa semtinde varlığını sürdürüyor. Yıldıztabya semtindeki kalaycı çingeneleri görebilmek için birkaç kez bu semte gittim. Ancak kalaycılar işe çıktıklarından kendileriyle evlerinde görüşme imkanım olmadı. Onlarla temas olanağı sağlayamayınca, umudumu da yitirmiştim.

Bir tatil günü evde otururken, bana fazla uzakta olmayan bir bayan arkadaşım telefon etti:

- Koş koş... Kalaycılar geldi!

Hemen oraya gittim... Otuz yaşlarında sarışın bir adam, apartmanların arasına sıkışıp kalmış bir arsaya tezgâhını kurmuştu. Osman Erin, Gaziosmanpaşa'da oturuyordu. Karısı Maviye ile birlikte İstanbul'un görece zengin semtlerini dolaşarak kendilerine iş yaratıyorlardı. Bakır eşyalar artık zengin evlerinde süs eşyası işlevi görüyordu.

Osman'ın yanına çöküp sordum:

- Kalaycılık bitti deniliyor?

- Aslında bitti... Biz şimdi uzatmaları oynuyoruz. Artık eskisi gibi iş çıkmıyor. Fakir kesimlerde, gecekondularda bakır kap kalmadı.

- Bakır kaplar nerelerde kaldı?

- Bebek, Etiler, Arnavutköy, Caddebostan'da eski eşya meraklılarının evlerinde bulunuyor.

Osman bir yandan benimle konuşuyor, bir yandan da önünde duran dört parça bakır kabı kum ile ovalıyordu. Sahibi bunların kalaylanması istememiş. Sadece parlak olsun yeter demiş.

Tam bu sırada çevre apartmanlarda oturan birisi geldi:

- Ne yapıyorsunuz burada?

- Hiiç...

Adam çingenelere karşı "normal" tavrı ile dedi ki:

- Başka yer mi kalmadı? Hadi bakalım kalkın buradan!..

Osman karşılık vermeden körüğünün ateşini söndürmeye girişti. Karısı Maviye etrafa yayılmış, torbalarını toplamaya başladı. Suç işlememişlerdi ama "suçüstü" yakalanmış suçluların ezikliği içinde davranıyorlardı. Adama itiraz ettim:

- Niye kaldırıyorsunuz? Ne zararları var ki?

- Buraya fidan diktik... Bunların kalay esnasındaki nişadırılı suları onları kurutur.

Etrafa baktım. Üç metre ilerde yarım metre boyunda bir dal parçası vardı.

- Bunlar kalay yapmıyorlar. Sadece kum ile, oksitlenmiş kısımları temizliyorlar.

- Canım başka yere gitsinler orada yapsınlar. Niye bizim

apartmanın önündeki arsaya geliyorlar ki?

Ben adamla konuşurken, Osman'la karısı aletlerini toplamış, biraz ilerdeki arsaya yollanmışlardı.

İnsanın içi eziliyor... Çalışma hakkı, yaşama hakkından sonra en kutsal ikinci hak. Çingeneler resmi görevlilerden kurtulsalar, bu kez de "sivillerin" hışmına uğruyorlar.

Onlar için "iyi ve namuslu" kalmak ne kadar zor!

Bu duygularla arkadaşımın evine gidiyorum. Bir sigara yakıp olanları anlatıyorum. Bayan olmasına karşın çok güzel küfür ediyor! Bana teselli veriyor.

- Üzülme seninkilere dört tane bakır kap verdim. Boş yollamayacağız yani...

Birazdan kapı çalınıyor. Osman ile karısı Maviye arkadaşımın bakırlarını parlatmış olarak getiriyorlar.

- Ne kadar borcum?

- 250 bin lira abla!..

- Ne ne..? Sen herhalde 25 bin lira diyecektin de dilin sürçtü değil mi?

- Yok valla abla... Bundan aşağı olmaz!

Dört parça bakır kabı Maviye almış. Fiyatı sorunca da "Kocama bi gösterip getireyim" demiş. Sonra da fiyat falan bildirmeden işe girişmişler.

İşin daha "hicranlı" yanı ise Osman'ın benimle konuşurken, fiyatları açıklamasıydı:

- Bir kabı 15 bin liraya kalaylıyoruz.

Şimdi ellerinde arkadaşımın dört parça bakır kabı vardı. Kalay da yapılmamıştı. Sadece temizleme işlemi görmüştü. Tam ücret alsa bile 60 bin lira istemesi gerekirken 250 bin lira talep ediyordu.

Osman biraz önce arsadan kovan adamın intikamını kendisine yardım etmek isteyen birinden almayı kafasına koymuştu.

Ancak arkadaşım onlardan daha "eli maşalı" olduğundan, ellerine 30 bin lira sıkıştırıp kapıyı kapayıverdi. Osman da çaresiz gitmek zorunda kaldı.

Öyle sanıyorum ki, çingenelerin kötü yaşam koşullarıyla, kötü alışkanlıkları arasında diyalektik bir ilişki vardı. Bu iki olgu birbirini etkileyerek geliyordu. Kötü yaşama doğru itildikçe, kötü alışkanlıkları artıyordu. Çiçekçi çingeneler arasında suç oranının düşük olması, onların toplumdan gördükleri "kabul" ile açıklanamaz mı?

ÇİNGENELER ZAMANI

Adapazarı'nın Tepekum Mahallesi ile kent dışındaki Tepeköy, başlıca çingene semtleri... Tepekum'da demirciler, Tepeköy'de ise çalgıcılar ikamet ediyorlar.

Çalgıcıların köyüne girişte, çingenelerin yazılı kurallara ne kadar uyduklarına tanık oluyorum. Köyün ortasında, üzeri "kilim yıkamak yasaktır" yazılı bir çeşme var. Köyün bütün hamarat çingene kızları burada kilim yıkıyorlardı.

Çingeneler yasaktan hoşlanmıyorlardı.

Tepeköy'de Ziya Portakal ile görüşeceğim. Yaşı 70'e dayanmış minyon tipli ihtiyar "klarnetten emekli" bir müzisyen... Müziği bırakma nedeni olarak dişlerinin dökülmesini gösteriyor.

- Adapazarı'nda dişçi yok mu?

- Var ama gidemedik işte!..

Eğer hastalıkları hareket yeteneklerini engelleyecek seviyeye gelmediyse sağlık için para harcamayı "haram" sayıyorlar!

Portakal, şimdi yeni bir mesleğe "transfer" olmuş. Kahverlerde yarım gün ayakkabı boyuyor.

- Niye yarım gün?

- Yoruluyoruz işte!

Bu köyden "Adapazarı çapında" pek çok ünlü çalgıcı çıkmış.

Hele bir tanesi var ki, hikayesi çok acıklı... Nafiz Muzaffer Saat'in "ölüm saati" klarnet çalarken gelmiş. Dört yıl önce, bir düğün alayında otomobilin önünde sanatını icra derken, araç trafik kazası yapıyor. Nafiz'in klarneti boğazından girip ensesinden çıkıyor.

Ziya Portakalın fotoğrafını çekmek istiyorum. İzin isteyip evine giriyor. Saçlarını ıslatıp arkaya tarıyor. Karısını da çağırıyor. Birlikte gülümseyerek poz veriyorlar.

Çaylarını içtikten sonra Tepeköy'den ayrılıyorum. Kilim yıkayan kızların da fotoğrafını çekebilir miyim?

- Hayır!.. Git işine başımıza bela açma!

Akılcı düşünüyorlar. Eğer fotoğrafları gazetede yayınlanırsa, "işgüzar" görevliler köye gelip çeşmenin musluklarını sökebilirlermiş.

Bu kez Adapazarı'ndan Bilecik Köyü'ne 10 km gidiyorum. Burada 5-6 çadırılık küçük bir çingene oymağı var. Büyük çadırın içinde demirci Ali Usta (Girgin), karısının körüklediği ataşte çapa dövüyordu.

Ali Usta'nın Adapazarı'nda evi var. Ancak havalar ısındı mı onları evde tutmak kolay olmuyor. Akrabalarıyla birlikte kendisini açık araziye atıveriyor. Evler onları sıkıyor!

Ali Usta mesleklerinin devrini tamamlamak üzere olduğunu anlatıyor:

- Bu meslek artık bitiyor. Gençlerimiz bu işi öğrenmiyorlar.

-Gençler ne iş yapıyor?

- İsterler bi yerde sergi açsınlar, gömlek pantolon satsınlar...

Çadır yaşamının gerçeklerini öğrenmeye çalışıyorum.

- Bağ bahçe burada... Köylünün ihtiyaı olan çapa, tırmık, balta yaparız. Bizimkiler ucuz olur. Őehire gidip almaktansa hemen burada bizden ihtiyaçlarını giderirler.

- Evde yapıp buralara getirseniz olmuyor mu?

- Masraflı olur bizim için... Hem burada açık havada daha iyi çalışırız.

Kökenleri konusunda hiçbir mahcubiyet duymuyor. Açık açık "Biz Roman'ız" diyor. Bu nedenle de sohbetimiz hızlı biçimde yol almıyor.

Boşnak kökenli ünlü film yönetmeni Emir Kusturica'nın çok yankı yapan "ingeneler Zamanı" adlı filminin müziklerini dinletiyorum. Küçük kasetten yükselen müziği dinlerken sık sık karısı Ayşe'nin açık yeşil gözlerine bakıp gülüyor. Şarkı sözlerini anladığı belli... Biraz sonra yanılmadığımı da görüyorum. Kasetten yanık yanık "Sağrome babo. Babo sağrome odayı..." sesleri dökülüyor. Ali Usta şarkı sözlerini çözerek filmin konusunu zyor.

- Yapma büyükanne, yollama beni diyor... ocuğu zorla bir yere yolluyorlar herhalde!..

Kusturica'nın filmi, şkp'te geçiyor. Kendisi de bir ingene olan mafya lideri Ahmet; küçük çocukları ailelerinden satın alarak İtalya'ya yasadışı işler yapmaya götürüyor.

Ali Usta'nın karısı Ayşe, "Bu dil bizim ama gavurca var içinde" diyor. Kendi aralarında Romanca (ingenece) konuşuyorlar. Ancak gençler bu eski dile biraz "Fransız" kalıyorlar..

Ali Usta ingenece konusunda "grgm" artırmak için "hızlandırılmış dil kursu veriyor.

- Salisinin loca isinan? (Nasılsın iyi misin?)

- Sokerasa (Ne yapıyorsun?)

- Kariesa? (Nereye?)

- obo. (ocuk)

Demirci ustasına İstanbul'da konuştuğum soydaşlarının Roman (çingene) olduklarını inkar ettiklerini söylüyorum. Kızıyor.

- Onlar pezevenktir! Biz onurlu insanlarız. Allaha şükür, çalışarak kazanıyoruz. Ekmeğimizi taştan çıkartıyoruz. Roman (çingene) olmak ayıp değildir!

Kampta hem at arabaları var, hem de kamyonetler... Sarı renkli Scoda kamyoneti çadırların arasında görmeseniz de onun bir çingeneye ait olduğunu kolayca anlayabilirsiniz. Arabanın her yanı rengarenk küçük lambalarla süslü. Arabanın sahibi Yaşar Tonguç'a bunları soruyorum.

- Niçin bu kadar çok lamba taktın arabana?

- Neşeli olsun be!..

Ali Usta'nın küçük oğlu Hüseyin henüz 16 yaşında... İki ay sonra evlenecek. Nişanlısı kendisinden bir yaş büyük... Geyve'de yaşayan nişanlısının çok şirin bir adı var: Kulum-cuk!

Beni düğününe davet ediyor.

Yarı göçer, yarı yerleşik demirci çingenelerinde oymak gelenekleri sürüyor. Melek Şimşir'in (28) kocası bir yıl önce ölmüş.

- Nasıl geçiniyorsun?

- Komşular bakıyor!

Ali Usta, eskisi gibi rahat olmasa da kocası ölen bir kadının geçimini üstlendiklerini söylüyor. Günlük kazançlarından onun payı ayrılmıyordu.

Hava kararmaya başlıyor... Kampın ortasında büyükçe bir ateş yakma hazırlıkları yapılıyor. Beni yemeğe "alıkoymak" istiyorlar. Ancak dönmem gerekiyor. Çünkü ertesi sabah erken saatlerde Kırklareli'nde olmak zorundayım.

KAKAVA ve HİDİRELLEZ

Çingenelerin Türkiye'de en fazla "itibar" gördükleri kent Kırklareli olsa gerek... Çünkü Kırklareli Belediyesi Çingene-lerin en önemli günü olan "Kakava Bayramı"nı (Bahar Ayı-nı) bütün kente şamil hale getirmiş. Çingene olmayanlar da bu şenlikten nasiplerini fazlaca alıyorlar.

6 Mayıs'ı takibeden ilk pazar günü bütün Kırklareli halkı Şeytan Deresi'ne iniyor. Orada gönüllerince yiyip içip eğleniyorlar.

Kentin "en baba" ismi bugün 81 yaşında olan Çakıcı Mustafa'yı evinde ziyaret ediyorum. En az 20 yaş daha genç duran bu ihtiyar delikanlı, yıllarca Kakava Bayramı'nın ateşini tek başına yakmış. Çingene geleneğini en zor günlerde bile o sürdürmüş. Şimdi köşesine çekilmiş mutlu bir Çeribaşı olarak "resmi şenliklere" uzaktan bakıyor.

Mustafa Halat "çakıcılığı" dayısına borçlu... Doğduğu zaman kundağına "çakı" koymuş dayısı... (Sulukule'li kız çocuklarının kundağına da zil koyuyorlar) Lâkabı buradan geliyor... Kendisi "Yok canım" diye geçirtiliyor ama gençliğinde yaman bir bitirimmiş.

Kırklareli çingenelerinin büyük çoğunluğu demirci... Daha sonra arabacılık, tarım işçiliği geliyor. Mustafa Baba'nın evinde bunları öğrenirken o ilave olarak (sormadan) Kakava'yı anlatıyor:

– 5 Mayıs akşamı yemekler yapılır. Bir gül fidanının dibine gecedен niyetler konulur. Sabah küçük bir kız çocuğunun yüzü tülbentle örtülür. O niyetleri teker teker çeker. Eğlenceler bundan sonra başlar.

Peki bu Kakava nedir?

Kırklarelili bir araştırmacı olan Nazif Karaçam, Kırklareli Belediyesi'nin aylık yayın organı "Yeni Kırklarelimiz" adlı derginin Mayıs 1992 tarihli sayısında, şöyle anlatıyor:

"Kırklareli'de Hıdırellez yerine yapılan Kakava Şenlikleri'nin 6 bin yıllık geleneği vardır. Bu gelenek her yıl 6 Mayıs'ı takip eden üç gün yapılan bir çeşit Ayin-i Bahar'dır. Yani bahar törenidir. Bölgeler ve yöreler değişse bile gelenek değişmez."

Karaçam'a göre, Kakava Mısır ve Ön Asya kökenlidir. İnanç içerikli eski bir halk kültürüdür. Çingenelerin mitolojisi ve inancına göre, Kakava, eski Mısır'da Tanrı-Kral Firavun'un, Kopt halkı (kipti halk) ile birlikte yaşayan, kökeni başka bir topluma zulmetmeye dayanan, "mucizevi" olayların zaman içerisinde "bir inanca" dönüşmesidir. Olaylar, Mısır'da zulüm görenlerin mucizevi biçimde kaçmasıyla başlar. Onları izleyen Firavun'un ordusu, askerleri ise sulara boğulup ölürler.

Kalanlar ise yine bir "Kurtarıcı"nın gelip kendilerini kurtaracağına inanırlar. Çünkü "Kurtarıcı" ölümsüzdür. Kurtarma olayının meydana geldiği gün olarak kabul edilen, 6 Mayıs günü Çingeneler akarsu boylarına inerler. Mucizevi günün anısına sulara girerler. Kurtarıcının ölümsüz olması başlıca sevinç kaynağıdır. Bu nedenle çılgınca eğlenilir.

Zaman içinde çingeneler yaşadıkları bölgeleri değiştirdikçe, yeni kültürlerle karşılaştıkça Kakava'nın inanç kaynağı zenginleşmiş, coğrafyası daha genişlemiş, yeni figürler, yeni inançlar alarak bugünlere gelmiştir.

Türklerin Anadolu'ya gelip İslamiyeti kabul etmelerinden

sonra, çingenelerin "Bahar Ayini"ne İslâmi bir motif olan Hızır-İlyas buluşması (Hıdırellez) eklenir.

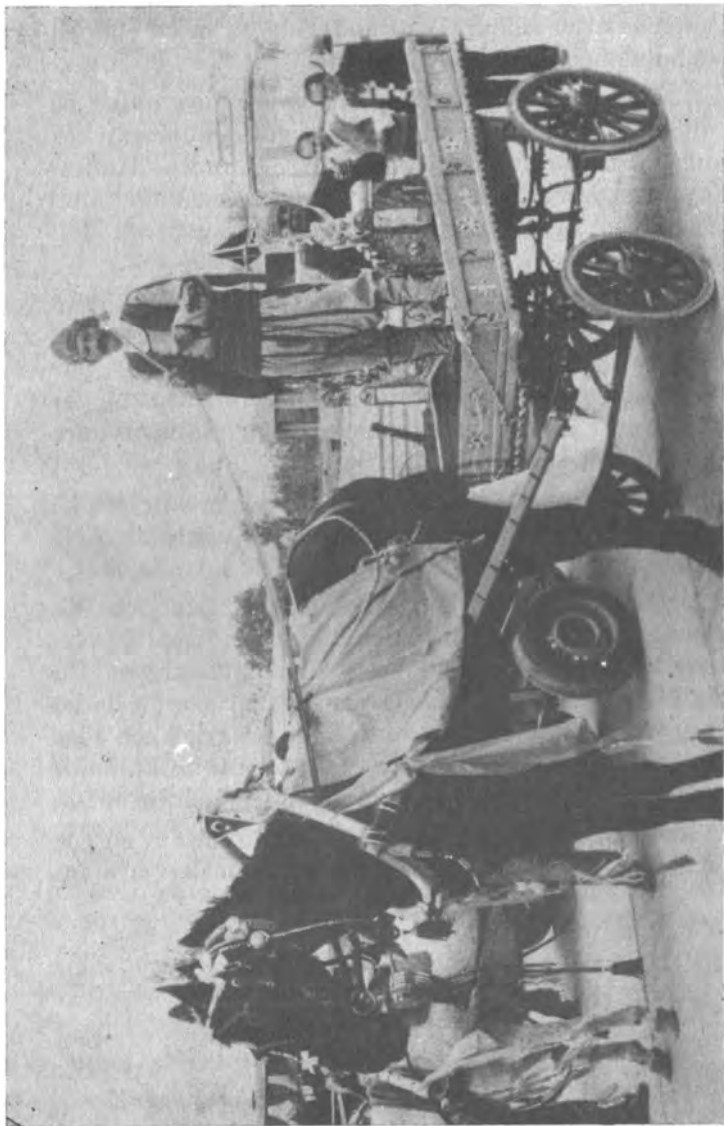
Bu efsaneye göre ölümsüzlüğe erişmiş iki Peygamber Hızır ve İlyas "Hıdırellez" günü buluşup görüşmüşlerdir. İki Peygamberin isimlerinin birleştirilerek okunması "Hıdırellez"i meydana getirmiştir. (Hızır adı Hızır olarak da okunabiliyor. Hızır-İlyas, zaman aşımının tornasından geçerek Hıdırellez haline gelmiştir.)

"Yerleşmiş Türk-İslam geleneğine göre Hıdırellez günü, bu buluşmayla baharın gelişini kutlamak için eğlenceler düzenlenir. İnaniye göre Hızır Baba baharın müjdecisidir. Türklü renkli çiçeklerden örülmüş bir cübbesi vardır. Bastığı yerlerde güller açar. Bülbüller ötmeye başlar. Baharın hareketliliği her yerde kendini hissettirir.

Hıdırellez dolayısıyla çeşitli eğlenceler düzenlenir. Halk o gün mesire yerlerine koşar. Niyetler çekilir, şarkılar söylenir, oyunlar oynanır." (Meydan Larousse Cilt 5, sayfa 818)

Kırklareli'de çingenelerden söz edilirken "Marjinal Kesim" tanımı kullanılıyor. Çingene kelimesinin "iticiliği"nden bir ölçüde kaçınılmış oluyor böylece... Bu "mahcubiyet" Büyük Ansiklopedi Meydan Larousse'nin yazarlarında da görüldüğünden, çingenelerin bayramı Hıdırellez'den söz ederken, çingeneler yerine "halk" gibi genel bir tanım kullanılıyor. Bütün Anadolu'nun çingene olması düşünülebilir mi?

Aynı ansiklopedide eski İstanbul'da Hıdırellez'in en görkemli kutlandığı yerler sayılırken, çingene semtleri sıralanıyor!

CAHİL HÜSEYİN
Kırklarelili Arabacıların Çeribaşı
Kırklareli 1992

KARAGÖZ ÇİNGENE Mİ?

Kırklareli Belediye Meclisi 1991 yılında bir karar alarak Kakava'yı kent çapında bir şenliğe dönüştürdü. Etkinliğin ismini de "Karagöz Kültür Sanat ve Kakava Festivali" olarak genişletti.

Karagöz'ün Kakava ile ne ilgisi olabilir?

Araştırmacı Nazif Karaçam, bu konuda büyük gezgin Evliya Çelebi'nin ünlü Seyahatname eserine gönderme yapıyor:

"Büyük Türk gezgini Evliya Çelebi 1650'li yıllarda Kırklareli'ye geldiğinde kendine özgü araştırma yöntemleriyle tespit ve gözlemleri sırasında Karagöz'ün adına, izine, kişiliğine **MARJİNAL KESİMDEN** (Çingene) olduğuna dair bilgileri burada bulmuş ve günlüğüne aktarmıştır."

Evliya Çelebi, Seyahatname kitabında şöyle demektedir:

Karagöz, İstanbul Tekfur Konstantin'in saisi (ulağı-harbecisi) Edirne yakınındaki Kırkkilise'den (Kırklareli) bir mir-i sahibikelâm (söz adamı) ve ayyar-ı cihandı. (Marjinal kesim-Çingene) Adına Sofyozlu Karagöz Bali Çelebi derlerdi. Tekfur Karagöz ile Hacı Ayvad (Hacivat) birbirleriyle mübahase (konuşma) ve mücadele (atışma) yaparlardı ki, o zamanın pehlivanları (sanatkarları) bunların durumlarını hayali zıl (gölge oyunu) yapıp oynatırlardı.

Meydan Larousse'un 6 cildinin 929'uncu sayfasında Kara-

göz'den şu şekilde söz ediliyor:

"Yuvarlak yüzü, değirmi top sakalı ve kocaman gözleriyle tam bir halk tipidir. Birçok oyununda Karagöz'ün kendisi ÇİNGENE olduğunu açıkça bildirir."

Kırklarelililer için bu kadar "kanıt" yeterli değil mi?

Benim izlediğim 2. Karagöz Kültür Sanat ve Kakava Festivali'nde iki üç tane bilimsel panel yapıldı. Burada konuşan panelistler folklör araştırmacısı Şerif Baykurt, Trakya Üniversitesi'nden Prof.Dr.Necmeddin Hacıeminoğlu, TRT Televizyon Daire Başkanı Yardımcısı Dr. Tekin Özertim ve Kültür Bakanlığı Şube Md. Mevlut Özhan Karagöz'ün Kırklarelili olduğu konusunda tam bir "mutabakat" sağladılar.

Kakava Şenlikleri geleneksel "Kakava Çağrısı"nın aleni okunmasıyla başlıyor. Çağrı metni biraz "deformasyona" uğramış. İçine belediye meclisi falan karıştırılmış. Ama bu "aşüre" vaziyet çingenelerin pek umurunda değil. Onlar için önemli olan eğlence! Bu konuda da kendilerine hiç bir kısıtlama getirmiyor. Çingeneler belediyeden bağımsız olarak 6 Mayıs günü ve gecesi kendi mahallelerinde "Kakava'larını" kutluyorlar. Sonra yine büyük bir "iştahla" resmi şenliklere katılıyorlar!

1992 model Kakava Çağrısı'nın tam metni şöyle:

"Çok eski ve soylu halkımızın yüzyıllardan beri Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar geniş bir coğrafya bölgesinde büyük bir coşku, neşe ve yaşama sevinci içinde kutlaya geldiği geleneksel 6 Mayıs Hızır-İlyas buluşması olan Hıdırellez. (Kakava) Bahar Eğlenceleri Belediye Meclisi'nin kararı ile Kırklareli Karagöz Kültür Sanat ve Kakava Şenlikleri olarak 8 Mayıs 1992 Cuma günü, gün doğumundan yarım saat, onbeş dakika, üç saniye önce şehir içinde çeşitli etkinliklerle başlayacak, 10 Mayıs'ta Büyükdere (Şeytan deresi) Asılbeyli mesirelerinde devam edecek.

Geleneksel inanca göre Kakava Şenlikleri'nde halkımızın,

tüm derdi, kederi, üzüntüsü yok olacak. Gidilen kırlarda, kurulan çadırlarda, oğlak ve kebabı bol sofralarda, düğün örneği çalan davul-zurna eşliğinde renk renk giysiler giymiş yediden yetmişe insanlar göz süzecek, raks edecek, eğlenecekler... Bir yıl çektikleri mutsuzlukları, zahmet ve kaygıları akıldan çıkarıp geride bırakacaklar, tüm acılardan kurtulacaklar.

Siz de zahmet edip gelin, Kakava Şenlikleri'nde halk kültürünün yansımasını görün, güzel anlar yaşayın!"

Şenlik iki ayrı "güzergah" izliyor. Belediye'nin öncülüğünde yapılan etkinlikler paneller, resim-heykel sergileri şenliğe büyük kentlerden gelen konuklar ve kentin mülki erkânı tarafından ilgiyle izleniyor.

Sokaklarda ise "Marjinal kesim"in "orijinal" yarışmaları yapılıyor. En güzel süslenmiş boya sandığı ve en güzel süslenmiş at arabası yarışmaları...

Süslü araba yarışmalarını üç yıldır "Cahil Hüseyin" kazanıyordu. Kendisi arabacıların Ağası... Yani Çeribaşı... Bu yüzden birinciliği ondan alabilecek bir yiğit daha Kırklareli'ye gelmemiş. Cahil Hüseyin bana bir dahaki yılın birincisini de şimdiden açıklıyor:

– Seneye oğlum birinci olacak!..

Kakava Şenlikleri pazar günü Şeytan Deresi'nde yapılan dev piknikle bitiyor. Burada derme çatma bir konser alanı oluşturuluyor.

Geçen yılın "çayır starı" Sibel Can idi. Sibel Can "marjinal kesim" (çingeneler) ile olan gönül bağını konserinin çöşkulu bir anında açıklayıyor:

– Ben de Kırklareliliyim!

1992 şenliklerinde ise Hülya Avşar'ın elinde bir tef olan renkli afişi sokakları süslüyordu.

Kırklareli Kakava Şenlikleri haddinden fazla "şen" oluyor!

NAZIM ALPMAN ve İki Aylık Karabulut
Kağıthane 1992

ÇİNGENENİN YASADIŞI AŞKI

Bugün küçük ama tamamen yasal işler yapan Karacabeyli Tombak, çingenelerin yeraltı dünyasındaki etkinlikleri konusunda "Babayiğit" bir örnek...

Anlaşmamız üzerine sadece lakabıyla kendisinden söz edeceğim. Zaten esas ismiyle onu kimse tanımazmış. Ancak bu kitap yüzünden belki başı derde girerse, hukuksal olarak "sıyırma" imkanını açık tutmak için bu önlemi alıyor.

Tombak 1957 yılında henüz 13 yaşındayken eniştesiyle birlikte İstanbul'a geliyor. Karaköy-Tophane hattında ayak-kabı boyacılığına "stajyer" olarak başlıyor.

Tabii bu yıllar biraz "zor" yıllar.

- Ali Baba diye biri vardı. Tophane'de bir bina tutmuş. Burayı tahta perdelerle bölerek "bitli" bir otel haline getirmişti. Bizim Karacabey ve Bandırma çingeneleri onun otelinde kalırdık.

Tombak'ın ilk cezaevi ziyareti bir "iftira" ile başlıyor. O iftira diyorsa ona inanmak gerek... Çünkü biraz sonra yediği "naneleri" dürüstçe anlatacak!

- Biz Bandırmada vapura hep biletsiz binerdik. Bütün çingeneler hiç bilet almaz zaten... Vapurda birisinin parasını çarpmışlar. Ben de biletsizim ya, suçu bana yüklediler. O zaman 13 yaşındaydım. Tam bir sene kırk gün yattım.

Tombak bu hikayeye nasıl evlendiğini anlatmak için başladı. Ancak hapisaneleri karıştırdığı için birincisinden giriyor. Sonradan herşeyi yerli yerine oturtuyor.

- 1965'lerde Balat'a geldim. O zamanlar afedersin esrar içiyordum. Şimdi de bulursam içerim.. Bulursam dedim mi, bulunmayan mal yoktur ya!..

Anlayacağınız Tombak hâlâ üflüyor...

Bu esrar yüzünden paçayı kaptırıyor.

- Hayrabolu Cezaevi'ndeyim... 30 ay yatıp çıkacağım. Bizimkiler bana bir kız buldular. Ben içerde o dışarda söz kes-tik. Çıkınca da evleneceğiz... Neyse sayılı gün bitti. Ben çıktım. Kız beni beğenmemiş, ailesinin yanından kaçmış.

Tombak henüz yüzünü bile görmediği sözlüsünün kendisini terketmesine dayanamıyor. Vuruyor kendini esrara, hapa!..

- Bi silah aldım... Kızın Bursa'da akrabalarının yanında olduğunu öğrendim. Gidip Pazarçesme Kirişhane Mahallesinde buldum. Kıza dedim ki... Gel! Yok gelmem dedi. Çek-tim silahı üç tane sıktım bacaklarına. Oraya yığıldı!

Ne aşk değil mi?

Tombak anında İstanbul'a "volta"sını alıyor... Ancak Türk polisinden o zamanlar kaçmak kolay değil. Yakalanıyor... Yeniden "Kürkçü dükkanı"na dönüyor. Bu seferki mekân Üsküdar Paşakapısı Cezaevidir. Fakat Tombak aşkından vazgeç-miyor:

- Kodesten bir mektup yazdım kıza... Sen yerin dibine girs-en, buradan çıkınca yeniden "afaroz" edeceğim... İyisi mi sen güzellikle gel.. Evimin kadını ol, beni bekle!

1970 yılında Tombak uğruna hapsilere girip çıktığı sözlü-süyle evleniyor. Karısı tam dört yıl onun hapisten çıkmasını bekliyor. 1974'te Ecevit Hükümeti'nin çıkarttığı af ile de ka-rısına kavuşuyor. Tombak hâlâ aynı kadınla evlidir!

Hapisten çıkan Tombak'ın önünde zorlu bir yaşam mücadelesi vardır.

- Hapisten çıktım ama bi dümenim (işim) yok... Küçükpazar'da Dördüncü Murat vardı. Onun yanında sigara kaçakçılığına başladım. Mehmet Güvenilir isimli bir arkadaşım vardı. O Balat'a, ben de Ayvansaray'a tevziat (dağıtım) yapıyorduk.

Kaçak sigaracıların dağıtım bölgeleri, Karayolları Şube Şeflikleri gibi sınırlarla birbirlerinden ayrılıyorlar. Kimse bir başkasının "yetki-etki" alanına girmiyor. Ama bir gün...

- Benim çocuklardan biri Mehmet'in bölgesine girmiş. Vay sen misin? Onun komseri beni içeri aldı. Ben de bunun üzerine ne kendi memuruma onu aldirttim!

Sistem son derece sağlıklı işliyor. Kaçak sigara satış bölgelerinin güvenlikleri, "emniyet"li memurlar tarafından güvence altına alınıyor!

Tombak'ın işi büyüyor. Büyük kavgalar oluyor. Sonunda polis muhabiri bir gazeteci (adını Vedat olarak hatırlıyor) aracılığıyla Fatih bölgesinde en üst düzey güvenlik amiri ziyarete gidiliyor. Kaçak sigaracılar amirin "nezaretinde" bir "zirve" yapıyorlar:

- Konuşup anlaşmaya vardık. Ayda 15 bin lira, 10 karton sigara ve 5 şişe viski verecektik (yıl 1975).

Bir yıla yakın bir süre, rahat çalıştık! Sonra yukardakilerle bizim ağalar anlaşmazlığa düşmüşler. Devamlı yakalanmaya başladık. Ben 50 Baks sigara kaptırdım. Altı ay yat-tım.

Tombak yasadışı işlerden biraz soğumaya başlıyor. Ancak kurtulmak kolay değil:

- Hapisten çıkınca bu maymunlar (sigara mafyası) yapıştı bana... Ya sigaraların parasını verirsin, ya da yeniden bizimle çalışırsın diyorlar. Bir el arabası alıp salatalık, domates

falan satmaya başladım. Biraz belimi doğrultup at arabasına sıçradım... Ama peşimi bir türlü bırakmıyorlar. Devamlı rahatsız ediyorlar. 50 baksın parasını istiyorlar. Nasıl vereyim? Bugünün parasıyla (1992) 500 milyon gibi bir para...

- Tombak bakıyor ki, adamların niyeti ciddi. Onu temizlemeye karar vermişler... Bir gece aniden çoluğu- çocuğu toplayıp Karacabey'e vnlıyorlar.

Karacabey'de bir köfte tezgahı kuruyor. Ve anında batıyor. O sıralar ikinci çocuğu da dünyaya geliyor.

- Açlık başladı. Ama cesaretliyim... Kafamı kullanacağım! Karacabey'de Altan, Muzaffer, İbrahim ve Ayı Sıtkı var. Esrar, kumar bunlarda... Ama büyük satıyorlar.

Tombak doğrudan bu ekibe "başvuru"da bulunuyor.

- Bana da iş'verin, biz de kismetlenelim!

Tombak reddediliyor...

Atlayıp otobüse doğru İstanbul'a geliyor. Eskiden sigara işi yaptıkları bir abisi var... Deli Mehmet, kulüpçü.. Ondan küçük bir parça esrar buluyor. Bunu gelip Karacabey'de okutunca, onun parasıyla Hacıhüsrev'deki İnci ablasına gidiyor.

- Erkek gibi kadındı. Bana 250 gram esrar verdi... Ama ne mal hani? Felaket, felaket... Bi tek kağıtlı, roket gibi yapıyor adamı!.. Bunu Karacabey'de çok beğendiler. Yavaş yavaş çevrem oldu. Artık herkes biliyor ki Tombak'da iyi mal vardır. Bi yerde kalite meselesi!.. Güven sağladım yani!

Bundan sonra Tanrı Tombak'a "Yürü ya esrarıcı kulum" diyor:

- Ağaların işi bozuldu. Benim durumlar ise mis gibi. 25 adamım oldu. Artık mal 50 kilo, 100 kilo birden geliyor. Dört tane kahve, bi market, iki tane tekel bayii sahibi oldum.

Tombak, esrarı halka indiriyor. Cumartesi günleri marketin önünde kavanozla satıyor. Ama malın hası!.. Kubar yani, toz esrar... Kahvelerden iki tanesinde özel esrar içme bölüm-

leri bile var. Tombak'ın etki alanı iyice genişliyor.

- Çingeneler içinde hırsız çocuklarımız var. Onlar da benim himayemde... Kesintisiz 7 sene esrar sattım. Hiçbir me-mur bana bulaşmadı. Onları da görüyorum tabii...

12 Eylül gelince, Tombak'ın da işleri sarpa sarıyor. O za-mana kadar "özgürlükçü" davranan emniyet, tavır değişikli-ğine gidiyor:

- Amir beni çağırdı. Bak dedi bugüne kadar olanlar ta-mam... Ama bundan sonra ne sen beni tanı, ne de ben seni!?

Ancak Tombak bir "veda" partisiyle işe nokta koyuyor:

- Bu konuşmadan sonra Antep'ten 100 kilo mal geldi. Kur-naz Ali diye bir çocuk vardı. Abi bana ver dedi. Köyde bir çiftliği vardı. Malı saman balyaları arasına dizdik. Allah seni inandırsın 16 binden almıştık 40 binden sattık. İkişer kilo da kendimize ayırdık. Çok haso mal. Bundan sonra işi bıraktık!

- Peki onca mal, mülk, para ne oldu?

- Abi insan para kazanınca harcaması da ona göre olu-yor... Kumar falan vardı tabii... Esrar işi kesilince, kumarı kesemedik. O zaman da market, kahveler falan da gitti ha-liyle...

Tombak şimdi İstanbul'da turizm sektöründe çalışıyor. Kentin tarihi ve turistik yerlerini gezen yabancılara saat, şiş, çorap, lokum satan bir ekibe nezaret ediyor!

Yaşı "kemale" erdiği için eski ayakları bırakmış. Tama-men yasal alanda hizmet veriyor. Gerçi İstanbul'da işportacı-lıkta yasak işler kapsamında bulunuyor, ama bu kadar çizgi dışına çıkmayı Tombak için anlayışla karşılamak gerekiyor!

Mazisinin parlaklığına baksanıza!...

NEREDEN GELİYORSUN EY ÇİNGENE?

Çingeneler üzerine yapılan değişik araştırmaların vardığı ortak sonuca göre Hindistan, çingenelerin ilk yurdu... Bu ülkenin kuzeyinde (Pencap ve Sint) yaşayan çingenelerin göç sebebi dinsel nedenler, politik kavgalar, Bizans'ın çekiciliği ve açlık. Hindistan'ın bugünkü haline bakarsak, çingenelerin hiç de haksız olmadıkları ortaya çıkıyor.

11. yüzyılda Hindistan'dan çıkıp İran'a varan çingeneler, yeni yurtlarının da pek "matah" bir yer olmadığını hemencecik anladılar!

Kısa süre sonra İran'dan da "demir alarak" 14. yüzyılda Balkanlar'a, 15. yüzyılda Avrupa'ya, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de Amerika ve Avustralya'ya yayıldılar.

Bu göçler, oldukça "zalim" koşullarda gerçekleşiyordu. Paris'e ilk gelen çingenelerin ne durumda olduklarını Notre Dame kilisesi'nin papazının 1427'deki şu notlarından anlamak gayet kolay:

"Ülkelerinden çıktıklarında sayıları binlerceydi... Buraya vardıklarında yüz veya yüzirmi civarında kalmışlardı. Tüm yollarda ölmüştü... Erkek ve kadınları inanılmaz kertede kurnazdı. Tümünün kulakları delikti. Bir 'soyluluk' simgesi olarak birer kulaklarına gümüş halkalar geçirmişlerdi. Erkekler çok kara ve çirkindiler. Kadınların kıvraklığı dikkat çekiciydi. Yüzleri kırıksıklık içinde, saçları at kuyruğu şeklin-

de örülmüştü. Giysi olarak omuzlarına oturtulmuş bir şal vardı. Kısacası Fransa'da görülmüş en yoksul insanlardı bunlar..."

Hindistan'dan İran'a kadar "tek kol"dan gelen çingeneler, bundan sonraki göçlerinde "iki kola" ayrıldılar.

Kuzeye yönelenler, Kafkasları ve Karadeniz'i Rusya kıyılarından aşarak Orta Avrupa ve Balkanlar'a indiler. İkinci kol ise, Güneydoğu Anadolu, Irak, Suriye ve Filistin'i geçerek Mısır'a vardı.

Çingeneler göç yollarından "transit" geçmemişlerdir. Dibi delik bir buğday çuvalı gibi, geçtikleri yörelerde "dökülerek" yaşamlarına oralarda devam etmişler. Bu yüzden dünyanın her yanında çingenelere rastlamak mümkündü...

Tıpkı benim Kafkasya'da rastladığım gibi...

Bir başka çalışma için Ağustos 1992'de Gürcistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Abhazya'nın başkenti Sohum'daydım. İskele üzerindeki liman lokantasında Abhaz dostlarla demleniyorduk. Masamıza üç tane kara kuru çocuk geldi. Son derece "melodik" bir konuşma ile bizden bir şeyler istemeye başladılar. Yanımızdaki masada oturan gençler misafirlerinin "rahatsız edildiklerini" düşünerek çocuklara sert bir sesle bağırıp para verdiler. Ufaklıklar başlarını "olur" anlamında sallayarak onları dinlediler. Sonra tekrar bizim yanımıza gelip yine para istemesinler mi?

Fotoğraf makinemi çıkartıp birkaç poz fotoğraflarını çekmek istedim. Her birine 10'ar ruble sıkıştırarak isteğimi kabul ettirdim. Ama ne pozlar veriyorlardı? Oğlanlar karete yapar pozisyona geçerek "haşın" bakışlar fırlatıyorlardı.

Sekiz-on yaşlarındaki yeşil gözlü kız çocuğu hiç anlamadığını bildiği halde Rusça, yardıma muhtaç olduklarını işaretlerle bana anlatma uğraşı içine girdi. Biraz sonra gidip kucağında çocuğuyla daha büyük olan ablasını getirdi.

Aç olduklarını anlatmaya çalışıyorlardı. Kucaklarındaki

dört-beş aylık bebeğin süt ihtiyacı olduğunu söylüyorlardı. Cüzdanımdaki en küçük banknot olan 50 rubleyi daha onlara toka ettim. Ama bunu yeterli görmüyorlardı! Çünkü çok param olduğunu saptamışlardı.

Lokantadan kalktık. Yolda yine karşıma geçip ağlamaklı sesle dualar ediyorlar, sonra önümde ıskavroz çıkartarak diz çöküyorlardı.

Bu şekilde sahildeki Agop'un büfesine kadar geldik. Türkçe bilen Ermeni Agop'a biraz para bozdurup beşer-onar Ruble hepsine dağıttım. Gene de kurtulamadım. Agop büfeden çıkıp Rusça küfürler savurarak onları kovaladı. Sonra bana dönüp:

– "Bırak para vermeyi... Bu çingenelerle baş edemezsin!" dedi.

Bunlar büyük göç sırasında Kafkaslar'da "dökülenlerin" torunlarıydı. Merhamet sektöründe çalışıyorlardı. Çok "radikal" dileniyorlardı. Kendilerine para veren birini gördüler mi, onu kurutana kadar para istiyorlardı. Her yerde olduğu gibi Sohum'da da kentin dış mahallelerinde yaşıyorlardı. Dilenerek ve hırsızlık yaparak hayatlarını "idame" ettiriyorlardı. Yetmiş yıllık komünizm iktidarı bile onları "yola" getirememişti!

Çingenelerin ikinci göç yolu ise sıcak topraklara yönelmişti.

Bugün Kahramanmaraş, Gaziantep ve Adana'nın merkez ve çevrelerinde yaşayan çingeneler ise "Güney kolu" nun torunlarıydı.

Mısır, çingenelerin üçüncü büyük göçlerinin çıkış noktası oldu. Buradan hareket eden çingene kolu, Kuzey Afrika ve İspanya'ya kadar ulaştı.

Önceleri çıkış noktası olarak Mısır kabul edildiğinden

* Atınganas: Dokunulmaz

Egypt (Mısır) kökünden hareketle Rumca'da "Gyphos" adı ile anıldılar. İngilizce'de de bu kökten gelen "Gypsy" adını aldılar. Bizans'ta ise Çingenelere "Atinganas"*, tekili "Athin-gan" veya "Atzingan" denildi. İtalyanca'ya "Zingari", Almanca'ya "Zigeuner", Fransızca'ya "Tzigane" şeklinde "yatay geçişler" oldu.

Çingeneler yaşadıkları bölgelere göre de çeşitli isimler aldılar. Örneğin İspanyolca'da "Gitano", Romence'de "Tigani", Sırpça'da "Cingerije", Türkçe'de "Çingene" isimleriyle şöhrete ulaştılar.

Durun daha bitmedi...

Doğu Anadolu'da esmer tenleri nedeniyle "Karaçi", Kafkaslar'da "Poşa" veya "Boşa", Suriye'de çingenelere "Dom" deniliyor. Çingeneler ise kendilerine Rom (Çingenece insan) diyorlar. Kendilerinden olmayanları da Gace (yabani-hayvansı) şeklinde tanımlıyorlar.

Bütün bu çok çeşitlilik içinde, çingene araştırmacıları onları üç ana grupta topluyor:

1) Balkanlar ve Orta Avrupa kökenli olan ve demircilikle iştigal edenlere "Kalderaşlar" deniliyor.

2) İber Yarımadası, Kuzey Afrika ve Güney Fransa'da yaşayan, genellikle eğlence sanatlarında usta olanlara "Gitaneler" adı veriliyor.

3) Avrupa'nın değişik yerlerinde yaşayıp, gösteri sanatları, vahşi hayvan terbiyeciliği ve cambazlık gibi faaliyetlerde bulunanlar "Sinti" ya da "Manuşlar" isimleriyle anılıyorlar.

Bu üç ana grubu yaptıkları işlere ve yaşam biçimlerine göre daha fazla alt guruba ayırmak mümkün.

20. yüzyılın başlarında Münih, Moskova ve Sofya'da (1906) toplanan "Uluslararası Çingene Kongreleri"ne karşın, günümüze değin bütün çingenelerin kabul ettiği tek bir

"kral" veya tek bir "meclis" olamadı.

Ama kendilerini "Çingenelerin Kralı" ilan eden, başları taçlı çingeneler çeşitli zamanlarda ortaya çıktılar.

Örneğin Somali yurttaşı olan Çingene Kralı(!) Üçüncü Vaida Voevod 26 Mart 1967'de Birleşmiş Milletler'e başvurarak "minik" bir ricada bulundu:

–Somali Cumhuriyeti çingenelere verilsin!

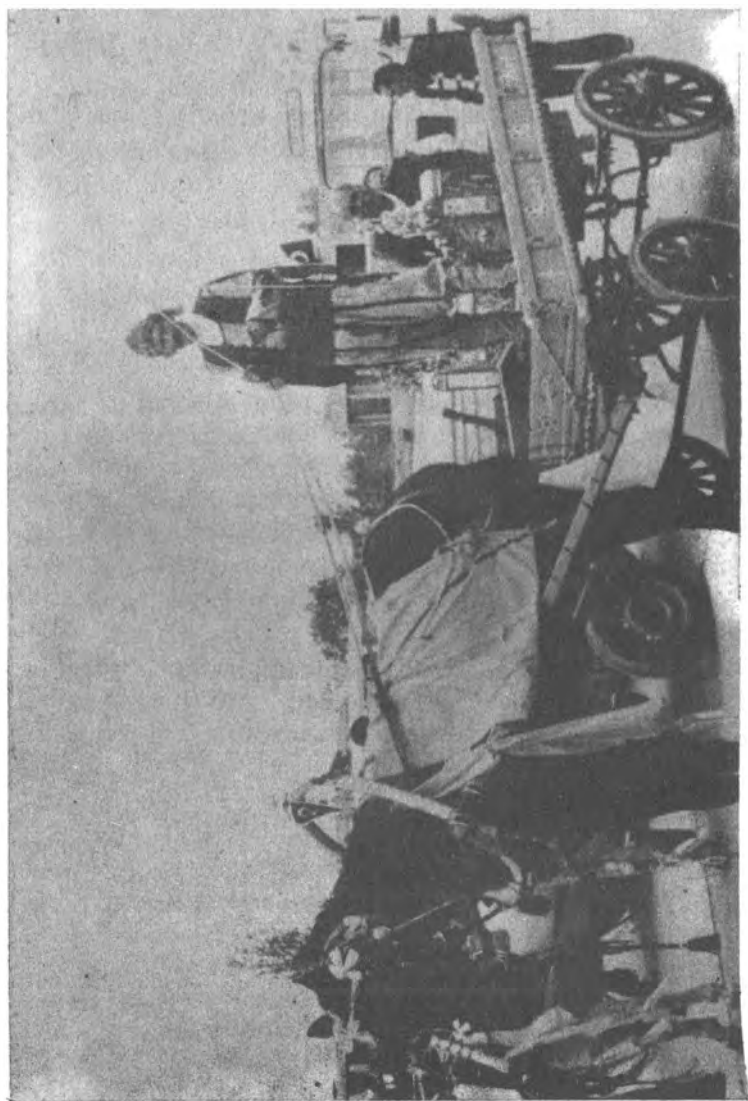
Tabii bu istek bugüne kadar "kaale" alınmadı.

9 Eylül 1992'de bir başka "Çingene Kralı" Romanya'da ortaya çıktı. 10 Eylül 1992 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin konu hakkındaki haberine bir gözatalım:

"Çingene kabileleri tarafından "O Rai o Barro" (Büyük Bey) diye onurlandırılan Romanyalı Ion Cioba dün kendini dünyadaki bütün çingenelerin kralı ilen ederek taç giydi. Cioba'nın 6 kiloluk altın taç giyerek tahta çıkışı, başkent Bükreş'e 200 kilometre uzaklıktaki Costesti Köyü'nde görkemli şenliklerle kutlandı. Bistrita Ortodoks Manastırı'nda düzenlenen törene Romanya'nın dört bir yanından gelen yaklaşık 7 bin çingene katıldı.

Romanya'nın Sibiu kentinde yaşayan Ion Cioba, ülkenin en büyük zenginlerinden biri. Evleri ve limuzinleriyle zaten bir kral hayatı yaşayan Cioba, aynı zamanda Birleşmiş Milletler'de "gözlemci" statüsüyle çingeneleri temsil ediyor. Romanyalı Kral 57 yaşında bulunuyor."

Bu son kralın etkinliğinin ne olacağını gelecek yıllar gösterecek. Geçmiş yıllarda çingene toplulukları kendi içinde seçtikleri bir "lider" tarafından yönetildiler. Çeribaşı, Bulibaşa gibi sıfatlarla anılan bu "liderlik kurumu" babadan oğula geçiyordu. Ancak olağanüstü hallerde (Çeribaşı'ndan genel hoşnutsuzluk, yönetemez duruma gelmesi ve güven sarsılması gibi) bu "makam" için demokratik seçimler yapılabiliyordu. Çeribaşılık kurumu, etki ve yetkileri azalsa bile bugün de varlığını korumaktadır.

ÇİNGENELERİN KARA GÜNLERİ

Çingeneler neşelerini nasıl "tehir" ediyorlarsa, acılarını da tam tersine saklıyorlar. Almanya'da Hitler'in iktidar yılları çingenelerin en kara günleri oldu. Alman diktatörün Yahudiler için ateşlediği fırınların bacalarından çingene du-manları da yükseldi.

Faşizm döneminde Almanya ve Avrupa'da yarım milyon çingene gaz odalarında yakıldı veya "tıbbi deneylerde" kobay olarak kullanıldı. Naziler yalnız çingeneleri değil, üç kuşak ötesine kadar soyunda "çingene kanı" taşıyanları da imha et-tiler.

16 Aralık 1942'de SS şefi Hienrich Himmer tarafından çıkartılan kararda "çingenelerin topyekün imhası" emredildi. Çingeneler Auschwitz gibi imha ve çalışma kamplarında, laboratuvarlarda öldürüldüler.

O yıllarda çingeneler, Naziler tarafından her türlü kötülü-ğü yapan insanlar olarak parmakla gösteriliyorlardı. Faşist teorisyenler:

– Bu çingeneler Avrupa'ya yabancı kanı taşıyorlar! diyor-lardı.

Nazilerin egemen olduğu yerlerde erkek çingenelere iş ve-rilmiyor, bu sefer de işsiz oldukları gerekçesiyle toplama kamplarına kapatılıyorlardı. 1930'ların başında çıkartılan

faşist yasalarla başlayan çingene avı, İkinci Dünya Savaşı başladığında tam bir katliama dönüşüyordu. Almanya dışında, Fransa'da 15 bin, Polonya'da 35 bin, Macaristan'da 28 bin, Rusya'da 40 bin çingene Naziler tarafından topluca öldürüldü. Savaş bittiğinde Almanya dışında katledilen çingenelerin sayısı 240 bine ulaşıyordu.

Çingenelerin Yahudiler kadar güçlü lobileri olmadığından, uğradıkları katliamlar tarihin karanlık sayfaları arasında eriyip gitti.

1980'li yılların ikinci yarısında Arjantin'de yakalanarak Fransa'ya getirilen "Lion Kasabı" Barbie'nin duruşmalarına Fransız çingenesi, ressam ve müzik aletleri yapımcısı Jacop Richard ve bir kaç arkadaşı dışında hiç kimse Nazilerin katliamlarından çingenelerin de acı bir pay aldığını söylemeye yanaşmadı.

Bu durum 1947'de Nazilerin savaş suçlusu olarak yargılandıkları Nürnberg Duruşmaları sırasında da böyle olmuştu. Yargılama sırasında çingene katliamı "tesadüfen" hatırlanmıştı.

1962'de Bonn'da 5 bin çingenenin katliamından sorumlu 12 Nazinin davası da neredeyse hiçbir iz bırakmadan bitmişti. Yugoslavya'da faşistlerin 28 bin çingeneyi öldürmesi, bu işten sorumlu Palavitch'in vefatı üzerine unutulmuştu.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından insanlık biraz nefes alma imkanına kavuştu. Ancak çingeneleri yine "çileli günler" bekliyordu. Çingenelerin büyük çoğunluğu Doğu Bloku olarak tanımlanan, Varşova Paktı ülkelerinde kalmıştı. Sosyalist sistemin "çelik disiplini" altında kimsenin "çıtı" çıkmadığından, çingenelere gösterilen "özel ilgi" de Batı'ya yansımada.

Gorbaçov sonrası Doğu Bloku çatırdamaya başlayınca, duvarlar yine çingenelerin üzerine yıkıldı. Eski sosyalist ülkelerde hortlayan milliyetçiliğin ilk hedefi yine çingeneler oldu!

20 Mayıs 1991'de Romanya'nın başkenti Bükreş'e 30 km uzaklıktaki çingenelerin yaşadığı Bolintin'in Ogrezeni köylerinde halk ayı oynatıcı çingenelerin evlerine saldırdı. 15 çingene evi kundaklanarak yakıldı. Köylüler, ayıcı çingeneleri bölgede hırsızlık ve şiddet olayları yaratmakla suçluyordu.

Romanya'da yükselen milliyetçilik dalgası, Çarlık Rusya-sı'nda Yahudilere yönelik saldırı programlarını andıran bir şiddetle çingenelere saldırıyordu. Romanya'nın en yüksek tirajlı haftalık dergisi "Romania Mare" yeni ırkçılığın bayraktarlığını üstlenmişti. Dergi 1990 yılı Haziran ayının son haftası çıkan sayısında, çingenelerin ülkeden atılacağını yazabiliyordu:

"Bazıları hızla bu ülkeyi terketmek zorunda kalacak. Bunlar herhalde Romenler olmayacak"...

Romanya Çingeneleri Etnik Federasyonu Başkanı Nicole Gheorge 2 Temmuz 1991'de Reuter Ajansı'nın Viyana muhbirine gelişmeleri şöyle yorumluyordu:

– Politik değişikliklerin tek kurbanı biz olduk. Yeni özgürlükler sonucu en çok biz acı çekiyoruz. Yahudilerin hiç olmazsa İsrail'e gitme şansları var. Baskı gören çingeneler ne-reye gitsin?

Çekoslovakya'da dazlaklar (Neo Naziler) çingenelere kırmızı görmüş boğa gibi yöneliyorlardı. 1991 Şubat'ında Batı Bohemya'daki Klatovy'de bir çingene genci öldürüldü, dördü de ağır yaralandı.

Aynı tarihlerde Sırbistan'a bağlı özerk cumhuriyet Kosovo'nın başkenti Priştine'de bir çingene kadın üzerine benzin dökülerek yakıldı.

Çekoslovakya'da yaşayan 800 bin çingenenin parlamento-daki temsilcisi avukat Emil Scula ülkede çingenelere karşı beslenen "sevgiyi" şöyle açıklıyordu:

– Çekler Slovaklar'a Moravyalılar ise bu iki ulusa bir dakika bile tahammül edemezler. Ama hepsinin ortak olduğu

bir tek nokta var: Üç ulus da çingenelerden nefret ederler!

Scula, nisan ayında Slovenya'da yapılan seçimlerde çingenelerin oy kullanmalarının engellendiğini de belirtiyordu.

Doğu Avrupa ülkelerinde yeni kurulan hükümetler büyüyen çingene sorunu karşısında ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Bazı ülkelerde çingene sorunlarıyla ilgilenmek üzere eski yönetimce kurulmuş resmi daireler kapatılıyordu. Çingenelerin kendi sorunlarını kendi örgütlerince çözümlenmesini isteniyordu.

Macaristan'da 40, Çekoslovakya'da 20'den fazla çingene örgütü bulunuyordu. Bu örgütlerin en önemli istekleri, çingenelerin ulus olarak kabul edilmeleri, okullarda kendi dillerini serbestçe öğrenmelerini içeriyordu...

Hükümetlerce "Başınızın çaresine bakın" denilen çingeneler ise yılların ezilmişliği ile sorunlarını çözemeyeceklerini düşünüyorlardı. Romanya'daki Çingene Hakları Hareketi Başkanı ve gazeteci Pal Farkas bu durumu şöyle dile getiriyordu:

– Hükümet, çingeneler yerleşik düzene geçmeli ve kendi sorunlarını kendi örgütleri aracılığıyla çözmeli diyor. Ama bunu nasıl yapacağız?

Farkas, komşu ülke Macaristan'da yaşayan yaklaşık 1 milyon çingenenin yüzde 90'ının işsiz olduğunu da sözlerine ekliyordu.

ÇİNGENELER DEFOLUN!

Romanya'daki ırkçılığın bayraktarı "Romania Mare" dergisinin bazılarının ülkeyi hızla terketmek zorunda kalacağına dair "kehaneti" çok geçmeden gerçekleşiyordu.

1990 yılının Temmuz ayında Almanya'ya iltica talebiyle başvuran çingenelerin sayısı 5 bin 750'ye ulaşmıştı.

Ancak çingeneleri "uygar" Batı'da da aynı "kara talih" bekliyordu. Dış görünüşleri ve tavırlarıyla doğal olarak farkedilen çingeneler, Alman toplumundaki bütün ırkçı önyargıları şaha kaldırıyordu. Bir kaç çingene köşebaşını dönünce, Alman esnaflar aceleyle dükkanlarını kilitliyor, dilenciler itilip-kakılarak kovalanıyor, çingenelerin çevresinde sanki bu laşıcı hastalık varmışçasına geniş daireler çiziliyordu.

Sınırların açılması üzerine, Romanyalı çingeneler, Çekoslovakya üzerinden, Doğu Almanya'ya, oradan da Batı'ya geçiyorlardı. Çingenelerin göç nedeni, başta işsizlik, artan bas-kılar ve açlıktı...

Batı'ya kaçarak bu dertlerinden kurtulacaklarını umuyorlardı...

Mülteci çingeneler önce spor salonlarına, şehir dışındaki kamplara yerleştiriliyorlardı. 22 bin nüfuslu Lebach kasabasında da böyle yapıldı. Kasaba dışında kurulan kampta 1400 çingene barınıyordu.

Bu "davetsiz misafirler"ın gelişi üzerine kasaba halkı ayaklandı. Belediye başkanı kasabanın yüzme havuzunu (çingenelerin girmesini önlemek amacıyla) kapattı. Dükkan sahipleri çingenelerin alış-veriş yapmalarını yasakladı. Sokaklara barikatlar kuruldu.

Berlin'in Bottrop adlı kasabasında ise halk çingenelerin kent dışına çadır kurmalarını engellemek için oturma eylemi yaptı.

Herdorf kasabası sakinleri de "Kendi işimizi kendimiz görürüz" misali, sivil milisler oluşturarak çingene kamplarına saldırılar düzenlediler.

Sanayi kenti Essen'de oturan Almanlar ise en "köktenci" önleme başvuruyorlardı. Halk arasında toplanan 5 bin mark, dazlaklara veriliyordu. Alman halkı "özgür iradesiyle" giriştiği bu etkinliğin karşılığı olarak, dazlaklardan şunu talep ediyorlardı:

- Çingeneleri gebertin!

Yabancılar karşı hoşgörü göstermeyi öğrenmek zorluğu çeken Almanlar, "dahiyane" çözüm önerileri üretiyorlardı.

- Çingeneleri ülkenin bir kaç merkezinde kurulacak 'toplama kampları'nda istihdam edelim!

İşin ilginç yanı, bu ürkütücü öneriyi getirenler Nazi askerleri değil, seçimlerde Sosyal Demokratlara ve Liberallerde oy veren "demokrat" Alman seçmeni idi.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da 50 bin çingene sağ kalmayı başarıyor. Alman Çingeneleri kendilerini "Roman" ve "Sinti" olarak ifade ediyorlar. Çingene adı "ön-yargı" uyandırdığı için karşı çıkıyorlar.

Alman Çingenelerinin ülke genelinde bir örgütü var. Başkan Romani Rose, Almanya'daki çingenelerin sosyal hakları için mücadele veriyor.

Almanya çapındaki bu etkin örgüt, Doğu Avrupa'dan ge-

len soydaşlarına oldukça "soğuk" bakıyor. Onların karşılaştıkları sorunları görmezlikten gelme yolunu seçiyor. Sokaklarda dilenen ve sefil koşullarda yaşayan Romanyalı çingenelerle "aynı kefeye" konulmamak için çaba sarfediyorlar!

Yugoslavya'da yaşanan iç savaşın enkazı altında da çingeneler bulunuyor. 1992 yılında Bosna-Hersek'te başlayan savaş bir çok insanın ülkeyi terketmesine neden oldu. Mülteci kabileleri selameti Batı ülkelerine kaçmakta buldular. Savaşın ağır koşullarına karşın, evlerinde kalmaya karar veren çingeneler ise Sırp milisler tarafından zorla trenlere "yüklenip" sınır dışına postalandılar.

Çingenelerin "kötü kaderi" bu kadarla da kalmadı... 14 Temmuz 1992 tarihinde trenlerle Avusturya sınırına gelen 500 çingene, Avusturya hükümeti tarafından geri gönderildi. Gerekçe ise: Göçmen alacak yerimiz yok!

Sıcak savaş bölgeleri çingenelere pek yaramıyor... Avrupa'dan binlerce kilometre uzakta Irak'ın Başkenti Bağdat'ta da 1992 Temmuz'unda çingenelere yol görünüyordu. Gerçi Irak'ta bu tarihte bir savaş yoktu. Ama Körfez Savaşı sırasında ziyadesiyle bombalanmış olan Bağdat'ın dış mahallesi Ebu Garip'in "garip" çingeneleri, komşularının şikayetleri ile Hükümet Gazetesi El Cumhuriyet'in birinci sayfasına kadar çıkıyorlardı.

Ebu Garip semtinin çingene olmayan halkı, çingenelerin çalgılı çengili yaşamlarından rahatsız olmuşlardı. Bir şikayet dilekçesi hazırlayıp bunu hükümete kadar ulaştırmışlardı. Devlet Başkanı Saddam Hüseyin yaptığı açıklamada, çingenelere "yol" gösteriyordu:

- Halkın ahlak duygularına ve değerlerine saygı gösterilmelidir. Onların mazbut yaşamlarına saygı göstermeyenlere karşı, yerel halkın onların, bölgeden boşaltılmasını isteme hakları vardır!

Ancak Saddam bu konudaki kesin kararı Meclis'e bıraktı.

Meclis Sözcüsü Saadi Mehdi Saleh, konuyu gündeme alacaklarını fakat nasıl bir karara varacaklarını bilmediklerini söylüyordu:

Görünürde Irak çingeneleri müslüman olarak kabul ediyor. Fakat yaptıkları şeyler islama aykırı şeylerdir. İslam dansetmeyi ve şarkı söylemeyi reddeder.

Irak'ta topu topu 7500 çingene yaşıyor.

Musul Üniversitesinde etnografi dersleri veren Prof. Taha El Hatiti Irak çingeneleri ile ilgili bir kitabın da yazarı olarak diyor ki:

- Bu çingeneler Hint kökenli Lore kabilesindendir. Küçük ve birbirini izleyen dalgalar halinde Irak'a göç etmişlerdir. Yerel olarak Karaç Veye "Kavaliya" olarak tanınırlar. Kavaliyalar müslümandır. Fakat islam geleneklerini çok ender olarak uygularlar.

Irak Parlamentosu konuyu "komisyona havale" etti de Bağdat'lı çingeneler biraz soluk aldılar. Komisyonunda bulunan bir milletvekili ise "Yapacak daha önemli işlerimiz var. Kavaliyaların konusunun meclise geleceğini sanmıyorum" dedi.

Konu "şimdilik" kapandı.

Ancak bir şey net olarak ortaya çıktı ki, çingenelere karşı halktan bir tepki geldiğinde "halk kuyrukçusu" yöneticiler anında "çingene kellesi" isteyebiliyorlar.

1992 yılının yaz aylarında kimi çingeneler evlerinden yurtlarından uzaklaştırılırken, İngiltere'deki göçebe çingeneler "evlere tıkmak" tehlikesiyle karşı karşıya kalıyorlardı.

Ağustos ayında göçebe çingeneleri yerleşik hale getirmeyi amaçlayan yasa tasarısı ortaya atılınca, çingeneler ayağa kalktılar. Çevre Bakanlığı tarafından hazırlanan yasa tasarısı, bir çok bilim adamı tarafından ve çingenelerce "etnik temizlik" operasyonu olarak değerlendiriliyordu.

İngiltere'deki en yoksul kesimi oluşturan göçebe çingene-ler, hayatlarını meyve toplayıcılığı, eskicilik, at alım-satım-cılığı gibi işlerle kazanıyorlardı. İngiltere Ulusal Çingene Konseyi Başkanı Peter Mercer, tasarı hakkında yaptığı açıklama-da "kuyruğu dik tutmayı" yeğliyordu:

- Hükümet yüzyıllardır göçebe yaşamış bizleri evlere hapsetmek istiyor., Çingenelerin çoğunluğu hâlâ karavanlarda yaşıyor. Evlere tıklamak istemiyorlar. İstedğimiz gibi yaşam hakkını savunmak için sonuna kadar savaşaacağız. Hükümet asla başarılı olamayacak. Çingene olmak bir hayat tarzından da öte birşeydir. Biz bir ırkız... 500 yıldan beri burada yaşıyoruz. Kimse bizi yerimizde oturmaya zorlayamaz. Hükümetin yapmak istediği kültürel bir soykırımdır.

İngiltere "demokratik" bir ülke olduğundan çingenelere yönelik "taciz edici" davranışlar daha çok kağıt üzerinde hayat buluyordu. Ama bunlar da önemsiz değildi. 1976 yılında kabul edilen Irk İlişkileri Yasası sadece çingeneleri kapsam dışında tuttu. Çingeneler İngiltere'de etnik grup sayılmıyorlar.

Bu modern ülkede, 1960'lar Amerika'sının uygulamaları da görülmüyor değil... Örneğin 1989 yılında Londra'nın doğusundaki bir kafeteryanın kapısına şöyle bir levha asılmıştı:

"Göçebeler giremez". Bunun üzerine çingeneler kafeterya aleyhinde açtıkları davayı kazanmışlardı.

FAİK ABDİ
ROM (Çingene) Partisi Başkanı
Üsküp 1992

TÜRKİYE'DE ANTİ-ÇİNGENE YASA

Türkiye'de çingenelere karşı Avrupa ülkeleri "şiddetinde" tepkiler sözkonusu değil. Onlara karşı resmi ve gayri resmi düzeyde örgütlü saldırılar meydana gelmiyor.

Ancak 1930'lu yıllarda Almanya'da başlayan "çingene nefreti" bir ölçüde Türkiye'ye de bulaşmış. Örneğin 14 Haziran 1934 yılında çıkartılan 2510 sayılı "İskân Kanunu" çingenelere karşı duyulan kuşkularında boyutlarını sergiliyor. Bu kanunun 4. maddesi bunun çok açık bir örneğini oluşturuyor.

Madde-4) Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, göçebe çingeneler, casuslar ve memleket dışına çıkartılmış olanlar Türkiye'ye "muhacir "göçmen olarak kabul edilmezler.

Bu kanun halen yürürlükte bulunan yasalar içerisinde yerini koruyor. 6 Mart 1986 yılında kanun tekrar ele alınmış. Yasada Sosyal Yardım Bakanlığı'na verilen yetkiler, 1361 sayılı kanun ile Tarım Orman ve Köyşleri Bakanlığı'na devredilmiş. Sadece "Prosedür" düzenlemesiyle yetinilmiş. Kanunun insani boyutlarıysa 1934'teki "dışlayıcı" mantığından arındırılmamış!

Çingenelere karşı olan yasalar sadece Cumhuriyet döne-

miyle sınırlı kalmıyor. Osmanlı İmparatorluğu yıllarında da bu türden fermanlar yayınlanmış. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antrapoloji Bölümü öğrencisi Feryal Teoman'ın 1978 yılında yaptığı "İstanbul'un Trafik Düzeni" adlı tez çalışmasında böyle bir örnek bulunuyor:

"İstanbul Kadısı 1585 yılında çingenelerin şehir içinde ata binmelerini yasaklamıştı. Buna sebep, o yıl çingenelerin faili olduğu kanunsuz olayların çokluğu idi. Kadılık bu kararla olayların azalacağını, suç işleyen çingenelerin fazla kaçamadan yakalanacağını umuyordu. Buna karşılık çingenelerin kendilerine özgü arabalarıyla şehir içinde dolaşmaları serbest bırakılmıştı."

AVRUPA ÜLKELERİNDE ÇİNGENE PANORAMASI

Almanya'da yayınlanan "Der Spiegel" adlı haftalık dergi 5 Eylül 1990 tarihli sayısında Avrupa'da çingene nüfus dağılımını kesin olmayan rakamlarla açıkladı. Bu araştırmaya göre Avrupa'da toplam olarak 7 milyon 101 bin 500 çingene yaşıyordu. Bu sayının yüzde 60'ı Balkan ülkelerinde bulunuyordu.

Çingenelerin ülkelere göre dağılımı:

Romanya:	800 bin
Bulgaristan:	800 bin
Yugoslavya:	800 bin
Çekoslovakya:	600 bin
Macaristan:	500 bin
Türkiye:	500 bin
İspanya:	500 bin
Eski SSCB:	260 bin

Fransa:	250 bin
Portekiz:	92 bin
Yunanistan:	90 bin
İtalya:	80 bin
Almanya:	75 bin
Arnavutluk:	62 bin
Polonya:	50 bin
İngiltere:	50 bin
Belçika-Hollanda- Danimarka-Lüksemburg:	30 bin
İsveç-Norveç-Finlandiya:	26 bin
Avusturya:	16 bin
İrlanda:	15 bin
İsviçre:	5 bin

(Not: Türkiye’de ayrıntılı nüfus sayımı yapılmadığı için çingenelerin kesin sayısı bilinmiyor. Ancak çingenelerin iddiası en az 2.5 milyona ulaştıkları doğrultusunda)

BALKAN ÇİNGENELERİ

Komşu ülke Bulgaristan'da çingeneler kendilerini "millet" kelimesiyle ifade ediyorlar. Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri Türk isimleri aldıklarından ve Türkçe konuştuklarından kendilerine "Türk" denilmesinden büyük "haz" duyuyorlar.

Sosyalist rejim çingenelerin "en alt kattan daha yukarı" çıkmasına izin vermemiş. En ağır ve pis işleri çingeneler hallediyor. Bulgaristan'ın liman kenti Varna'da tanıştığım çingene bitirimi Rıdvan, kentteki çingenelere en kolay nasıl ulaşabileceğimi "veciz" bir örnekle anlatıyor.

- Sokaklarda gördüğün ne kadar bokçu varsa bizdendir!

Çöpçülerin buradaki adları bokçu...

Bulgaristan'da başlayan "özgürlük" döneminin çingenelere ilk "hediyesi" işsizlik olmuş. Fabrikalardan ilk önce onlar çıkartılmışlar. Yasal çalışma hakları ellerinden alınınca, çingeneler ne yapsın?

Onlar da "yasadışı işler" alanında faaliyet göstermek zorunda kalmışlar.

Döviz bozma "ayaklarında" para çarpmanın en gelişmiş yöntemlerini Varna'da çingeneler sergiliyor.

Rıdvan'la Çernomore Oteli'nin önünde tanıştık. Bir grup arkadaşıyla birlikte "yolunacak" adam arıyorlardı. Ama bana böyle birşey yapmayı kendilerine yediremediler. Türkiye'den gelmiş Türkleri ağabey gibi görüyorlardı. Sık sık nüfus kağıdımı çıkarttırıp ay-yıldızı öpüyorlardı.

Kısa sürede Rıdvan'la "can-ciğer" olduk. Beni ailesiyle bile

tanıştırdı. Evinde akşam yemeği yedik.

Rıdvan ve " saz arkadaşları" beni kendi mekanlarına davet edip "iş ortamları" hakkında bilgi vermek istiyorlardı. Her ihtimale karşı paramın bir bölümünü otele bırakarak, yerin iki kat altındaki lokallerine gittim.

Burası "şık" bir batakhane... Hemen birer Mastika ısmarlayıp sohbete giriyoruz. Rıdvan, çevresindekilere verdiği direktiflerle bu ekibin "reisi" olduğunu sessizce hissettiriyordu. Ağzım bir karış açık onları dinlerken masadaki içkimi yudumlamayı unutuyorum. Rıdvan, bunun bir "güvensizlik" olduğunu düşünmüş olacak ki, kendi içkisinden sonra benimkinden de bir yudum alıyor.

Yani "ilaçlı falan değil" demek istiyor!

Bulgaristan'da isim değişikliği operasyonu başlayınca çingeneler hiç direnmeden boyun eğmişler. Ramadan Siliyev bunu anlatırken çaresiz olduklarını söylüyor.

-Limanda çalışıyordum. İsmi değiştirilmeyi kabul etmezsen, işten çıkartılacaksın dediler. Kabul ettim. Ama yine işten çıkarttılar. Rıdvan kendilerine çok cefa yapıldığını, kardeşinin de bir hafta önce tutuklandığını anlatıyor:

- Kardeşim bir albayı vurdu. Şimdi içerde. .. Bize çok eziyet ederler.

Albay rütbesinde bir polis şefi, döviz mafyasıyla boğuşuyormuş. Bu yüzden çingeneleri sık sık gözaltına aldırıyor-muş. Rıdvan'ın kardeşi kendilerine yapılanların intikamını almayı kafasına koymuş. Bir arkadaşıyla birlikte bu zalim albayı haklamış. Cesedi yakıp, adamın arabasını da köprüden aşağı atmışlar. Olay altı ay önce meydana gelmiş. Ancak Rıdvan'ın kardeşi "eylemi" içki sofralarında "meze" yapmaya başlayınca, kulaktan kulağa polise kadar uzanmış. Şimdi idam istemiyle yargılanıyor!

Çingeneler sadece döviz bozma işleriyle yetinmiyor. Beyaz kadın ticaretine de el atmışlar. Lokalde bulunan aşırı mak-

yajlı Bulgar kızlar, çingeneler tarafından pazarlanıyordu.

İkramda kusur etmemek için, içkinin yanında başka şeylerde sunuyorlar:

- Sana bir Bulgar karı verelim bu akşam?

- Teşekkür ederim almayayım.

- Niye almayacaksın? Güzeldir be... Te bak şu masada... Kız Denaa gel buraya!..

- Durun ben buraya eğlenmeye değil iş için geldim.

- Bu da iştir be!

Yan masada oturan kıvrıkcık saçlı, mini etekli bir sarışın abartılı gülücüklerle bana doğru "profesyonel fahişe" bakışları fırlatıyor... Bu şekilde "sonuç" alamayacağını anlayınca kalkıp yanıma kadar geliyor. Kulağıma eğilip, bozuk bir Türkçe ile kendini anlatıyor:

- S..mek ister misin?

Benden yine olumlu yanıt gelmeyince Ramadan, günümü yaşamam gerektiğini kendine özgü bir söylemle açıklıyor.

- Bi daha ne zaman Varna'ya gelirsin? Te sal palamutu gitsin be! Para falan da istemez, bizden olsun!

Ramadan'ın bu "cömertliği" biraz önce Rıdvan'dan yediği fırçadan kaynaklanıyor. İkinci içkileri ben ısmarlamak istediğimde, Ramadan bir "gaf" yapıp kabul ediyor. Anında da Rıdvan'ın sert bakışlarıyla karşılaşılıyor.

- Sen ısmarlayacaksın!

Ramadan boynunu büküp elini cebine atarken, hafif yollu da itirazını ortaya koyuyor.

- Bırak ısmarlasın bir Mastikacık... Ölmüşlerinin ruhu için!..

İkinci içkileri içip Rıdvan'la kalkıyoruz. Önce Plovdiv'e tren bileti alıyoruz. Sonra da Rıdvan'ın kentin dış mahallelerindeki evine gidiyoruz.

Buraya ilk kez geliyorum ama görüntü hiç yabancı değil. Derme çatma evler, daracık sokaklar... Karşılıklı gerilen iplerde rengârenk çamaşırlar asılmış. Rıdvan'ın karısı Güllü, "gül yüzlü" bir kız... Bizi gülerek karşılıyor. Yolda gelirken Rıdvan 11 kardeş olduklarını söylüyor. Babasının "geceyarısı aktivitesini" açıklarken, soy konusunda da samimi bir itiraf-ta bulunuyor.

- Çingene hiç boşa atmamış ki!..

Eve girince Rıdvan'ın da babasından aşağı kalmayacağına tanık oluyorum. Henüz 34 yaşında ve 6 çocuğu var. Evin her yanı dökülüyor. Rıdvan'ın hapisteki kardeşinin karısı ve iki çocuğu da onların yanında kalıyor. Aile reisinin belli bir işi yok. Ama evin içinde mutluluk rüzgarları esiyor.

Rıdvan'la Güllü'nün en büyük kızları Seniye 16 yaşında ve hamile... Üç ay sonra anne olacak. Güllü de 30 yaşında anneanne... Evde damadı göremeyince, "nerede" diye soruyorum. Rıdvan yanıtlıyor:

- Bırakıştılar.

Ayrılmışlar yani...

Güllü yere bir sofra kuruyor. Büyük biralar açılıyor. Yeterli mesafe alındıktan sonra Rıdvan bana "sanatı"nı gösteriyor. Avucu levalarla dolu. Benim verdiğim doları, önce ikiye sonra dörde katlıyor. Tırnağı ile bir iki tırtıklıyor. Sonra katlanmış dolarımı uzatıyor. Sahte olduğundan kuşkulanmış numarası yapıyor. Doları alıyorum, tam cebime koyacakken diyor ki:

- Açıp bi baksana.

Dediğini yapıyorum. Aaa bir de ne göreyim. Benim 20 dolar bir dolar haline gelmemiş mi?

Bütün aile gülmeye başlıyoruz. Rıdvan daha sonra işin inceliğini anlatıyor.

- Senin parayı aldığım zaman elimdeki para demetinin al-

tında bir dolar katlanmış olarak duruyordu. Uzatırken üsttekini değil, alttakini sana verdim.

Ne sanat değil mi?

Rıdvan o gece bütün para çarpma numaralarını bir bir bana gösteriyor. Sonra da fikir danışıyor:

-İstanbul'a gelsem iş tutabilir miyim?

Ne diyorsun sen Rıdvan? İstanbul senin doktora kentin olabilir! Bu hünelerle sen tam İstanbul'da iş tutabilecek estetik düzeye ulaşmışsın!

Bunlar kafamdan geçenler... Orada söylemeye kıyamadım.

Yemekten sonra Rıdvan'la Varna'ya dönüyoruz. Bütün gece beni konuk ediyor. Nereye girsek parayı o veriyor. Benim için küçük ama onun için büyük paralar bunlar. Zar zor bir şeyi kabul ettirebiliyorum. Çocuklarına hediye alması için 20 dolar veriyorum. O şartla kabul ediyor. Bu para bir işçinin iki aylık maaşı...

Beni otelime bırakırken ilk kez bir istekte bulunuyor:

- Bana Türkiye'den İbrahim Tatlıses ve Gülden Karaböcek'in kasetlerini yollar mısın?

Varna'dan ayrılıp, Bulgaristan'ın kuzey kentlerine yöneliyorum. Ünlü pehlivanların çıktığı Deliorman'a 20 kilometre uzaklıktaki Titança Köyü çingene merkezi... Köyün evleri uzaktan avize gibi parıltıyor. Biraz sonra evlerin yanına geldiğimde, bir "Mimari Şahaseri" ile karşılaşıyorum.

Köyün bütün evlerinin dış yüzeyleri ayna kırıklarıyla süslenmiş. Arif Ahmet Aliş'in evinin önünde durup arabadan iniyorum. Bir anda etrafım çocuklarla çevriliyor. Arif Aliş'e soruyorum:

- Niye aynalı sizin evler?

- İstedik ki neşeli olsun te böyle... Bizim millet ep böyledir!

İnanmamak mümkün mü?

Türkiye'de aynalı çingene evleri yok. Ama "aynalı" kelimesi "güzel" anlamında sık sık kullanılıyor.

Titança Köyünün çingeneleri de kendilerini "Millet" olarak ifade ediyor. Türkçe konuştukları için Türk olarak anılmalarını tercih ediyorlar.

Bulgaristan'da Türkçe okuma, 1992 yılı başında serbest bırakılınca Titança köyünde ufak tefek olaylar meydana gelmiş. Yönetim sadece Türk olanların Türkçe derslerine girmelerine izin vermiş. Çingenelerin çocuklarını Türkçe derslerine sokmak istememişler. Bunun üzerine, köye en yakın kent olan Deliorman'daki Hristo Botev ilkokulunun müdürüne giden çingeneler, isteklerini "nazıkçe" anlatmışlar.

- Bizim çocuklarımızı Türkçe derslerine sokmazsanız seni gebertiriz!

Müdür anlayışlı adam... Mesajı gayet net olarak almış. Çingene çocukları Deliorman'da Türkçe okumaya başlamışlar.

Bu "eğitim muharebesini" dinledikten sonra Arif Aliş'e korkmadınız mı diye sordum. Sorumu fıkra ile yanıtladı.

"Çingene kaynanasının evine ilk kez gece yatısına gitmiş. Olacak bu ya, adam gece altına kaçırmış. Fakat bunu kaynasına nasıl anlatacak?

- Kayınvalide bu gece çok acaip bir rüya gördüm.

- Hayırdır inşallah.

- Dev bir cami minaresinin tepesinde bir tepsi... Fırıl fırıl dönüyor... Ve tepsinin içinde de ben varım...

Çingene rüyasının sonunu getirmeden kaynasına sormuş.

- Sen olsan ne yapardın?

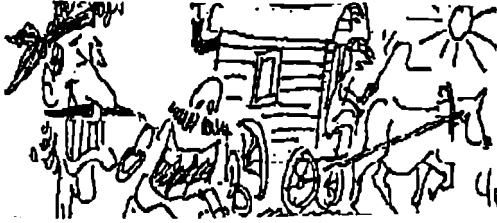
- Valla korkudan altına ederdim.

- Ben de onu yaptım.!

Aliş korkunun ecele faydası olmadığını söylüyordu.

- Bu kadar yıl hep korktuk... Durumumuz gittikçe boka girdi. Bi kere de korkmayalım dedik!

ÇİNGENE CENNETİ

Eski Yugoslavya'nın Yunanistan ve Bulgaristan'a komşu olan Cumhuriyeti Makedonya'nın başkenti Üsküp "Çingene Cenneti" bir şehir...

Burada çingenelerin siyasi bir örgütü var. Adı Rom Partisi... Yani Çingene Partisi. Başkanı Faik Abdi, son yapılan seçimlerde (1991) parlamentoya girmeyi başarmış. Bu 54 yaşındaki yakışıklı çingene lideri, gençliğini Avustralya'da işçi olarak çalışarak geçirmiş.

Faik Abdi'nin önce fotoğrafıyla tanışıyorum. Üsküp'te bir gazete bürosunda otururken, onun parlamentoda konuşma fotoğrafını görüyorum. Beyaz ceket, beyaz gömleği ve kırmızı papyon kravatı dikkatimi çekiyor.

- Kim bu? diye soruyorum.

- Çingene Partisi Başkanı Faik yanıtını alıyorum.

Makedonya Parlamentosu'nda Türklerin temsilcisi olmadığımı söylersem, çingenelerin bulunduğu mevki daha iyi anlaşılır sanıyorum.

Üsküp'te çingenelere adım başı rastlamak mümkün. Vardar Nehri'nin iki yanındaki meydanlarda çingene çocukları avuçları yukarı dönmüş vaziyette "özgürce" dileniyorlar.

Üsküp tren garının hemen önündeki tüm boyacılar ise esmer vatandaşlardan oluşuyor. İlişki kurmak için yaşlı boyacı Rıza'nın boya sandığına yöneliyorum. Ayakkabılarım parlarırken aynı zamanda onun usta bir zurnacı olduğunu öğreniyorum.

rum.

- Kıyak zurna çalardım... İstanbul'da Esenler'e yakın oturan akrabalarımın düğünlerinde çok sahneye çıktım. Burada ayakkabı boyarım te böyle...

66 yaşındaki Rıza Sefer'e "Türkçe biliyor musun" diye sorduğumda, bana "dini çerçeveli" bir yanıt veriyor.

- Elhamdülillah Müslümanım Tabii bilirim!

Üstüp'teki müzisyen çingenelerin çaldığı enstrüman yelpazesi bizimkilere oranla oldukça geniş. Klarnet, cümbüş, darbuka gibi "doğulu" aletler yanında, gitar, saksafon, akordion gibi "batılı" çalgıları da başarıyla konuşturuyorlar.

Vardar Nehrinin yanındaki büyük meydanda akşamları Üsküplülere müzik ziyafeti çekiyorlar. Bir akşam üstü rastladığım gitar ve kemandan oluşan minik orkestra Beatles parçalarından oluşan enfes bir konser veriyordu.

Üsküp'teki çingene mahallesinin adı Şutka... Burada tek göz kondular da var, iki üç katlı çingene sarayları da... Semtin genel karakteri ise yoksulluk!.. Yollar çamurlu ve dar...

Çingene Partisinin Genel Merkezi bu mahallede bulunuyor.

Rom Partisi Başkanı Faik Abdi'nin konuşma dili enternasyonel! Özellikle yabancılarla konuşurken, İngilizce, Türkçe, Fransızca "soslu" Makedonca'yı tercih ediyor. Lide-rin çocuklarına koyduğu isimlerde bu enternasyonalizmin izlerini taşıyor. Hasan, Bahriye, Dudiye, İsa, Hamlet!..

Diğerlerini anladık da Hamlet nereden geliyor?

- Bir gece rüyamda Hamleti gördüm... İki gün sonra da son numara dünyaya gelince onun adını koydum!

Bizdeki çingeneler Hamlet'i rüyasında bile görmezken, Faik Bey onu nüfusuna bile geçirmeyi başarmış.

Bu ailenin ruhunda tiyatroculuk var. Dört numaralı evlat İsa, üç yıl önce 13 yaşındayken, boğazına ip geçirip annesine

"ölü adam" numarası yapıyormuş. Rolünü o kadar iyi oynamış ki oyunun sonunda ölmüş!

Reis Bey eskiden Elvis Presley kadar iyi şarkı söylemiş. Şimdi güzel sesini siyasi nutuklar için kullanıyor. Çingene Elvis, Türk şarkıcıları "zevkten geberecek" kadar çok seviyor. O kadar ki, büyük oğlu Hasan'ın karısı Hilmiye'den olan birinci mahsulü Ferdi'nin adını Ferdi Tayfur' dan esinlenerek koymuş.

Faik Abdi, Türkiye'de çok "alışık" olduğumuz bir tepkiyi dile getiriyor.

- Bize neden çingene diyorsunuz ki?

- O halde siz nesiniz?

- Her millet bize ayrı bir isim takmış. Arnavutlar Mağçup, İngilizler Gipsy, Fransızlar Bohem, İspanyollar Kaşkarot, Türkler de Çingene diyor... Kimbilir daha ne çok adımız var.

- Evet... Tizigane, Zingari, Ziganuer, Gitano, Tigani, Çingerije, Karaçi, Poşa, Dom...

- Gördün mü ya? Halbuki biz Rom'uz... Millet olarak da Roman'ız...

Faik Bey sözün burasında Avrupa'ya kendiliklerinden gel-mediklerini, büyük bir kumandanın daveti sonucu çingenelerin Batı dünyasıyla tanıştıklarını söylüyor.

- Hindistan'dan buraya Büyük İskender getirdi bizi!

Çingene liderinin önünde şimdi halkı için büyük hedefler bulunuyor.

- Öncelikle Üsküp Üniversitesinde Rom Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün açılmasının istiyoruz. Rom dilinde bir gazete çıkartmak , bu dili yaşatmak ve geliştirmek hedefi önümüzde duruyor. Bunun için ben parlamentodayım!

Bu "hedeflerin" bazılarına karınca kararınca ulaşmışlar da... Örneğin Üsküp'te günde iki saat yayın yapan bir çingene televizyonu var. Burada yüksek öğrenim görmüş 23 çinge-

ne genci çalışıyor.

Çingene televizyonunun adı Bijandipe... Bunun çingene dilindeki karşılığı ise Doğuş!..

Çingene televizyoncuların yakın amacı, yayın saatlerini daha da uzatacak programlar yapmak ve izleyici kitlesini arttırmak.

Görüldüğü gibi Üsküp çingeneleri, dünyanın pek çok yerindeki akrabalarından çok daha iyi durumdalar.

Üsküp'ten ayrılp Türkiye'ye dönmek için Belgrad'a uçuyorum. Sabahın erken saatlerinde indiğim Belgrad'da İstanbul uçağının kalkış saati için uzun bir gün var.

Burada önceden kararlaştırdığım bir programım olmadığı için kentin sokaklarında başıboş dolaşıyorum. Mareşal Tito caddesinde ilerliyorum. Hava güneşli, herkes caddelerde...

Bir alt geçide geliyorum. Burası Belgrad'ın "Tahtakalesi" Zelani Velat... Karaborsa döviz bozdurma burada icra ediliyor. Seyyar bankacılar bir anda dikkatimi çekiyor. Büyük çoğunluğu "bizimkiler" değil mi?

Hemen cebimden bir on dolar çıkartıp kendileriyle "bağlantı" kuruyorum. Elimdeki dolarları görünce çingeneler "Dövizeee... Dövizeee" diye bağırmaclarını kesip yanıma geliyorlar. Artık içimde "çarpılma" korkusu da kalmamış... Zaten bunlar Varna'dakilere oranla oldukça "kuş" sayılırlar.

Muzaffer Osmanovski kendisine uzattığım 5 doların karşılığında 750 dinar vermesi gerekirken, yanlışlıkla 2500 dinar veriyor.

Muzaffer'i Nadida uyarıyor... O da gelip hemen fazlalıkları istiyor. Bu dostane alış-veriş onlarla "kaynaşmama" yetiyor.

Buradakilerin de karaborsacılık için gerekçeleri Varna'dakilere farklı değil. İşsiz kalınca bu alana kaymışlar. Ancak işin başında olduklarından akşamları bilanço eksi olarak kapanıyormuş. Öğreneceklerini söylüyorlar. Varnalı Rıdvan

buraya bir gelse, bir haftada onları milyarder yapabilir!

Muzaffer ve Nadida ile laflarken, alt geçidin öte yanından tanıdık bir müzik sesi geliyor. O tarafa yöneliyorum. Müzik daha da "aşına" bir melodiye dönüşüyor.

- Amanın kelle... Kelle...

Bu sözlü değil, enstrümanter olarak çalınıyor. Bir saksa-fon, bir akordion, darbuka ve teften oluşan, bizim Kumkapı flarmoni ekiplerinin değişik bir uyarlamasıyla karşılaşıyorum.

Konserlerine ara verince kendileriyle tanışıyorum. Abbas Yunus "Ben orkestra şefiyim diyor. Üsküplülermiş. Gurbete çalışmaya gelmişler. Bahşiş esasına göre gelir elde ediyorlar.

Abbas abartmasız çok güzel Türkçe konuşuyor. Bana orkestranın diğer elemanlarını tanıtıyor.

- Bu İbrahim Cumali, şu oğlu Lumi, ötekisi küçük oğlu Bayram... Akordioncu Şehmo Cavit akraba değil. Bizim arkadaşıştır. Yalnız gelmiş bize katıldı.

- Nerede kalıyorsunuz?

- Bi yerimiz yok. Oteller pahalı. Masraf etmek istemiyoruz. Para kazanıp Üsküp'e döneceğiz.

Onlarla bir anı fotoğrafı çektiriyorum. Bu sırada alt geçidin büyük ilgisine mazhar oluyorum. Başka çingene çocukları da geliyor. 10-12 yaşlarında bir ufaklık konuşmalarımıza kulak misafiri oluyor. Karaköy'de genelevi bildiğini belli etmek için iki adım uzaklaşarak diyor ki:

- Karaköy fık-fık!.. Karaköy fık-fık!

Abbas oturduğu yerden bir taş alıp bu piç kurusuna fırlatıyor. Benim de dönüş saatim yaklaşıyor.

Abbas ve ekibinden ayrılırken, beni Üsküp'e davet ediyorlar.

- Burada birşey yapamadık. Üsküp'e gelersen misafirimiz olursun!

Çingene Televizyonu Bijandipe (Doğuş)
Üsküp - Makedonya 1992

ÇİNGENELERDE DİN VE BATIL İNANÇLAR

Çingeneler genellikle bulundukları ülkenin ortamına "uygun" olarak yaşıyorlar. Din işleriyle araları "ılık" bulunanlar olduğu gibi Müslüman ülkelerde "sıkı" dindar olanlara da rastlamak mümkün.

Bütün çingeneleri aynı çatı altında toplayan bir din yok.

Çingenelerin dinsiz olduklarına dair iddiaların onların "aşırı özgür" davranışlarından, kendi dışlarındaki bütün otoritelere "uzak" olmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Özellikle dünyanın dini liderlerce yönetildiği dönemler bu duruma bir gösterge olabilir.

Bir rivayete göre (ki çingenelere çok uygun düşmektedir) çingenelerin ilk ve son kilisesi peynirden yapılmıştır. En sonunda onu yemek zorunda kalan çingenelerin bir ibadethanesi kalmamıştır!

Bu yüzden Ermeni, Ortodoks, Katolik ve Protestan kiliselerinde dua ederler. Ender durumda papaz çağırırlar. Hastalık durumlarında Meryem Ana'ya yalvarırlar.

İslam ülkelerindeki çingenelerin büyük çoğunluğu Müslümanlığı benimsemiştir. Ancak bu kabullenişin gönüllü olmaktan çok, toplumda varolabilmek için benimsendiğini düşünen çingeneler de vardır.

Edirne'li çingene Salih Zimba, bu konudaki savını şöyle dile getiriyor:

-"İslam toplumu belli bir dine bağlı olan öteki cemaatlara

saygı göstermiştir. Onları asimile etmemiştir. Onları da Allah yarattı diye inanç özgürlüğü tanımıştır. Ama biz bağımsızız... Hiçbir dine bağımlı değiliz... Bizde de oruç tutanlar, namaz kılanlar vardır. Böylelerimiz yok değildir. Ama göstermelik onlar. İçinde yaşadığı topluma yaranmak ve yaklaşmak için yapıyorlar bunu. Kendilerini kabul ettirmek için... Ne dinsel örgütlenmemiz var, ne de ulus bilinci. Müslüman görünerek topluma yaklaşılmaya çalışmışız!"

Çingenelerin dine karşı "ılıman" ve "soğuk" tavırları batıl inançlarının güçlülüğünden mi kaynaklanıyor?

Bu soruya sağlıklı bir yanıt bulabilmek için, önce onların "zengin" inançlarına bir göz atmak gerek.

Çingeneler Tanrı'yı "Devel" kelimesiyle açıklarlar. Bu kelimenin Sanskritçe karşılığı "Devata", Fransızcası ise "Deite" dir. Batıl inançların çoğu, kurban kesmek ve kan akıtmakla ilgilidir. İsteklerinin, dileklerinin yerine gelmesi için veya yerine geldiğinde bütçelerine göre kurban keserler. Kötülükleri çevrelerinden uzaklaştırmak için tütsü ve büyü yaparlar.

Hastalıkları bir kadın gibi görüp, onun tahtadan bir bebek maketini yaparlar ve iyileşmek için onu yakarlar.

Ay halindeki ve doğum yapmış olan kadına yaklaştırmazlar... Sanırlar ki, kan kokusu onları yaşamları boyunca hep izleyecektir.

Kadınlarda gebelik "ayıp" kabul edilerek gizlenir. Doğuma dört hafta kala anne adayını eşyalarıyla özel bir çadıra yerleştirilir. Doğumdan sonra da eşyalar yakılır.

Çingenelerde emzirme ne kadar uzun olursa, çocuğun o kadar çok yaşayacağına inanılır. Bu yüzden dört- beş yaşına gelen çingene çocuklarını çadırların önünde annelerinin memelerine yapışmış görmek mümkün. Bu olgu biraz da abartı payı eklenerek şöyle anlatılır:

"Çingene çocukları, sigaraya başlayınca anne memesini bırakırlar!"

ÇİNGENELERİN EVLİYALARI

Türkiye'deki çingenelerin büyük çoğunluğu Müslümanlığı benimsemiş durumdadır. Bunu her fırsatta yerli yersiz belirtmekten kıvanç duyarlar. İçlerinde "hacı" olmuş çingeneler bile bulunmaktadır.

Çingenelerin İstanbul'da kutsal kabul ettikleri iki "yatır" var. Bir tanesi Sulukule'deki Ethem Baba, diğeri Haliç'in Lonca semtindeki Hoca Ali...

Sulukule'deki evliyanın "Kırk Göbek Sultan", "Göbekatan Ethem Baba" gibi yerel adları olduğu söylenir.

Bu hazret, daha çok "gönül sektörü" dalındaki dilekler muhatap olmaktadır. Evde kaldığına inanan kızlar, sevdalısıyla arası bozulmuş sevgililer, aşık olduğu erkeğe kavuşamamış kadınlar Ethem Baba'ya gidip dertlerine derman ararlar.

Şimdi ziyaretçileri azalan bu yatırın önünde, yüzyılımızın başında epeyce çok müşteri varmış. Önünde uzun kuyruklar oluşurmuş. Ethem Baba'ya yapılan başvurular da şu "özel dua" ile gerçekleşirmiş.

"Ethem Baba, Ethem Baba,
Sakalcıyı keten baba,
Eğer işim olursa
Sana göbek atam baba!"

Dileği gerçekleşen kadın bir sonraki ziyaretinde Baba'nın huzurunda üç kez göbek atıyormuş.

Ethem Baba'nın Mitoloji sınırlarını zorlayan bir öyküsü bulunuyor.

Ethem Baba'nın çingenelerin çok saygı ve bağlılık gösterdikleri Hazreti İbrahim'in soyundan geldiği söyleniyor. Bu "esrarengiz" vaziyet O. C. Kaygılı'nın kitabında şöyle anlatılır:

- Hz. İbrahim Kim?

- Sultan Halil İbrahim Efendimizin oğlu.

- Vala o kadarını bilemem ama, Ethem Baba, Hızır Aleyhisselam'la birlikte Kaf Dağı'ndan gelmişler.

Hızır Aleyhisselam ise çingenelerin kutsal günü "Hıdırellez" in müsebbibi...

- Her sene Nisan'ın 23'ünde (Miladi 6 Mayıs) gelir dünyaya... Sabah erkenden Kağıthane deresinde abdest alıp Sünnet Köprüsü'nün yanında sabah namazını kılar. Sonra kalıp Çırpıcı Çayırı'na gider. Orada da akşam namazını kılip, geçer gider geldiği yere!..

¹ Çingenelerin bir de Haliç'te Hoca Ali adında evliyalı var.

Lonca'daki Hoca Ali Camisi, bu yatırın mekanı... Ona "göbek" değil, kurban adanıp mumlar dikiliyor. Düğün, bayram ve cuma günleri Hoca Ali'nin cami önündeki türbesine mumlar yakılıp, adaklar adanıyor.

Çingeneler düğünlerde eğlenip alemler yaparlarken, bu evliyelerini da sık sık hatılıyorlar.

Bir Hoca Ali'm var!

Her kime?

Düriye'nin başına... (Gelin veya kaynananın ismi söyleniyor)

Ala ala hey!

Bu nakarat ile anlatılmak istenen şu: Elimizde Hoca Ali gibi, mübarek, evliyaya benzeyen biri var, o size damat olsun!

Hoca Ali "kalender" bir evliya... Adak sahibinin hali vakti yerindeyse ona, boynuzları yıldızlı bir koç kurban ediyor. O kadar parası yoksa, hazret bir keçiye de razı oluyor. Hocanın kudretinden medet uman, cebi delik biriyse, onun huzurunda kesilecek bir horoza da eyvallah diyor!

Bu bütçeye endeksli, kademeli adak operasyonu, çingene-lerce anlatılıyor. İnanıp inanmamak serbest... Ama onlar inanıyorlar.

Çingenelelerin manevi dünya ile olan ilgilerini bir yere oturtmak kolay değil. Tarifeli vapur seferi gibi seçme namazları da var. O. C. Kaygılı'nın kahramanlarından Çeribaşı Et-hem bir gün çayırda namaz kılarken görülünce kitabın "esas çocuğu" İrfan sorar:

- Ulan köpoğlu, hanı sen namaz kılmasını bilmezdin?

- O başka... Ona derler tûvbe namazı. Kılınır üç, dört se-nede bir kere.

- Peki hangi duayı okudun?

- Allah kabul etsin. Okudum çingenece bir şeyler işte...

- Ya dua?

- Duayı da ettim te böylece:

Neüzi şeytan, besmele rahman

Abe Allahım, duyarsın ahım, çoktur günahım.

Ayakta pabuç, başta külahım...

Açtım elimi, kırdım belimi, tuttum dilimi...

Zeytin tanesi ekmek dilimi...

Yüreğim sızlar, kulağım vızlar, okur hafızlar.

Bayılır buna çadırda kızlar!

Kusurum çoktur,

Mangizim yoktur,

Halim bomboktur!

Aç gezerim, elalem toktur!

Çektim çok acı, sen bana acı.

Ethem duacı...

Olmuştur şimdi mübarek Hacı!

Amin, amin, amin, veledi Ali amin!

- Ulan bu ne biçim dua?

Ethem'in yanıtı her türlü açıklamanın üzerindedir.

- Çingene duası bu kadar olur!

ÇİNGENE DİLİ ve EDEBİYATI

Dil bilimi çalışmalarının ortaya çıkardığı bulgular Çingenece'nin Kuzey Hint dillerinden 11. yüzyılda ayrıldığını düşündürür. Slovenyalı dilbilimci Franz von Miklosich Çingenece'nin bütün dünyada konuşulan çağdaş lehçelerini Avrupa kökenlerine göre 13'e ayırır. Bunlar Yunan, Romen, Macar, Alman, Leh, Rus, Fin, İskandinav, İtalyan, Sırp-Hırvat, Gal ve İspanyol lehçeleridir.

Bu lehçe farklılıkları, Avrupa'ya yerleşen çingenelerin dilinin, çeşitli Avrupa dillerinde etkilenmesi sonucu oluştu. Çingenece bu dillerden birçok sözcük aldı. Ayrıca sesbilgisi ve dilbilgisi yapılarını da etkiledi.

Çingenece'nin zenginliği, onların uzun göçleri sırasında geçtikleri yörelerin dillerinden aldıkları kelimelerle açıklanabilir. Bu "kokteyl" dilin içinde Arapça, Farsça, Ermenice ve Türkçe sözcükler de bulunmaktadır.

Kafkaslar'da ve Doğu Anadolu'da yaşayan çingenelerin konuşma dilleri bir tür Ermenice'yi çağrıştırır. Örneğin Bov(soba), kotor (parça), mort (deri), graot (yük hayvanı), bunlardan birkaçıdır. Düşman kelimesi Farsça'dan Çingenece'ye "transfer olurken" doshman halinden "dosman" şekline geliyordu.

Çingenece'nin çağdaş Kuzey Hint dillerininkine benzer bir dil bilgisi sistemi vardı. Bu dilin bütün ünlü ve ünsüz sis-

temleri Sanskrit dilindeki sistemlerin değişimiyle oluşmuştu.

Yazı geleneği olmayan ingenecene'nin zengin bir sözlü geleneği olduğu bilinmektedir. Bu geleneğin günümüze kadar varlığını sürdürebilmesi, marjinal yaşam tarzlarının komşu topluluklarla atışması olarak görülebilir. Sözel kültür, ingenelerin arasında "gizli" bir dil işlevi görmesi yüzünden uzun ömürlü olmuştur.

ingeneler hakkında bilinen ilk eseri 18. yüzyıl sonlarına doğru Alman yazar Grellman kaleme almıştır. Dilbilim araştırmaları 19. yüzyılda başlamıştır. 1914 yılında ingeneler hakkında 4 bin 577 makale, 100'e yakın da kitap bulunuyordu.

1955 yılından itibaren Fransa'da "ingene Araştırmaları" adlı aylık bir dergi yayınlanmaktadır. 1992'nin ikinci yarısında Bulgaristan'da bir ingene gazetesi yayın hayatına başladı.

Doğu Avrupa'da sosyalizmin "mevta" olmasından sonra pek çok ülkede birden ingene yazını üzerine çalışmalar hızlandı.

1990 yılının Eylül ayında Macar, Rus ve Fransız ingeneleri ortak bir ingene dili oluşturmak için anlaşmaya vardılar. Aynı yılın Ağustos ayında Viyana'da biraraya gelen ingene dilbilim araştırmacıları 4 bin dolayında kökten yararlanarak, ingene dilindeki sözcük dağarcığını genişletmeye karar verdiler.

Yugoslav yazar Rajko Djuri, çalışmaların hedefini açık-larken diyordu ki:

– Roman, oyun, şiir ve operalarda ingene konusu sık sık işlenir. Ama bu olağanüstü duruma karşın, ingene tarih ve edebiyatını yazılı hale getirebilecek ortak bir dilden yoksundurlar.

Türkiye'de bugüne kadar pek çok ingene kitabı yayınlan-

mıştır. Bunların bir bölümü çeviri, bir bölümü ise kendi yazarlarımıza ait eserlerdir.

Lorca'nın "Çingene Türküleri" (şiir), Norah Lofts'un "Çingene Güzeli", Lawrence'ın "Çingene Bakire", Sthoeim'in "Çingene Aşkı", Viroskova'nın "Çingene Masalları" ve Zaharia Stancu'nun "Çingenem" adlı yapıtları çeşitli zamanlarda okurlarına ulaştı.

Türkiyeli yazarlara gelince... Osman Cemal Kaygılı'nın "Çingeneler" ve "Aygır Fatma" adlı eserleri en başta geliyor. Sait Faik Abasıyanık, Kaygısız'ın Çingenelerinden söz ederken "O bir şaheserdir" diyor.

Tahir Alangu'nun "Dünyada ve Bizde Çingene Hikayeleri" derlemesi, Hasan Kıyafet'in "Çingene Çocuğu", Erdoğan Tokmakçıoğlu'nun "Çingene Pilici" adlı öyküleri, "Çingene kitaplığını" zenginleştiren eserler...

Ayrıca birçok yazarımızın eserlerinde çingene kahramanlar önemli yerler tutmuşlar... Sait Faik'ten Tarık Dursun K'ya kadar pek çok edebiyatçımızın yapıtlarında çingeneler esin kaynağı olmuş. Hatta edebiyat dünyasına ilk adımını çingenelerle atan yazarlarımız bile vardır. Gazeteci-yazar-şair Ayhan Hünalp 1943'te yayınlanmış ilk makalesi olan "Panayırçılar" da göçebe çingenelerin yaşamlarını şiirsel bir üslupla şöyle anlatır:

"Evlerimiz üç günde bir yıkılan çadırlar... Hatıralarımız pazar meydanlarında uyuklar!.."

Melih Cevdet Anday'ın "Raziye" adlı romanı ise, bir çingenenin ne kadar "medeniyet tornasından" geçerse geçsin, asla soyunun "soylu" özelliklerini yitirmeyeceğini ortaya koyar.

Çok-küçükken çingene ailesinden evlatlık alınan Vedia, klasik müzikten Fransızca derslerine kadar geçtiği bütün "çağdaşlık seminerine" rağmen gerçek ismi Raziye'yi benimseyerek göçebe çingenelerle kaçıp gider.

Tıpkı Jack London'ın "Vahşetin Çağırısı"nda, altın arayıcılarının, yargıç Miller'in evinden kaçırdığı kurt köpeği Dik gi-

bi... Evcil bir kurt köpeği olan Dik, Alaska'da yaşadığı zorlu koşullar sonunda "Vahşetin Çağrısı"nı kabul edip gerçek bir kurt sürüsünün lideri haline gelir.

Raziye de Dik gibi, geçirdiği onca evrime karşın sonunda "özüne" döner!..

Genç yazar Metin Kaçan, "Ağır Roman"ında İstanbul'un ünlü çingene mahallesi Hacıhüsrev'in görkemli yaşamını, "yüksek argo" ile pek güzel bir şekilde gözler önüne serer...

Çingenelerin kültür hayatımıza yaptığı "katkıları", Hulki Aktunç'un "Büyük Argo Sözlüğü"nde rahatlıkla görebilirsiniz. Türk argosu içinde çingenecedan katılan kelimeler büyük bir "zenginlik" oluşturmaktadır. Aşağıda bu "zenginlik"ten bir tutam bulunuyor:

ABAZAN:	Uzun süre cinsel ilişkide bulunmamış kişi
AS BÜKE:	Dikkat, dikkat et.
DİĞİN:	Pasif eşcinsel erkek.
DEYNO:	Dengesiz, deli bozuk.
CIZLAM:	Kaçmak, savuşmak.
ÇAKANOZ:	Değnek, sopa.
ÇAVOCU:	Genç erkek düşkünü eşcinsel.
KELOV:	Fahişe
KERİZ ATMAK:	Çalgı çalmak.
KERİZAN:	Müzişyen, çalgıcı.
MINCA:	Dişilik organı.
MİTRA:	Kadın, Karı.
TOSLAMAK:	Vermek, ödemek.
TODİ:	Çingene.
TİZ:	Anüs, makat.
TİZ KURTARMAK:	Belalı bir işten sıyrılmak.
ŞOPAR:	Çocuk.
ŞOROLO:	Erkek eşcinsel.
ŞUGAR:	Güzel, hoş, olumlu.
PANİZLEŞMEK:	Söyleşmek, konuşmak.

NAŞ:	Git, defol.
NAŞLAMAK:	Gitmek.
HABE:	Ekmek, yemek, öğün.
HABECİ:	İşi gücü karın doyurmak olan kimse.
HASTAR:	Cinsel ilişki. (Özellikle erkekler için) İskemlesi oymalı/Hastarı aynalı/Bulduğun yerde kaymalı.
PENİZ:	(Çingenece Pennava'dan) Laf, söz.
PENİZ ALIKMAK:	Söz söylemek.
PENİZ ATMAK:	Laf atmak, sözle sataşmak, sarkıntılık etmek.
PENİZ ATTIRMAK:	Durup dururken olmayacak bir söz söylemek.
PENİZLEŞMEK:	Söyleşmek.
PİYANÇO:	Bit.
PİYİZ:	Rakı, içki.
PİYİZHANE:	İçkievi, meyhane.
PİYİZ KAYMAK:	Rakı içmek, içki içmek.
PİYİZAN:	İçkici, ayyaş, sarhoş.
SİPALİ:	Şarkıcı, çalgıcı veya köçeğin, eğlentide yaptığı iş karşılığı aldığı para.
SİPALİ ALIKMAK:	Para almak, para kazanmak.
SİPALİYİ DEMLETMEK:	Bol bol para kazanmak. Kazandığı parayı harcamayıp biriktirmek.
SİPALİYİ VURMAK:	Az emekle, çok para kazanmak.
SİPAR-SİPİ-SİPSİ:	Sigara.
SİPSİ MAJÖR:	Esrarlı sigara.
SUYUZ:	Uyuma.

CORC YAŞAR
Bostancı 1992

ÇİNGENE MÜZİĞİ

Çingeneler 16. yüzyılda Alman, Fransız ve İtalyan kralları önünde Lüt denilen aletle müzik yaparlardı. Özellikle İstanbul'da ve Macaristan'daki Türk paşaları çingenelerin "gedikli" müşterileriydi. Çingene müziğinin Arap ve Türk müziğinden etkilendiği söylenebilir. Bir de Macar senyörlerinin bu müzik üzerinde izleri bulunmaktadır.

Tanınmış çingene müzikçisi Balint Sarasi, önceleri Cymbalum adlı bir aletle çalardı. Sonra iki keman ve bir konturbas katıldı bu orkestraya. 17 ve 18. yüzyıllarda balo ve düğünlere mutlaka çingene müzisyenler davet edilirdi. 18. yüzyılın ortalarında çingene sanatçılar kentlerde "halka" indiler. Büyük kentlerin meydanlarında şarkı söyleyip dans ettiler.

Çingene müziğinin temel özelliği, karamsar bir tema ile başlayıp, sonra çılgınca bir ritme ulaşarak herkese göbek atıracak canlılığa ve neşeye dönüşmesidir.

Çingene müziğinin en hızlı geliştiği ülke olan Macaristan'ın bu "çizgi dışı" sanatsal etkinliğe "analık" ettiğini düşünen araştırmacılar vardır. "Des Bohemiens et de leur misque en Hongarie" adlı kitabın yazarı Lizzt şöyle demektedir:

"Macarlar olmasaydı, çingenelerin müziği acaba ne olurdu? Çingene müziği Macaristan'a aittir. Tıpkı bir bebeğin annesine ait olduğu gibi... Bu müzikte Macarların her şeyi, ekmeği, suyu, güneşi, gölgesi ve alkışı vardır!"

Yazar savına kanıt olarak Macar Müzikolog Emile Herasztı'nın aşağıdaki sözlerini gösterir:

"Özgün çingene müziği yoktur. O müzik mutlaka bulunduğu ülke ile ilişkilidir."

Selamsız Üsküdar 1992

ÇİNGENE MÜZESİ

Dünyadaki ilk çingene müzesi "Bedevi Kültür ve Medeniyeti Müzesi" adı altında 1985 yılında İsrail'in Negev Çölü'nün kuzeyinde kurulmuştur. Müzenin Müdürü Orna Goren, çingenelerle ilgili bilinen birçok yanlış ve haksız yargılar olduğunu bu müze ile bir çok yargının değişeceğini söylüyordu, müzenin açılışında...

Müzedede sergilenenler Negev ve Sina çöllerindeki yaşamların ürünleridir. Çingenelerin çadır yaşamı, hayvancılık, dinsel inançlar dağ göçebeleri ile nehir ve yaylı göçebeleri arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar Müze'de açıkça belli olmaktadır. Çingenelerin yaşam biçimleriyle bulundukları yöreler, sanat biçimlerini etkilemiştir. Örneğin su kenarında yaşayanlar kireçtaşı heykeltraşlığına kadar yükselmişlerdir. Oysa Negev Çölü'ndekilerde böyle şeyler görülmez.

Müzedeki eşyaların, İsrail vatandaşı ve müzenin müdürü bayan Orna Goren tarafından Sina Yarımadası'ndan toplandığı belirtilmektedir. Sergilenen eşyalar arasında, takılar, halı, kilim yanında çatal bıçak takımları bulunmaktadır. Ayrıca çocuk oyuncakları, ayakkabı, müzik aletleri de müzedeygörülebilir.

İngiltere'de ise göçebe çingenelerin at arabalarından oluşan bir başka müze olduğu da bilinmektedir.

CENAZE TÖRENLERİ

Çingenelerde cenazeler bulundukları ülkelere ve yaşayış biçimlerine göre değişkenlik göstermektedir. Çok eskilerden kalan adetlere göre çingeneler ölülerini tuzlu suyla yıkarlar. Ölüye yeni giysileri giydirilir. Tabuta konulur. Ertesi gün ise tabut açılarak, bu kez ölüye ayakkabıları giydirilir. Onar altın liralara taşıyan kolyeler, gümüş kemerler, sabun ve havlular tabuta konulur. Eğer müzisyen ise kemanı ile birlikte gömülür.

Cenaze kiliseye götürülürken tabutun üstü bazen açılır bazende de kapalı tutulur.

Ölüler tehlikeli olarak görülür. Ölü gömüldükten sonra, arkada kalanlar yıkanmazlar. Taranıp süslenmezler.

Göçebe çingenelerde belli bir mezarlık yoktur. Ölü kampın yakınındaki meskun bir yere gömülür.

Müslüman ülkelerde yaşayan çingeneler de genellikle İslam adetlerine göre defnedilir. Önceleri çingene naaşları Müslüman mezarlıklarına kabul edilmediklerinden, mezarlığın dışında kalan yerlere gömülürlerdi. Sonradan bu "ayrıcalıklı öbür dünya" uygulaması kendiliğinden kalktı.

ÇİNGENE SANCAĞI

Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında yaşayan çingenelerin yönetsel, mali ve askeri işlerini düzenlemek için Rumeli Eyaleti'ne bağlı olarak bir "Çingene Sancağı" kurulmuştu.

Osmanlı ülkesinde çingeneler, 16. yüzyıla değin, yalnız Cizye (gayri müslümlerden alınan vergi) ve ispenç (çiftçilik vergisi) ödeyerek vergi yükümlülüklerini yerine getiriyorlardı.

Osmanlı sınırlarının batıya doğru genişlemesinden sonra 1520'de Rumeli Eyaleti ile İstanbul ve yöresinde yaşayan çingeneler bir sancak altında toplandı. Buna da Çingene Sancağı denildi.

Sancak çingeneleri Müslüman ve Gayrimüslüm olarak ikiye ayrıldı. Müslüman olanlar hane başına yılda 22 akçe vergi vermekle yükümlüydüler. Gayrimüslümler için bu miktar 25 akçe olarak düzenlenmişti.

Müslüman ve gayrimüslüm çingenelerin bir arada konup göçmeleri, birbirleriyle evlenmeleri yasaktı. Çingenelerin bazılarıysa müsellemler (her türlü vergiden muaf) idi. Seferler sırasında ise diğer vergiden muaf olanlarla birlikte askerlik hizmetiyle yükümlüydüler. Çingene müsellemleri 300 ocaktan oluşurdu. Her ocak ise beş kişiydi. Orduda haberleşme ve ikmal gibi geri hizmetlerde görev alırlardı.

Çingene Sancağı'nın yöneticisi sipahi ya da silahtarlar arasından atanırdı. Çingene Beyi veya "Mir-i Kiptiyan" olarak adlandırılan bu yönetici, sancak beyinin yetkilerine sahipti. Vergileri toplamak, çingenelerin güvenliğini sağlamak, seferde müsellemleri toplayıp orduya göndermek başlıca görevleri arasındaydı.

ULUSLARARASI ÇİNGENEMİZ

Türkiye dışındaki çingenelerin dernek, birlik, federasyon ve parti gibi örgütleri bulunuyor. Türkiye'de ise böyle bir yapılanma yok.

Türkiye'de yaşayan çingeneler kendi içlerinde geleneklerini sürdürmelerine karşın, dışa dönük yanlarını isteyerek törpülemişler. Çingene kimliğinden "bilinçli" olarak çıkmışlar. Çingenelik kötüdür imajını benimsemişler.

Bunun tek bir istisnası var:

Tophaneli demirci ustası Ali Çelikkilek. Kendisi Paris'te merkezi bulunan Comite International Tzigane (Uluslararası Çingene Komitesi) CIT'in Türkiye temsilcisi.

Demirci Ali Usta, Tophane'de oturuyor. İşyeri ise Kuledibi'ne doğru uzanan dar sokakların arasında... Boru kelepçeleri, kalorifer askı kancaları ve çingene çivileri üretiyor.

Ali Usta ile karşılaşır karşılaşmaz hemen soruyor:

- Ne içersin?

Teşekkür edip "Hiçbir şey" yanıtını verince, ilk "dersimi" de alıyorum.

- Bu olmadı işte... Çingeneler birşey ikram etti mi alacak-sın. Yoksa onlarla dost olamazsın!

Çaylarımızı alıp atölyenin dibindeki paslı büro masasının kenarına iliştiriyoruz. 65 yaşındaki bu tonton, esmer adama, bana ulaşan bilgilerin doğru olup olmadığını soruyorum:

- Uluslararası Çingene Komitesi'nin Türkiye temsilcisi ol-

duğunuzu öğrendim.

Ali Çelikkbilek elini cebine atıp bir 'belge' çıkartıyor. Comite International Tzigane Genel Sekreteri tarafından verilmiş imzalı ve mühürlü kimliğini bana uzatıyor. 6588 numaralı kimlik sararmış., solmuş... Kenarları da zaman aşımına uğrayarak yırtılmış.

Ali Usta'ya bu "International Mertebe"ye" nasıl ulaştığını soruyorum.

Çayından bir yudum alıp ağır ağır konuşmaya başlıyor.

- 1950'li yıllarda... Beyoğlu'ndaki Mavi Köşe Lokantası'nda demleniyordum. Yandaki masada oturan grup içerisinden bir kadın garsona "mas" istiyorum dedi. Tabii garson aval aval bakmaya başladı. Ben garsona dönüp "et getir" dedim. Kadın çingenece konuştu.

Bu grup o sıralar İstanbul'da bulunan İtalyan sirkinin çingene sanatçılarıymış. İtalyan, Fransız ve İspanyol çingenelerinden oluşan sanatçılar, Ali Usta'yı masalarına davet ediyorlar. Hemen koyu bir muhabbet başlıyor. Arada "kan bağı" var ya!.. Ali Usta'nın ismini, adresini alıyorlar. Daha sonraki yıllarda da şimdiki taşıdığı uluslararası kimliği gönderiyorlar.

Bu tarihi tanışmadan sonra Türkiye'ye gelen tüm yabancı çingene delegasyonları, valizlerini otele atar atmaz, soluğu Tophane'de alıyorlar.

Ali Çelikkbilek kendi deyişiyle "hasta derecede" Atatürkçü!.. Atölyesinin yüksekçe bir yerinde Atatürk'ün siyah-be-yaz bir portresi asılı duruyor.

Başını Atatürk'e çevirerek diyor ki:

- Atatürk bütün milletle birlikte çingeneleri de aynı çantada topladı!

Çelikkbilek, Sulukule'deki "soydaşlarına" çok bozuluyor. Özellikle onların paraya karşı olan "hassasiyetlerine" fena halde kızıyor.

- Geçen ay gene Fransa'dan recisörler geldi. Bütün dünya-daki çingeneler üzerine bir film hazırlıyorlarmış. Sulukule'ye de gitmek istediler. Ben sizi götürmem dedim. İsterseniz siz kendiniz gidin.

Bu Fransız "recisörün" daha sonra Yunan asıllı ünlü yönetmen Costa Gavras olduğunu öğreniyorum. 1991 yılında Gavras İstanbul'da bir hafta çalışıyor. Ama Türk filmcilerin değil Ali Usta'nın konuğu olarak...

Ali Usta'nın babası Selanikli... Annesi ise Volozlu... Kendisi de Voloz'da (Yunanistan'da) doğmuş.

1924 yılında üç aylık bir bebekken İstanbul'a gelmiş.

Türkiye'deki çingenelerin genellikle "Ben çingene değilim" şeklindeki inkarcı tavırlarını hatırlatıp Ali Usta'ya soruyorum:

- Niye böyle davranıyor sizinkiler?

- Ben çingeneyim demekten çekinmem... Çünkü hırsızlık, uğursuzluk yapmıyorum. Alnımın teri ile çalışıp kazanıyorum. Sonra biz Kürtler gibi ayrı devlet de kurmak istemiyoruz ki... Niye utanayım?

Gerçekten de Ali Usta çingene kimliğinden hiçbir mahcubiyet duymuyor. Röportajı gazete yayınladıktan sonra da kendisiyle bağlantımız sürüyordu. Beni telefonla aradığında kendisini hep şöyle tanıtıyordu:

- Merhaba, ben çingene Ali!

Ali Çelikkbilek'in en büyük arzusu ise Türkiye'de ulusal çapta bir "çingene kongresi" toplayabilmek:

- Yurtdışındaki arkadaşlar böyle bir işe girdiğimizde bize yardımcı olacaklarını bildirdiler. Her ülkede çingene dernekleri var. Bu kültürün geliştirilip korunması için bir konferansa ihtiyaç bulunuyor. Ama biz hem dağınığız, hem de maddi gücümüz yok. Bize omuz verecek kişi ve kuruluşlar olursa, bu eksikliği gidermek için ben elimden gelen her şeyi yapacağım.

ÇİNGENELERE OLAN BORCUMUZ

1990'lı yılların dünyası çok hızlı değişimlere tanıklık ediyor. Eskiden "tu-kaka" kabul edilen pek çok kavramın aslında "iyi şeyler" olabileceği görüşü benimsenmeye başlandı.

Farklılıkların bir "ayıp" değil, kültürel bir zenginlik olduğunu artık herkes kabul ediyor.

Bu çağdaş bakış açısı içine çingenelerin de dahil edilme zamanının geldiğini düşünmek fazla iyimserlik olmasa gerek.

Edirne ve Kırklareli belediyeleri çingenelerin "Kakava Bayramları"nı benimseyerek kentlilerine birer şenlik armağan ettiler. Çingeneleri dışlamak yerine onları bayraklaştırdılar. Doğrusu çok da iyi ettiler.

Filmlerde, kitaplarda, oyunlarda "güzel" olan çingeneler, gerçek yaşamda niçin "çirkin" olsunlar. Gerekli ilgi ve yeterli ilgi gösterilirse "dışlanmışlık"dan kaynaklanan yozlaşma da önlenmez mi?

Bu çalışma nedeniyle dost olma fırsatını bulabildiğim (birkaç istisna dışında) bütün çingenelerin filmlerden, romanlardan çok da farklı olmadıklarını yaşayarak gördüm. Onları eskiye oranla daha çok sevdim.

Onca yoksulluk içerisinde bile bir şeyler ikram edebilmek, ev sahipliği için nasıl çırpındıklarına tanık oldum.

diği "özgürlük" Osman Cemal için 1912'de bitiyor. İttihat ve Terakki Partisi aleyhinde Tepebaşı Tiyatrosu'nda yapılan bir toplantıya katılıyor. Mahmut Şevket Paşa suikastinden sonra Cemal Paşa'nın hazırladığı 800 kişilik sürgün listesinde yer alıyor. Bahri Cedid vapuru ile Sinop'a "postalanıyor"... Osman Cemal'in "yol arkadaşları" arasında Refik Halid ve Refi Cevad da vardır.

İlk hikayesi "Çuvalcı Şeyhinin Halefi"ni sürgünde kaleme alıyor. İki yıllık sürgün süresi bittiğinde Osman Cemal cigerlerinden rahatsız olarak İzmir Askeri Hastanesi'ne yatırılıyor.

Henüz 27 yaşındayken "malülen" emekliye sevkediliyor.

Yaşamı yokluklar içinde geçiyor. Hayatını kalemiyle kazanıyor. Gazetelere, dergilere mizah hikayeleri yazıyor. Bu arada başka işler de yapıyor. Bir yandan Fener Rum Kız Lisesi'nde Türkçe öğretmenliği, bir yandan semt pazarcılığı ve Haliç vapurlarında bilet satmak, onun yazarlık dışında geçimini temin etmek için uğraştığı işlerden bazılarıdır.

Osman Cemal'in ilgi alanı İstanbul'un sur dışında kalan insanların yaşamıdır. Serseriler, bıçkınlar, tulumbacılar, çingeneler gibi toplumun dışına ittiği marjinal kesimlerdir onun eserlerinin kahramanları.

Osman Cemal'in amacı halka yakın olmak değil, halkın içinde olmaktır. Ömer Faruk Toprak onun için şöyle diyor:

"Bir konuşma sırasında ya da bir yazıda 'halkçı yazar' kelimelerini yanyana görsem, duysam hemen Osman Cemal Kaygılı gelir aklıma."

1939 Osman Cemal'in yazarlıkta doruğa çıktığı yıldır. Çünkü "Çingeneler" kitabı yayınlanmıştır. İlk baskısının birinci sayfasında kitap için şu not vardır:

"Bundan 25-30 yıl önce yaşanmış hakiki ve gayet derin çingene aşklarını gösteren bir maceradır."

9 Ocak 1945'te vefat eden Osman Cemal Kaygılı, Edirnekapı Mihrimah Camiinde kılınan öğle namazından sonra Tokmaktepe Otakçılar mezarlığında toprağa verilir... Sessiz ve sitemsiz!

ŞİİR, ŞARKI, NİNİ ve MANİLER

Eski Bir Aşk Şarkısı (B)

Ben öldükten sonra da sevgilim
Gömüldükten sonra da
Mezarımın üstünde hep bir alev olacak.
Gündüzleri bembeyaz olacak bu alev sevgilim

Geceleri simsiyah.

Yani göremeyeceksin hiçbir zaman o alevi.
Ama senin için yanacaktır beyaz alev sevgilim.

Ve siyah alev de senin için.
Göremeyeceksin ama sevgilim.
Ne siyah ne beyaz alev
Hiçbir zaman sönmeyecektir!

Genç Evlilerin Türküsü (B)

Bağa girdi delikanlı
Kendi malı olan bağa.
Bağa girdi delikanlı
Gördü ki üzümler olmuş.
Koparmak istedi hemen
Bilemedi nerden başlayacağını.
Güvercin geldi dedi ki:
Öğren aslanım öğren artık...
Koptu bir güvercin ve dedi:
Şimdi üzüm koparmasını
Aslanım benim, öğrenme vakti...

Çingene Şansı (B)

Çingenemin memeleri pusula
Gel beni yavrum gel sula.
Sula da dökülsün yağmur
Memeler ıslanır kurur...
Çingenem bana şans getir
Talihsizliğimi bitir.
Sevinçli olsun ömrüm
Aman bana şans getir!

Düğün Türküsü (B)

Gökte güneş öğlen vakti
Durdu da geline baktı
Güneşe eş bir gelin
Gelini seyre gelin!
Oyna yavrum oyna
Oynamaya doyma...
Oyna yavrum oyna
Evliliğe doyma
İçtiğim üzüm suyu
Alimut'un düğünü bu!

Çingene Kızın Manisi

Çıkılmış yokuş başına:
Rastık çekmiş kaşına!
İrfan'cığım gel de bak:
Gözlerimin yaşına!

Isırdım armudunu,
Akordladım udunu,
Bu sevda kırdı benim:
Kollarımı budumu!

Oğlan pantolon ister,
Yaram katoron ister!
Sevda gözlemesine:
Kantar kantar un ister!

Gelincik al al açmış,
Kirazlar dal dal açmış;
O şalvarlı Gülizar:
Sana kötü fal açmış!

Yemenimin oyası,
Zerde yedim doyası!
İşte senin de çıktı:
Yüreğinin foyası!

Mavi salkım duvarda,
Bakracım yok, su var da!
Kesem fakirdir amma:
Yüreğim pek hovarda!

İzmarit pul pul olur,
Bana herkes kul olur!
Sana da layık ancak:
O şalvarlı dul olur!

Bahçede kayısı var!
Nazlı'nın dayısı var!
Ondan daha sevimli:
Ethem'in ayısı var!

Kızın adı Kâmile,
Kim demiş ki hamile?
Ben ne kadar yalvarsam:
Biliyorum nafile!

Düğün Türküsü

"Elenin da avela
Palenin da ravela
Ojamutru namola
Bore habe kerala
Dale Kolonçi yala
Dade Kolondi kela!"

(Dereler gidiyor/ Tepeler gidiyor/
Damat yıkanıyor/Gelin yemek yiyor/
Ana çorbaya tuz katıyor/Baba mancanın tadına bakıyor.)

Çingene Ninnisi

"Nenni meçyaski ta purol
Romestelal Keste Horol
Paşlo miçay nenni
Habe miçay nenni
Pami miçay nenni
Dol romanda miçay nenni
Borya telav miçay nenni"
(Türkçesi yok)

Gelin Kızın Türküsü

"Nega kesko Anadolu neklas
Uşti şulte gumira ya vinera
Kaven tuki bahtali dünira
Leki te Bakira Capa miski...)

(Amcamın öküzleri, Anadolu yakasından Rumeli yakasına geçtiler. Onlarla birlikte seni alacak dünürler de (görücüler de) geldiler. Uğurlu, kademli olsun kız!... Durma, kalk artık, ortalığı süpür, her şeyi derle, topla... Ve yeni kalaylı bakırları al, pınara koş, dünürlere (görücülere) pınar suyu getir!...)

Kayınço Türküsü

"Ablanı alacağım
Enişten olacağım
Sana para vereceğim ben..."

"Ördek mancasına
Tarhana çorbasına
Misafir geleceğim ben..."

Dilenci Çocuğun Duası

Yalvarırım Mevlana
Düşmeyesin belaya!..
Düşesin genç yaşında,
Bir gözleri elaya!..

Şoparar oynar hampor...
Dalemin (babamın) sırtı kambur.
Ha versin Odel (Allah) sana:
Çil çil altın bir kalbur!..

Pınar başı serindir.
Çin çukuru derindir.
Bu çukurdan korkarsan,
Şoparları sevindir!..

Çingene Kantosu

Todilerde çengi çıkar
Nazik, dilber, hem şivekar
Nerede duysa, düğün, dernek
Koşar, gider, göbek atar, oynar
Kızlar sarılar giyince
Papatyalara dönünce
Zurna davul çalınınca
Gönüllerde cümbüş oynar

Nakarat

"Haydi kızlar, bahar geldi."
"Giyinelim hep beyazlar!..."

Maşacıyım maşacı,
Ah kazoşluk pek acı!
Kocam değirmen yapar,
Kaynatam da sıpacı!
Maşa yapar, satarım
Çayırlarda yatarım,
Eğer alan olursa,
Bi de göbek atarım!

Nakarat

"Haydi haydi keriz edelim,"
"Ebemgömeci ile pehriz edelim!"

Kaynana Türküsü

Kaynana kaynana,
Kalk gelin oynana
Oynaması senden,
Çalması benden
Hülürük yavrum hülürük
Avşama kalmaz gelürük!

Çingene Ninnisi

Dağduk kila kana, beşe kana,
Avrupa dan dan dana!
Dağduk dana, tosbaaa dana dana,
Kele kana, beşe kana!
Rağduk dana dana,
Dana din dan... Dan din nan...
Dini dini dini... din nani dini
Dina dina dina Dinana dina!

(Git yuvrum, oyna, sıçra, hopla, yol al! Yorulursan otur,
dinlen... Uyu!.. Mışıl mışıl uyu!)

(B): *Balkanlar'dan derlendi.*

Elinizdeki kitap dünyanın çeşitli yerlerinde dışlanmışlığın kadersizliği içindeki Çingenelerin yaşamlarını konu alan "neşeli" bir belgeseldir.

Onlar kı, toplumsal dokunun "aykırı" renkleridir. Birlikte yaşadıkları bireylerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerden yoksundurlar. Horlanırlar, aşağılanırlar genellikle de yergi sözcükleriyle anılırlar.

Oysa Çingene gerçeği bundan çok farklıdır!

Nazım Alpman bu gerçeği yakalayabilmek için aylar boyunca Çingenelerle birlikte oldu. Adapazarı'ndan Trakya'ya, Sulu-kule'den Selamsız'a çeşitli çingene semtlerini ve kentlerini dolaştı. Kendisini sadece Türkiye ile sınırlamadı. Varna'da, Tolbukin'de, Üsküp'te, Belgrad'da ve Kafkasya da onların yaşamlarına tanıklık etti. Dış yüzleri aynalarla süslenmiş Çingene evlerinden, hâlâ göçer geleneğini sürdürenlerin derme-çatma çadırlarına kadar "konuk" olmadığı yer kalmadı.

Başından sonuna espritüel bir dille ve pırıl pırıl bir üslupla kaleme alınan bu eserde, yazarın ince mizahıyla Çingenelerin vurucu zekası uyum içinde birleşti.

Kitapta yer alan Çingenelerin dili ve edebiyatı, Çingene olmanın felsefesi, Kakava ve Hıdırellez bayramları, düğünleri, kavgaları, davulcular, çiçekçiler, demirciler, müzisyenler, ve ayıcılarla ilgili bölümler, yadsınıp yadırganan Çingenelerin onurlu yaşamının günışığına çıkmasını sağlıyor.

Bu kitap Osman Cemal Kaygılı'nın 1938 yılında yayınlanan "Çingeneler"inden sonra konu ile ilgilenenlere kaynak olabilecek en geniş kapsamlı çalışmadır.

YAYINEVİ

